

**Дончо
Цончев**

**Празнишк
без
огарък**

Партиздат

ДОНЧО ЦОНЧЕВ
ПРАЗНИК БЕЗ ПОДАРЪК

chitanka.info

ТОВА И ОНОВА

Преди години разказвах в печата историята на моето любимо ловно куче Карло, скоро след това писателят Йордан Радичков разказа пак в печата тази история по друг начин, като почтено я озаглави „Опровержение или един румб наляво“, така кучето Карло, вече покойно, бе обезсмъртено на два пъти от две доброжелателни пера — от две десници, които неведнъж са го погалвали по лебедовата шия било в района на Гара Верила, било в блатистите равнини край селата Казичене, Равно поле, Долни Богров.

Кучето Карло беше наше, тъй както са „наши“ блатистите равнини, които посочих (и още много, много други хълмове, долини, акациеви горички и черноземни угари), а колкото до кавичките, те нямат за цел да намекнат за елементарната юридическа собственост, те трябва лекичко да напомнят на уважаемия читател, че всъщност ние, всички живи люде, сме временна собственост на местата, които обитаваме, на нещата, които обичаме, на мигновените картини, които дълбоко се запечатват в очните ни дъна, и най-вече сме собственост на онези видения, които внезапно се настаняват в душата ни и после отказват изобщо да я напуснат.

И циганчето с калеврите, което видяхме на Гара Верила и което е описано от писателя Йордан Радичков в разказа му „Дъждовен влак“, и то е тъй наше.

И сега е моят ред за опровержение.

Хубаво се разказва за влака от Ямбол, за хората вътре, пердетата, премълчаното и дъжда, човек може тъй да пътува с нежния и силен писател хиляди мили и все пак аз, роденият на гара, отдавна поглеждам няколко възла наляво и надясно и все си мечтая за онези примамливи точки из големия свят, от които влаковете потеглят и на които окончателно спират.

Нещо подобно ми се удаде наскоро, когато с куфарчето си в ръка забелязах, че всичките тридесетина коловоза на франкфуртската гара са челни, тоест задънени, и можех да си кажа: „Ето тук е една от

крайните точки на влаковете.“ Половин час по-късно продължих към Рурската област — отново с влак, никоя точка не е крайна, разбира се, виж колко добре е станало, че съм роден на гара, та да го знам толкова естествено, — видях от прозореца къде се произвеждат знаменитите ножчета „Золинген“, които ние наричаме, откакто се помним, „Солинген“, просто ей тъй, както наричаме крачните шевни машини на нашите лели „Сингер“, чули тази дума от самите лели и весело нехаещи, че било ставало дума за марката „Зингер“, което, казват, значело „певец“. Хубава дума за шевни машини, но не това е, което искам сега да разкажа, макар че Рурската област предизвиква спонтанно у мислещия човек толкова от неизбежните размишления, както и селцето Хедргинген, чиято околност пребродих във всички посоки, тъй като литературните и философските разговори, за които там бях поканен, траят, да речем, три часа дневно, а самият божи ден е твърде, твърде по-дълъг.

Какво правя тук? Ето въпроса, който ме занимаваше с такава упоритост, че в отделни моменти се плашех да не съм мръднал душевно. Той сега се надигаше леко и неудържимо, изгърбен в мен тъкмо като знака, с който се правят въпросителните изречения, аз му въздъхвах, повдигайки рамене, той се извисяваше отгоре ми — подобен на душ, обливаше ме по главата с нови въпросчета и заприличвах на мокра кокошка, умъдрена между мълчащите старинни замъци и потискащо сресаните зелени поля.

Хранят ме, плащат ми, внимават да остана доволен от всичко и... Защо съм тук, а не в блатистите равнини около София? Защо не съм при пилетата, които сега квачката води — наперушинена като змей! — в неугледния ми, разхвърлян новохански двор? Така ли биха се чувствували тези чисти, розови германци там, както аз тука? Тогава какво сме ние, хората? Може би само онова, което помним около собственото си детство, около всекидневието си — каквото и да е то?

Голямо пъшкане беше... Голямо мълчание. На всичко отгоре трябваше и аз да се усмихвам — да не обидя любезните и безупречни домакини.

Една разкошна вечер имаше, разбира се, когато югославският писател Драган Алексич поклати глава срещу мене и въздъхна по същия начин.

— Какво, Драгане? — викам.

— Толкова разходки правиш, а не си много весел, те гледам.

— Прекалено ми е чисто навсякъде — казах.

Той трепна. Очите му светнаха и поръча по още една бира. Помня точно думите му на неговия език — и те така се запечатаха завинаги в ушите ми:

— Чиста, брате! Чиста, као гроблье живих! И нема нища. Ни пас, ни мачку.

Разказах му за един умрял плъх, чийто труп бях видял през деня до една ограда. Сресан. Опашката права, успоредна на бордюрчето. Зъбите му чисти.

Още по една бира. Нашенски приказки. Дишане! Разказах му и за камъка, който си бях донесъл от гората, по-точно отрязан от пастите „Монблан“. Но той не беше изрязван от човешка ръка и от машина, той така се беше отронил при естественото изветряване па скалите в природата. Познавам тези неща, те се виждат. Бях се попитал, докато го носех към хотела: дали пък тук мъртвата природа не се движи по строги геометрични линии, ред, после тревите и дърветата (нито едни чеп, моля ви се!), та накрая и хората действуват като нея?

(Ах, моите грапави джанки, бодливите клони във всички посоки, зверските бурени и коренища ...)

Разбира се, че се напихме с Драган, а на другия ден даже неизбежният махмурлук беше приятен.

Броех часовете, радвах се на задрасканите дати като едно време в казармата. Вечер си казвах в дванайсет часа и една минута: „Вече е утре.“ И почвах още буден да сънувам местата, които всъщност съм аз. Недонаправените предмети, приятели, пилета, квачки, безкрайни криви камъни в купчината тор и ръждивите телове от балите слама — и всичко това ме викаше и ми правеше отчаяни знаци да ида при него.

Цъкаше секундарникът, ние се приближавахме със себе си отново и имаше само една неприятност, докато стане това — самолетът.

Думата „неприятност“ в случая нищо не изразява, аз всъщност имам ужас от самолет.

Пътувал съм много пъти, разбира се. По много часове, над джунгли, океани и ледове. Но — явно — тогава съм бил лекомислен. Или глупав. Или пък не съм погледнал съсредоточено как тънките алуминиеви крила треперят. Знам, че е дуралуминий, че всичко е

изчислено, и то с много резерви, като мостовете. Но онова вътре в мен не разбира от нищо. Както и да е, вълнението растеше в двете посоки и когато часът за излитане настъпи, аз приготвих най-нехайната си възможна гримаса, смесих се с непознатите безумно смели жени, мъже и пеленачета — да заема мястото си до прозореца. Някаква дипломатическа капиталистическа бабичка нещо ми измънка на всеобщия чужд език, който ме дразни и когато го разбирам, аз кимнах и тя седна до мен. Затегнахме коланите. Престанахме да пушим. Моторите ревнаха по „друг“ начин и аз гледах бебешките лица на стюардесите, които бързаха да ни заглавикват с каквото могат.

Имаше нещо *ненормално* в мисълта, че след два часа и нещо ще си бъда у дома. Чак оттука? Как така, след като за два часа едва мога по човешки да стигна от Нови хан до Верила, и то като пердаша направо през нивите и ливадите. Виж ти. Ето го всъщност днешния свят, иди се оправяй.

Нови хан, боже. Взирането в пъпките на калемите по ашламите. Сламицата в курника, пчелите по коритото на чешмата. Верила, варелите, боклуците, циганските бараки — от които всеки момент може да те лавне някой мелес, шарен като прането на телта, или пък да завърти опашка в краката ти. А може да излезе и *онова* нещо и да затътри калеври из пепелака пред тебе.

Пясъчен часовник, наистина — какво великолепно сравнение. Метафора. Алегория. Пренос-превоз, защо не. Изобщо сто думи, които значат толкова ясно: „Думам ти, дъще, сецдай се, снахо.“ Вярно, че сме диванета; какво търся сега тук, в този тресящ се и бръмчащ самолет? Какво търсих в околностите на село Хердрин-ген и под стъкления купол на франкфуртската гара, където само един силен вик е достатъчен да ти покаже колко струваш? Кога наистина ще се науча да различавам *това от онова*?

Летим. Премятаме в устата си карамелчета. Храним се настървено в теснината между столовете, в пластмасовите кутии, с пластмасовите ножче, лъжичка и виличка, пием кафе и пием бира. „Загорка“. Дума, позната с раждането или много преди него. Така както на германеца му е позната по същия начин думата „Кроненбург“. Можем да разменим бирите си, разбира се, но защо (и как всъщност?) да разменим *това и онова*?

Капиталистическата дипломатическа бабичка ми се усмихна и каза на чист български с шопски останки, че по време на дълги пътувания не можела да се храни. Погледнах в пластмасовата ѝ кутия — нямаше нищо. Кимнах, обърнах се към прозореца и отново исках да разпозная реките и планините под нас. Когато успях с това, страхът от летенето изчезваше. Тези води после щяха да минат край Свищов и край Русе. В тези гори живееха животни, които се криеха, въдеха се, бяха гонени от дресирани кучета и хора с дресирани пушки. Това се ядваше. То беше нормално и нищо чудно, тъй както си зяпам и мисля за него, да вземем наистина и най-успешно да кацнем у дома.

...Вървеше циганчето между релсите или край тях и гледаше колата, в която ние бяхме — не нас. Това е моето опровержение. Тя имаше такива като нас, те всяка вечер я щипеха зад бараките, в сламата, край боклуците. Но те пък нямаха кола. И пушки нямаха. Те просто бяха *това*, а като всяко момиче, учено или не, циганчето щеше да зяпа, докато е живо, към *онова*. Това е моето опровержение. Щеше да зяпа, милото, без никога да допусне, че ние така искрено искаме да изчезнем в мургавия пясъчен часовник на времето, който започваше примамливо от края на шията и се криеше в широките гънки на пазвата и тъй нататък и тъй нататък, докато дойде ред този часовник да бъде обърнат, защото той на този принцип е направен и всъщност заради туй. Опровержението ми вече е напълно готово, то може дори да се формулира съвсем точно: „Обърни пясъчния часовник, за да пребъдеш!“ — а може и разказвателно да се защити от всички страни: „Ето, ние имаме кола и пушки и сме такива, каквито сме за сметка не на някого друго, а за сметка на самите нас, като всяко нещо в живота, за сметка на собствената си образована дивотия, която не ни разрешава да идем с нашата магьосница в сламата, край боклуците, зад бараките, тъй както нейната неука нежност не ѝ разрешава да дойде да седне в колата с чувството на стопанка, да отмести скъпите ни пушки като клечки за зъби и да ни пусне в безкрайната мелница сред песъчинките на времето — така е, така е.“ И тук аз мога да приключа тази история, но ако си спомняте, съм още във въздуха и не мога да остана така да вися — нали затуй зяпам надолу и куражът ми надебелява заедно с Дунава. Пуша и чакам да кажат да затегнем коланите, да угасим цигарите. Да светнат тези надписи пред нас и да поемем дъх издълбоко.

На франкфуртската гара времето беше мъгливо, такава беше времето и на франкфуртското летище, после имаше облаци, но самолетът като едно нищо излезе над тях и дълго време неговото слънчево зайче пътуваше заедно с нас и от някой ламаринен покрив или пък воден басейн блясваше като обратно слънце в очите ни.

Най-сетне казаха за коланите. Казаха и каква е температурата на въздуха в София. Кубетата на Александър Невски лъснаха и аз разпознах реката Искър и тесните любими шосета. Ръцете ми бяха силно изпотени, бабичката до мене разправяше нещо за летището на Чикаго и за някакво палто, което синът ѝ там купил само за да я посрещне в студеното. Идиотска мисъл ме порази: „Сега можем вече и да паднем.“ Не ми се вярваше, че мога да умра *тука*. И даже да се случеше, не беше толкова страшно. Не знам защо.

Пистата идваше все по-близо, чух как тропнаха колесарите и разбрах, че всъщност е имало много голям смисъл да се пътува. Където и да е — надалеч.

Защото как иначе човек ще разпознае това от онова?

Бях горд. Страхотно важен. Така и слязох по стълбичката от самолета към автобуса, така погледнах от автобуса към терасата с посрещаните.

И после бях едно щастливо, уморено нищо — когато видях как децата ми махат с ръце и подскачат.

НЯМАШЕ КАК

Няма как да не сте обърнали внимание на онова внушително и даже замайващо „rrrrrrrrrrrrrr“ от автомобилните гуми по паважа. Аз много обичам да го слушам през прозореца на колата. Дано някой ден не изобретят заглушители за гуми, почти нищо няма да остане от удоволствието да шофираш. Това им е лошо на удоволствията — не знаеш кога и как ще се превърнат в нищо.

Засега няма заглушители и е почти невъзможно да караш, без да чуваш сладкия разговор между пътя и колелетата. Малко повече газ, петдесетте моторни коня хукват и цялата луксозна железария се носи напред, по кефа ти. „Скоростта увлича.“ То кое ли не увлича, ако седнеш много-много да му мислиш.

Да пукна, ако знам точно къде отиваме. Всеки момент мога да натисна спирачката и да се откажа от онова, което още е неизвестно. Спирачката е за спиране. Забелязал съм, че голяма част от шофьорите непрекъснато го забравят. Иначе как може да стане дори и една единствена злополука?

Всяко нещо си има предназначение, значи. Тази до мен, с жълтата рокля, е за съвсем друга работа. И си я бива... Като бях малък, съседите държаха една кобилка; изведат ли я от дама и започва да мята задницата си — ха наляво, ха надясно. И мадамата сега — аз отивам да я взема, тя се разхожда пред „Пролет“, уж не ме е забелязала отдалеч. Форсирам два пъти на амбрияж, точно зад гърба ѝ. Това е зовът на моите жребци. Хили се още преди да се обърне: „О, колко си точен!“ Точен съм аз. Питай някой, който ме е чакал по работа.

Дърветата бягат назад като на кино. Някой ги е варосал. Приятно е да гледаш бели дървета край пътя. Толкова пъти съм го правил — все е хубаво. Даже когато ми се случи да се натъжа изведнъж, щом се обърна към дърветата, работите вътре в мен се оправят полека. Понякога и изведнъж.

Понякога даже съм способен да си помисля, че всичко ми е ясно, въобще, макар това да е толкова смешно. Нищо не ни е ясно — това е

по-близо до истината. Например сега: тази до мене дали мисли да ѝ плащам през цялото време? Кой да ти каже? Плащам, разбира се, една седмица на море, но не е там работата. Ако продължавам така, къде ще му излезе краят? Заникъде не съм с тези маниери на лорд. Искам да кажа и с този портфейл в задния джоб, който не ми убива кой знае колко, както съм го заседнал на мекото.

Уж в началото се надпреварвахме да се лъжем, а сега си мълчим.

— Обърнахме го на мислителница, мадам — рекох.

— Мадмуазел — каза тя.

И толкоз. Не поема. Една смахната усмивка, нова цигара и пак блее напред. Пепелникът ще ѝ извади очите, а тя все тръска пепелта по пода. Че и по дрехите си. Маниери.

Имам един прост, но безотказен номер с лакът. Като пускам радиото в колата, тъй се навеждам, че моят лакът шава на един сантиметър пред гърдите им. Разбира се, през това време не изпускам пътя от очите си, нито пък изглеждам като човек, който изобщо се сеца какво има на този сантиметър от лакътя му. Някои се дърпат назад — ще ми счупят облегалката. Други се навеждат напред, уж да видят как се върти копчето на радиото. Всяка със своите трикове. Тази, сегашната, се прави, че въобще не забелязва какво става. Не знае, че аз така мога да търся станции до Бургас. И да си мисля и да си представям какво ли не. Нескромността на мислите е най-безопасното нещо на този свят, никого не можеш да обидиш. Е, освен себе си.

Интересно тя какво си фантазира. В края на краищата — каквото излезе. С кое ли пък не е така.

Шосето се чернее напред — безкраен смок. Ние сме в устата му, той ни гълта. Стомахът му е пълен с удобства и музика. Все още не ни е смлял. В канавките съм виждал чудесии, виждали сте и вие. Но най-големият ужас е, като си представя колко катастрофи още не са станали.

Вдясно виждам блато, край което играят дечурлига. И аз съм играл така. И тази до мене сигурно си е играла по дворищата и си е човъркала носа. Много често си представям как някоя много изискана мадама си човърка носа, не знам защо. А тази, като я гледа човек, не може да си я представи седнала върху нощно гърне. Може, ама не е прилично. Не ѝ прилича, искам да кажа.

Шосето прави завой край блатото, дечурлигата още дълго време се виждат. Безименни хлапета, само силуети и гримаси, които подсказват тънки, писукащи гласове.

И аз бях безименен. Или стоименен. За да ме повика, баба Дона си служеше най-често с „ей!“. В други случаи употребяваше деветдесет и деветте имена от обещаващото „петленце на баба“, през неутралните „холън“ и „айол“ — до агресивното „бре, магаре краставо, нйедно!“.

Тя имаше една шарена престилка, милата. Докри-вееше ли ми за нещо, все там завирах нос. Щом острата тъкан ме посрещнеше с миризмата на моята баба, веднага всичко се оправяше. Сега няма такива бабички. Изшкембени ми се виждат днешните и напудрени. И все се пишат много заслужили. Всъщност какво ли човек може да е заслужил повече от живота си?

Мойта баба беше магьосница, това зная аз.

Приказките ѝ ме повеждаха по разноцветната стъл-бичка на престилката и според края на историята мислите ми задълго оставаха в някоя от цветните ивици — зелени, оранжеви, червени. Имаше и такива приказки, след които чувствавах, че летя като птица в белия облак на къделята ѝ.

Чудно, докъде ще ме докара това пътуване, ако не до някакво жълто състояние като роклята на мацето. Все с тая фуста съм го виждал, може да няма друга. „Има рози жълти, жълти като пламъка на восьчна свещ, като лицето па есента. Това са розите на раздялата, розите на примирението със съдбата. Поздравете мълком тези благородни рози, когато ги видите да красят гърдите на някого.“ Как ли би погледнал авторът на тези хубави думи на едно пътуване с кола към морето? Никак. Той си няма хабер от днешните мадами. То и аз не познавам сегашната си партньорка кой знае колко. Тя е просто Коби. Сутринта, когато я видях на тротоара, реших да я кръстя Кобилия. Но Коби е по-кратко. Сега са на мода кратките работи. Например полузапознават се някак, отивате на море заедно, живеете десетина дни там, после се връщате и се разделяте. И това е цялата работа. Също така са на мода и кратките писмени работи. Намери ли се ербап да пише хубави, полезни и високохудожествени разкази от по две страници парчето, и да бъдат класически, разбира се, с новаторски открития, е, и реалистични, в духа на най-новите течения и

националните ни традиции, с изтъкване на общочовешки значимото, то такъв ще стане и богат, и знаменит. Разкази „бити по форма и емоционални по съдържание“ — както един приятел веднъж се изрази.

Много обичах да гледам как баба Дона преде. Когато искаха да похвалят някого за някоя работа, в нашето село казваха: „Като предено от баба Дона.“ Пръстите ѝ се мушваха в къделята отдолу, както муцунката на агне подмушва вимето на майка си, да попреде оттам малко растеж, сила и някакво бъдеще. Бриммммм... — приспиваше ме вечер вретеното.

Все чаках да се събудя голям, затова се и съгласявах да ям повече от хляба и по-малко от гозбата. И нищо не излезе. Къде-къде поголеми личности съм виждал аз в нашето село. Например Рогата. Дори баба ми Дона бе впечатлена от него. „Една лъже, хайманата, за друга мисли и трета е зачернил, вдън земя да го зачернят, дано!“ — казваше по негов адрес. Тя никак не обичаше такива работи. Понякога... Понякога се питам какво ли би казала за мене, сега, любимата ми баба Дона, но обикновено си развалям настроението силно и избягвам да продължа мислите в тази посока. Предпочитам да слушам музика. Да танцувам. Да си карам колата, да зяпам варосаните дървета край пътя и особено морето.

Морето, което вече е пред очите ми.

Не съм милионер, забравих да ви кажа още в началото, затова оглеждам къщиците на това село вместо големите хотели по брега. Тази до мене най-много да си е скрила в пазвата десетина кинта за зор заман. Пък и обичам тихи стаи на село. Напомнят ми моето детство. Разни смешни резета по портите, пурии от каруци, някой плъх, чатал за каменна сол, миризма на тор, кудкудякане.

Едно хлапе се крие зад оградата в мига, когато вече спирам. Лицето му е като пита, а косата — жълта и разпиляна — като слама. Ще речеш някой с един само замах му я е лепнал отгоре. Ако беше сувенир, Коби сигурно щеше да иска да ѝ го купя.

— Ей, бандит, как се казваш?

Все едно, че оградата питам. Хлапето хукна назад, в двора, и гласчето му заподскача, като че го вадеше от петите си:

— Мамо! Мамооу! Леката кола спря пред дома, мамо! Точно пред дома!

Майката сигурно я нямаше, защото хлапето веднага се върна и излезе на улицата. Застана на мястото на отворената врата и тикна мръсния си пръст в устата. Без второ подканяне насече името си със сатър:

— Живко! Христов! Петров!

Веднага след това обясни, че те имали свободна стая, майка му била тук, ама сега я нямало. И накрая насече най-важното:

— Ама ще ме повозиш, чу ли!

— Дадено, Живак. Ще те повозя чак до Бургас.

— Хайде!

— Е, как така хайде? Сега колата е уморена. Утре, вдругиден ...

— Че тя да не е магаре, да се уморява! — Абе не е магаре, ама чуй я как пъшка.

— Къде? — Живко пристъпи плахо към прашната кола.

— Там долу, под лъскавото, където най-много се е уморила.

Момченцето се хвърли по корем в пепелака и се завря да види, като се смееше с щърбата си уста. Натиснах клаксона, той врекна в лицето му и така го уплаши, че трепна и си удари главата о бронята. Ревна, тъкмо сега майка му пристигна и кой знае какво щеше да стане с нашата квартира у тези хора, ако Коби не се бе хвърлила към хлапето с някакво шоколадче, което извади от чантата си, и с всичките си пет хиляди трикове за нежност. След секунди Живко отново се смееше и доверчиво се лепна за крачола ми.

— Защо ти е червена колата бе, бате Гошо?

Аз попитах жената дали имат една стая за нас, тя каза:

— Ами такова, той, Христо ... ние имаме стая, ама сега е малко разхвърляно, пък заповядайте...

Тя беше много приятна булчица. Като бях малък, всичките ми вуйни бяха такива. Тичаше нагоре по каменното стълбище и ни канеше да влезем.

— Кажи бе, бате Гошо, защо ти е червена колата?

— Ами ти каква искаш да е?

— Синя. Друга да е.

— Е, не е синя. Щом не ти харесва ...

— Харесва ми бе, бате Гошо! Харесва ми, само че да ме возиш! Тогаз най-много ми харесва!

Майка му ни повика да видим стаята. По стъпалата Коби се отказа от своя кобилски маниер в походката — това ми направи силно впечатление. Аз я представих на Живковата майка като „другарката ми“. Да го разбира, както на нея ѝ е удобно. От този момент Коби съвсем се препарира.

Стаята беше сносна. Когато се върнахме за багажа, Живко усилено човъркаше по колата и оставяше шоколадени длани и пръсти наред.

— А, мой човек, ако мислиш, че това е играчка! — казах аз строго.

Още се чудех как да му обясня приятелската, че не обичам деца да ми пипат колата (впрочем и възрастни), когато майка му дотича, дръпна го за ръката, та ѝ се стори малко, джасна го още веднъж здраво и му шибна един звучен шамар, мълчешката. Оня ревна отново. Много мразя такива истории. Сигурно можех да намеря квартира без такъв високоговорител, но вече нямаше как. Даже бях бутнал в ръката па хазайката някой лев аванс.

Тъкмо това „нямаше как“ си повтарях и по-после, когато отивахме към плажа, и още по-после, и понякога си мисля, че ако някога с едно изречение трябва да обясня много от постъпките си въобще, то това безглаголно изречение е именно: „Нямаше как.“

Какво да правя сега, след залез слънце? А и къде могат да бъдат селските кръчми, ако не на площада? Оставих Коби да се мотае из стаята, да се аклиматизира за довечера и се отправих към площада с най-чорбаджийската си походка.

По всички маси в кръчмата стърчаха високите, дългошиести бутилки Поморийски димят. Не обичам да бия особено на очи и скоро се почувствувах така, както обикновено се чувствавам на такива места. Пия си сам и от време на време се вслушвам в разговорите по съседните маси. Много обичам да прониквам в бита на някого, не знам защо. Имам такъв навик. Вляво от мен седи едни много важен рибар — говори високо, другите го зяпат. Вие сте били, разбира се, в такива кръчми край морето, няма какво толкова да ви описвам — човекът се казваше Борю и беше „пиронът на програмата“. Приличаше на борец от свободния стил — азиатски примитив с ужасни косми и червена кърпа на главата. Не казвам коси или брада, мустаци — космите бяха навсякъде освен по гърба на носа му и вътре в очите. С течение на

времето димятът обаче започваше да го тушира, думите му вече не излизаха толкова ясно от устата и по едно време клюмна. Мислех, че си придремва, когато изведнъж от него шурна такъв звук, като че ли повръщаше баластра:

— Гърррррррди си с рррррози накичииии!...

И другите поеха като исо — никой не се притесняваше от това, че почва, когато си иска. На пасажа „и с пълни чаши пий наслада“ аз си налях, да изпълня по текста. Усмиввах се доволно на собствената си интелигентност, когато забелязах, че и по другите маси всеки налива в чашите димят. Вече не е лесно и да си хитър — всеки започна да се сеща за някакви работи. Ужасно, нали? Няма значение, ще му удара няколко наслади и ще се прибирам. Тази вечер и без това имам нужда от алкохол. Всъщност Коби се казва Мария. След обед, докато лежахме на плажа, ми разправя житието и битието си. Без никаква връзка, вече не ми идва наръки да я наричам в себе си Коби. Нищо, нека си е Мария. Никога не съм държал особено на имената. Когато момичето е хубаво, това няма никакво значение — забелязал съм нееднократно.

Борю тресна един юмрук на масата и стъкларията уплашено звънна. Ревна да му дадат някой си Петков тука, сега да му го дадат, щял да му извие вратлето ей така на, така! Не след дълго разбрах, че този Петков е инспектор по риболова, че Борю е браконьер с много широка известност и, естествено, екзотичният му живот имаше в лицето на инспектора своя зъл демон.

Разкошно беше тук, но трета бутилка ми се видя много. Наистина сам човек даже и за пиене не става — забравих кой го беше казал. Възможно е например да е Хемингуей, той е опитвал тези неща по рибарските кръчми на този нервен свят. Сигурно е той. На него може да му се вярва.

Навън е прохладно, по улицата няма никой. Пред Живкови една котка лежи под колата ми и очите ѝ лъщят. Те лъщят по-силно от „котешките очи“, а ние все говорим за големия напредък на техниката.

Полека отворих вратата. Двайсетината крачки по двора, които ме деляха от първата нощ с Мария, започнаха да се стопяват под краката ми. Още десет, още пет — влизам в тази тиха, селска, крайморска стаичка, така отдалечена от глупавите житейски отговорности и предразсъдъци...

Но Мария се оказа долу, при хазяите. Какво идиотско усещане беше, когато отворих вратата на нашата стая и в леглото ѝ нямаше никой. Помислих си, че е офейкала. Някои правят така — залъгват те, превърнат те във файтонджия и в последния момент се изхлузят по най-баналния начин. Както и да е, сега пък разбирам, че Живко и Мария са повече влюбени един в друг, отколкото ние с нея. Заварих ги да си играят с една парцалена топка и когато казах от вратата „добър вечер“, те едва намериха време само да ми кимнат.

Ето сега как всичко се обърна с главата надолу: на Живко майка му ни спря на вечеря и не даваше и дума да стане за отказ. Свих рамене, Мария донесе в едно торбе някакви луканки. Тя взе такова участие в подготовката на масата, че Невяна (така се казва Живковата майка) бледнееше пред нея. Хлапето цяло се тресеше от радостната възбуда. От въпросите му около колата едва вземахме думата от него. „А, няма отърване от него — каза Невяна. Луд е полудял да тича цял ден подир камионите!“ Изобщо наемалко той отново не яде бой.

Баба му много ме ядоса. Тя почти не говореше, но през цялото време охкаше скептично. Изглежда, запазваше особено мнение по въпроса „другарката ми“. На всичкото отгоре името ѝ — баба Дона — ми действуваше на нервите. Имаше нещо много нахално в това, друга бабичка да се казва като твоята собствена, нали?

Два часа по-късно седяхме с Мария на терасата един до друг, а гърбовете ни бяха опрени в топлия зид на къщата. Хазяите спяха. Беше точно времето, когато „луната изплува“. Тук тя наистина изплуваше, тъй като тъмният хоризонт на изток беше море.

Е, мълчим срещу изплувалата луна и това си е. Слушаме транзистора и щурците. Прелестната първа нощ с Мария — ясно — отиде по дяволите. Човек не може да вечеря по този начин, в такава компания и после да изиграе всичко онова, което си е намислил набързо още на тръгване. Не знам защо. Знам само, че в момента нищо друго не може да се направи освен това, което правим, заяпани в луната. То не е точно (онова от намеренията ми), като да вземеш лопатата и да копаеш кладенец. Невяна поне десет пъти ми беше казала: „Гошо, Гошо, късмет си имал с такова булче, да знаеш. Голям късмет!“ А на Мария разправяше: „Миче, ние с Христо първата година

... И после, Миче, като се роди Живко...“ Ей такава атмосфера — цялата вечер. Мария се унесе в някакъв измислен свят, все едно заигра роля във филм. И сега още беше такава унесена, просто нямаше как да ѝ счупя тази играчка.

Всъщност какво ли толкова има за нервничене? И на мен не ми е никак зле така, с гръб о топлия зид на селската къща. На всички ни е добре, като помислиш. И на двете баби Дони — живата и покойната, — ако можеха да ни видят така кротки и замислени в тихата нощ. Колкото за приятелите, които после трябва да лъжа, та да изляза в очите им голям герой — това е въпрос на чиста фантазия. Всъщност никой, когато му разправяш някаква история, не те пита това истина ли е или не е, само иска тази история да му е приятна.

Изведнъж чухме ритника, от който ръждивите панти на старата порта приплакаха и също като в онези романи, където героите се събират непременно на едно място, в нашия двор влезе Борю. Край високите градински метли нашият знаменит хазяин си спести едно отбиване до тоалета и се прибра долу. След малко чухме гласа на Невяна:

— Няма ли да вечеряш, Христо?

Тишина, стъпки, капак на алуминиева тенджерка. Борю:

— Ти защо не спиш, бе?

Скъръцане на креват, стъпките на Живко.

— Тате, днес бате Гошо иска да ме вози, пък май-ка ме бие!

— Защо биеш детето, ма?

— Ще се вози, когато баща му купи кола.

— Татко, татко, купи кола! Ние сами ще се возим. Ще караме рибата на Бургас и ще ходим с нея на бостана!

Ръмжене, стъпки, гласът на Борю:

— Я лягай!

— Не ща да лягам! Искам кола!

— Ля-гай!

— Не викай така, ще събудиш хората и ти!

— Татко бе, другите как си купуват коли!

Шамар. Познатият плач на Живко.

— Христо!

Минава доста време в пълно мълчание, ако не се смята хълцането на Живко. Това време е напълно достатъчно да се досетя, че

на Христо, нашия хазяин, това „Борю“ е екзотичният прякор. И друг път ми се е случвало да подслушвам, но въобще нямам такъв навик. Само когато е много интересно. Сега беше много приятно, направо — на всичкото отгоре за пръв път, откакто се познавахме с Мария, правехме нещо наистина заедно. С изненада открих, че тя докосва рамото ми макар само с върха на пръстите си. Странно нещо, косата ми вече започна ... да не се сгъстява, а още не мога да си обяснявам защо някога някое малко допиране с върха на пръстите е по-голямо и по-значително, отколкото да кажем три денонощия, прекарани заедно в някоя вила. Или съм тъп, или и в тези неща има магия, като на баба ми в най-хубавките приказки едно време.

Отново гласът на Борю-Христо:

— Какви са тия, дето си ги прибрала горе?

Невяна:

— Хора.

Драскане на кибрит, втора клечка, сериозно оригване.

— Знам, че не са маймуни. Какви хора, те питам.

— Ами хора работили, печелили и сега си правят почивката.

— Женени ли са?

— Ти ли си се загрижил за това?

— Отговаряй, каквото те питам!

— Годеници са. Скоро ще се женят. Тя ми каза, ама поръча... помоли ме да не таквоз... Ти гледай сега да раздрънкаш!

Още едно оригване, псувня по наш адрес, която изразява по-скоро обикновена незаинтересованост, отколкото специално докачение и обида.

Сега вече и да се прибираме в стаята, каква полза? За кой ли път се убеждавам, че всяко подслушване се наказва. Изведнъж гласът на Христо-Борю прозвуча като земетресение:

— Още сабалем да ги няма! Ясно?

— Казах ти, че са годеници! Няма да държим стаята празна, наесен детето тръгва на училище!

— Слушай...

— Не ща да слушам! Седем години все те слушам и все на този хал сме! Само знаеш да се напиеш и да биеш детето за щяло и нещяло, пък барем една играчка като хората не е видяло досега! С приказки ни храниш!

— Стига!

— На такъв като тебе нищо не му стига! Я се виж на какво си замязал. Мъж!

Шамар. Едно изненадано „А!“ от Невяна.

— Прибрала ги от майната им, да се търкалят горе, в къщата ми, и на всичкото отгоре курназ! Като не съм ти мъж, какво съм ти?! Казвай, де! Оня по-мъж ли ти беше ма, гювендио градска!

— Не обиждай! Ти си го измисли този оня, че ти е по-лесно така!

Дълго време тишина. Може би щеше да има и още, но аз усетих, че моментално искам да се прибера в стаята. Мария с готовност ме последва.

— Не светвай, ако обичаш — прошепна тя.

— Защо? От комарите ли се страхуваш?

— Не.

— А от какво?

— От нищо.

— Тогава защо се държиш така?

Тя пак ме докосна с върха на пръстите си и на лунната светлина видях, че се усмихва слабо. Почувствувах се глупав. Тя всъщност се държеше великолепно, бъркотията беше в мен.

— Как се държа според тебе? — прошепна още по-тихо Мария.

— Лошо, как.

Сложих ръцете си на раменете и. Тя леко ги повдигна.

— Не мисля, че се държа лошо.

Притиснах я до себе си. Предполагам, че в този момент цялото крайбрежие има хиляди, няколко хиляди двойки в тази поза. Това предположение внезапно и рязко ме ядоса.

— Добре де, тогава ... аз ли се държа лошо?

— Не — каза тя. — И ти се държиш напълно нормално. Само си помислих, че ще повозиш малко този Живко.

— Да беше ми казала. Цял ден щях да го разкарвам.

— Не е въпросът аз да ти кажа, това е вече друго. Въпросът е ти сам да поискаш да го повозиш.

Лицето ѝ е точно срещу моето, а аз тъкмо сега не искам да я целуна. Нещо ме е яд — не знам на кого и защо. Въобще идиотска вечер. Започвам да си търся цигарите (за да се отдръпна от нея) и ми идва да набия някого. Но зная, че и това би било глупаво.

Харпунът ми е ръждясвал цяла година, трябва да го смажа малко, преди да се потопя с него в морето. Тъкмо докато Мария се поразкара по тераската и по двора, както е по бански, да я разгледам добре на светло. Много е хубава, дяволите да я вземат. Като рибка.

Борю пуши наред двора с ръце в джобовете. И той не бил от ранобудните. Косата му стърчи, стърчат и космите на всички страни от лицето му. Димът от цигарата му пречи на окото, но той не помръдва ръце от джобовете, да я махне от устата.

— Слушай бе, ти набождаш ли нещо с тая стрела, или само така, за парлама?

Аз правя най-авторитетно загадъчната си физиономия и казвам тежко:

— Като се върна, ще си поговорим пак.

На всичкото отгоре успях да кажа това скромно. Забелязал съм, че колкото по-скромно успееш да пробуташ нещото, толкова по-голям е ефектът.

— Ако наистина донесеш нещо, ракията е от мене! — заяви той и най-сетне извади ръце от джобовете, та да си помага на говора с жестове.

Мария изнесе транзисторчето, Живко дотърча отнякъде и отново цял се разтрепера. Докато не видя в ръцете си това чудно малко радийце, не миряса. И докато не яде пак бой. Защото го изтърва, то млъкна и Борю-Христо му лепна такъв шамар, че сламените, безредни коси на двамата се тръснаха като градински метли.

— Хулиган! — изрева бащата. — Света да му дадат, няма да му стигне!

Мария хвана Живко за ръката и го заведе в нашата стая — след малко се върнаха с шоколадови бонбони, за всички ни по един. Отново скоро всичко беше в ред, ние с нея тръгнахме към плажа. Тя пак така си мълчеше, както и по време на пътуването. По едно време изтърси ни в клин, ни в ръкав:

— Знаеш ли... Ти си човекът, който има всичко и който непрекъснато раздава нещастие. Така излиза.

— Пак ли за това хлапе ще ми говориш?

— Не, не само за Живко. Въобще. Като че ли сам никога не си бил малък. Никога не си бил слаб. Никога не си зависел от другите. Нали не ми се сърдиш, че ти говоря толкова откровенно?

— Глупости, защо да ти се сърдя?

Лъжех. Пак ме беше яд. Не знам на кого. Добавих бързо:

— Само че сега влизам във водата, защото нямам търпение и защото съм дошъл тук за това.

Пак имаше лъжа. Интересно: напоследък не мога да си отворя устата, без да излезе от нея някоя лъжа.

— Наслука — каза Мария.

Исках да се развикам силно, да й кажа, че довечера ще взема това хлапе Живко и ще го разхождам с колата, докато заспи на седалката, че ще му купя пет кутии шоколадови бонбони и два транзистора, да си ги чупи — но вече бях налупал шнорхела и нагазвах във водата с гръб към нея, да не ми пречат плавниците, а аз, забравих да ви кажа още в началото, нагазя ли във водата, забравям веднага за сухия свят, не знам защо.

Под водата е страхотно красиво... Нищо, че в момента не ми се ловува кой знае колко трепетно. Пък и май няма много риба сега. Няма значение. Разглеждам наоколо. Най-ситните същества — планктонът — се кандилкат от теченията сяпо. Те нямат свой път. Чакат да бъдат изядени от малките рибки, затова са и създадени. Малките рибки пък са измамвани и едновременно спасявани от стадния си стремеж. По-големите тъкмо затова ги забелязват и нападат по-лесно, защото са много на едно място. Но само тук има шанс да оцелееш при нападение — в ятото. Едно барбунче настървено подгони в краката ми своето помалко събратче, стигна го и го налапа на три залъка. После легна на един камък между кафявите водорасли и имаше доволен вид — радваше се на успеха си. Това трая почти цяла минута, след която самото стана жертва на друга, по-голяма риба, точно пред очите ми.

Удивителен свят... Големите изяждат малките. Порят водите нагоре-надолу и раздават нещастие, защото по този начин търсят своето щастие. Виж ги тя. Като са били малки, току-що излюпени от хайвера, колко ли са треперели от страх, че ще бъдат изядени? Но когато станат големи, забравят това. Какви риби!

На Борю хич не му се вярва, че съм намушкарал на стрелата си такъв голям кефал, а сам знае отлично, че по това време няма откъде да го купя. Все пак шишето с ракията е на масата.

— Много бавно вярваш ей, хазяин! Хайде, наздраве.

Той каза, че бавно правел всичко, ама като го направел, направено бивало. Какво работел ли, щом не бил в рибарската бригада? Аз съм бил арабия момче, разбирал съм ги тия работи: — фъс, бум! — и готово. Да го хванат? Него? Дали съм хващал жива риба за опашката? Слушай, хазяин, вече сме си свои, не те ли е страх? Аз гледах един филм, там значи един такъв като тебе... Не обичал кандърми, той на мене бъркал ли ми се в работите? Всеки неговата, това знаел той. А капсулите, лесно ги намиращ, а? Хич даже. Много терсене работа. И опасна, а, хазяин? Ами опасна. То сега кое не е опасно, щом си решил да изкараш някоя кинта повече. Слушай, що не ме вземеш един път с лодката? Че да те взема. Само че това става нощем и е доста далеч от брега. Знаем. Откъде знаеш? Сещам се. Тарикат си ти, Гоше, харесваш ми. Наздраве. Наздраве. Отворен си, значи, на всички номера. И ти ми харесваш, хазяин, ама си много як в пиенето, а? Има ли такова нещо? Браво! Присмяла се кука на криво дърво! Наздраве бе, въздържател! Виж как го измислил народът, да се вика „наздраве“. Нали? Абе голо здраве — жива болест. Аз сигур съм имал доста мангизи. Намират се. Виж, цар си, майка му стара, казваш си. Туй другите много лъжат ей, брат! Все нямат, все охкат, пък... Свят различен, нали знаеш. Зная аз, зная, не ме гледай, че съм прост. Само едно не мога да разбера. Кое? Ами кое... Например откъде у тебе тия мангизи, а? И у другите младоци, които се шляйкат по цяло лято с колите. Сигур муруците бутат, иначе как? Муруците, ами как. Де бутнат, де ние ги избудалкаме и така. Цар си, Гоше! Мъжко момче си! Наздраве. От здравето по-хубаво няма. Тия са хубави работи, въобще. Кой? Ами ей така, моабета ни. Ама и ракията си я бива, а? О! Бррр! Царе сме ние с тебе, да знаеш! Е, как иначе? Наздраве. Наздраве! Здраве главите ни да троши.

Нощите навътре в морето са по-истински, отколкото нощите на сушата. А и на тъмнината нищо не подхожда повече, отколкото тишината. Лодката, накъдето и да я кривнем, все цепи по жълтата пътечка от месечината. С Борю се сменяме на веслата, курсът ще е дълъг, а моторът не трябва да се чува от брега.

— Капна ли вече?

— Глупости. Мога да карам така до Одеса.

— Ячък си ти, то се вижда.

— Ти и от мене си по-як.

— Кел файда... Бре как ми се пуши, майка му стара...

— Никога ли не запалваш при тая работа?

— Няма как. Светлинните се виждат от километри, пък и огънче може да падне, където не трябва.

— Все там държиш капсулите, а?

— Тук им е мястото. До сърцето.

Веслата плясват в тишината и се чува напевно, звънко, тихо бълбукане, сякаш някой краде от дамаджана. Мускулите ми приятно са набъбнали. Напоследък все по-рядко ми се случва да върша нещо с мускули. Не мога да се сетя за по-голямо удоволствие от усещането на собствената физическа сила. Гребането винаги ми е приличало на стихотворение от Иван Вазов: „Тъй-тъй-тъй... Тъй-тъй-тъй...“ Като някоя поема, в която се разказва за красотата на прегрешението.

— Да бяхме се сменили, а, Гоше?

— Дума да не става.

— Тогаз ще ти дам капсулите у тебе. Те са в едно надупчено картонче, всяко поотделно. И са увити в три бархетни кърпи. Няма страшно.

— Абе щом ги носиш ти, ще ги нося и аз. Дай ги.

— Чакай, аз сам ще ги сложа в джоба ти.

Той провери внимателно джоба ми, след това ги намести вътре и закопча капака му.

„Тъй-тъй-тъй... Тъй-тъй-тъй ...“

— Нали знаеш, акълът ти все там да е, в джоба.

— Бъди спокоен.

Наведе се ниско в лодката, изгърби се и драсна кибритка. Миг след това мирис на суха „Арда“ бодна ноздрите ми. Дигна капака на мотора, нави ремъка па шайбата и рязко дръпна. На четвъртия път моторът забръмча.

— Ява, нали?

— Ява. Ама смесвам бензина с каквото масло ми падне и ...

Връщаме се. Борю пее за някаква колиба от папур, дето светели две очи и всяко от тях светело по-силно от фара на вълнолома. Казвам

му:

— Живеете си вие тука, край морето.

— Чуждото яйце е по-голямо, питай всеки циганин.

Смее ми се. По-дребните звезди вече ги няма, едрите още блещукат. И небесният свят е от малки и големи. Избледнялата месечина натопи долния си край в хоризонта — да се напие с море, преди да отстъпи небето на слънцето. Тук брегът е такъв, че и на изток, и на запад все е море. Борю вади плоско шише, с бакелитова запушалка на винт.

— Дай ми капсулите.

Внимателно му ги давам. Слага ги в пазвата си, мести ги към гърба си, крие ги от възможната искрица огън, щото сега ще пушим по цигара.

Шишето не е голямо, след малко време започва да дрънчи празно по дъното на лодката. И гласът на Борю-Христо дрънчи в татуираните му гърди, докато ми обяснява, че съм имал повече, отколкото ми трябвало, че всеки човек имал повече, докато е жив и здрав. Кола, радийце, бъзикалки. Ама най-хубавото, което съм имал, била Мария. Да съм прощавал, ама имало неща, които той по-добре разбира от мен. Женицата, детенцето... Абе какво да ми разправа, всеки с акъла си.

Наближава да съмне. Май ми се спи. Усещам странно, лудо желание да видя по-скоро Мария. Мичето. Нищо не искам от нея, само да я видя. Ако тя си има един малчуган, колко ли ще трепери над него. Ще му разправа приказки, ще му крие шоколадчета и ще му казва: „Петленцето на мама ...“

Утре, като ги взема с Живко, та в Бургас. На най-голямата сладкарница, в средата. Какво ти утре, то вече съмна. Ей сегичка. Въобще не ми се спи и имам страшна нова сила, напълно непозната досега.

Опъвам веслата и ми се пее до небето.

„Тъй-тъй-тъй ... Тъй-тъй-тъй ...“

ХАДАЙЕТ

Работата вървеше така, както в другите случаи досега: блокът растеше и се променяше всеки ден. Грозните панели се скриваха под фина мазилка, балконите се сдобиваха с красиви решетъчни парапети; тръгнаха дограмаджиите, после джамджиите и ветровитите дупки тутакси замирисаха на уют. Скоро всичко щеше да бъде завършено, войниците щяха да бъдат преместени и нищо особено нямаше да се запомни оттук. Един строеж повече. Един период от службата по-малко. Животът на редника Хадайт Исмаилов тече в своето русло и постепенно отминава.

И тъкмо сега се появи момичето.

Беше хубав майски следобед — долу градинарите изравняваха терена и засаждаха теменуги. Шарена група от бъдещите обитатели на блока спря за малко край тях и после тръгна по стълбището нагоре.

Това беше пети или шести път, когато редникът Хадайт Исмаилов посреща бъдещите обитатели на стаите, които бе зидал и мазал. Винаги имаше нещо много приятно в това. Въпреки че се виждаха за пръв път — и в много случаи и за последен, — той ги чувствуваше едва ли не стари приятели. Смееше се, разговаряше, водеше ги и им показваше. Та той беше пял на тези зидове, между които щеше да мине животът им. Ръката му беше опипала всяко къоше. Хората разбираха това и също го чувствуваха близък. Имаше даже един, който после покани войниците на обед — така осветиха жилището, което получи.

Хадайт мислеше за това и в момента, когато поредните бъдещи обитатели идваха полека нагоре, оглеждаха се и разговаряха.

Усетил ги зад гърба си, той пусна мистрията в коритото, свали си ръкавиците да запали цигара и се обърна.

Тогава я видя. Тя беше руса, едричка, гледаше към тавана.

Някой му каза „добър ден“, той също каза „добър ден“ или помисли, че трябва да каже — зяпаше момичето и не се сецаше, че за да се запали цигарата, човек трябва да драсне клечка кибрит.

Попитаха го нещо, отговори им. Дойде Иван с една талпа, той също зяпна в момичето и остана неподвижен на мястото си.

Много време след това Хадайт се питаше: минута ли бе траяло всичко това или час? Сега ли виждаше за пръв път момичето или го знаеше още от... още от началото? От кое начало? Сънища, филми, фантазии?

Групата продължи по етажите, редникът Хадайт Исмаилов стоеше с кибрита в ръце и с незапалената цигара в устата. Като по вътрешна, тайна заповед всеки от войниците зяпваше момичето с отворена уста и оставаше така, докато изчезне от очите му.

Цял ден за това се говореше после. Майтапиха се, цъкаха с езици и надаваха резки, привидно безпричинни викове.

— Страшна работа! — каза Иван вечерта, когато се бяха измили, а споменът за момичето още по-яко се запечатваше у всекиго.

И нямаше какво да се прибави.

Като болест легна в Хадайт надеждата пак да я види. Дните хвърчаха, работата към края не се усещаше — едното му око от сутрин до вечер отскачаше надолу към улицата, откъдето тя беше дошла. И когато отново я зърна, сърцето му се засили изведнъж.

Този път успя да си запали цигарата. Каза ясно „добър ден“, като гледаше нея. Те пак бяха няколко души мъже и жени — пак така оглеждаха и си говореха. Когато продължиха по етажите, Хадайт тръгна след тях.

— Шумно ли е много? — попита момичето изведнъж, като се обърна към него.

— М... моля? — успя да каже Хадайт.

— Чува ли се много шум от улицата през деня, това питам.

Той си пое дъх. Опита да се усмихне, нищо не излезе. Каза:

— Не мога да ви помогна по този въпрос.

Момичето се разсмя. И стана десет пъти по-хубаво. Отрони:

— Защо?

— Ами машините не спират и от тях други шумове не се чуват — каза войникът с варените дрехи. — Виж, вечер е тихо. Много даже. Щом спрем машините, и става съвсем тихо.

Момичето кимна и продължи с другите.

Хадайт искаше всичките да прегърне.

Вечерта я сънува: как идва по улицата, как му говори и се смее. И той се смя с нея насън и сума неща от строежа ѝ обясни. Щеше да се побърка от радост.

През деня едното му око отново потече надолу към улицата — вечерта отново сънуваше. Работеше като луд. Имаше два пъти повече сила от обикновено. От време на време изръмжаваше няколко нежно заканителни думи.

При третото идване тя му се усмихна още от стълбището и му каза веднага:

— Здравей!

Идваше му да хвъркне. Буквално да литне, подобно на майстор Манол, та ако ще не трион, а две бичкии да е забравил под мишниците си.

Оказа се, че момичето ще живее в този апартамент, където той сега работеше.

— Никак не е шумно — каза ѝ Хадайт. — Аз проверих.

— Така ли?

— Да. На обед, като спрем машините, се заслушах. Тихо е. Даже пилета пеят в това дърво.

Войникът с варените дрехи показва в прозореца тополата, чиито млади листа леко трепереха.

Момичето извади от чантата си друга чантичка, от нея пък извади цигара. Хадайт се хвърли с кибрита.

— Мерси — каза тя и се усмихна.

Той си помисли, че усеща дъха ѝ. Беше ужасно горд, че не му се разтрепераха ръцете, докато ѝ поднасяше клечката. Само пламъчето (завинаги го запомни) се разигра подобно на тополов лист, като да не знаеше какво толкова, боже, да направи с краткия си живот.

Не ѝ каза, че нарочно, няколко пъти бе спирал машините, да провери дали е тихо. Не ѝ каза (а беше си мислил, че е възможно) как я сънува почти всяка вечер. Съпроводи я с очи, докато я изгуби отново, и после се плесна по челото.

Значи тя тук ще живее... Хадайт оглеждаше апартамента с нов, съвсем друг интерес. Ще си спи тука. Ще се съблича, ще се къпе. Ще си реше косата, ще си лакира ноктите и ще си тананика. Тук. Между тези стени.

Бачкаше като звяр и едновременно с нежност. Пееше, та се чуваше през три улици надалеч.

Тъй вървяха нещата още една седмица, докато се появиха и инвеститорите. Почна чистенето. Заговори се за преместването. И всичките тези толкова естествени неща се трупаха в душата на Хадайт като необикновена мъка и отчаяние. Утричка ще ги дигнат и той вече няма да я види. Никога.

Всички минувачи долу по улицата го дразнеха — бяха виновни с това, че са те, а не тя. Той знаеше, че е глупаво тъй да се мисли, но раздражението си оставаше. Когато дойде денят да се местят, Хадайт ходеше като разярено животно. Всичко му беше накриво, накрая напсува наум и момичето, та го прати по дяволите. Но когато за последен път огледа апартамента, разбра окончателно, че с думи и с мозък на тези неща нищо не може да се направи. Момичето си стоеше непокътнато на мястото, на което се бе настанило първия път — вътре в него, — и се усмихваше. Излизаше от банята, влизаше в кухнята, ровеше чантите и чантичките си и дъхът му се пръскаше навсякъде като дъха на майска поляна — иди да се криеш, ако нямаш работа, от това.

— Тая те разболя, майка му стара — каза Иван, който безшумно бе влязъл.

Хадайт не се обърна.

— И аз веднъж така, братче, ама...

Иван не се доизказа. Веднаж *така*. Глупости. Кой знае собственото ти *така*? И няма *братче* в тия работи, братче. Това искаше да обясни Хадайт на приятеля си, но не бе свикнал така да се изразява.

— И все пак, да знае — въздъхна Иван, — ние им оставяме по един спомен за цял живот. От ръцете си.

Той беше прав. Те тук щяха да изкарат живота си, между тези стени. Стените от ръцете на войниците във варени дрехи. Малко ли е това?

Една дълбока въздишка се откъсна от гърдите на Хадайт. Наистина, той беше направил по-голямото от една усмивка, разбира се. Така беше. Честта и гордостта се полагат на него, а не на момичето.

Мъката трябваше вече да се разкарва, животът беше пред него, занаятът му златен — какво повече иска?

Войникът въздъхна още веднъж, извади цигари да почерпи приятеля си, който беше прав за спомените, оставащи от ръцете им завинаги, той беше свършено прав, разбира се — на толкова хора да оставиш дом от ръцете си, кое, наистина, е по-голямото?

Прав беше Иван, прав беше, разбира се, повтаряше си Хадайет мълчаливо, докато търсеше кибрита по джобовете си.

А през това време окото му се отместваше още по-мълчаливо в прозореца, край тополата, в чиито клони пееха пилета, чиито млади листа трепереха подобно пламъчета, всяко за своя отделен живот, отместваше се неудържимо окото — да се вторачи в пустата улица и дълго, дълго да остане така.

ХУБАВ МЪЖ

Този човек влизаше във всички видове общуване по един и същ начин — той така влизаше и във всички видове заведения, — отправяше се царствено към ролята — масата, — която пожелаваше, а на околиците беше достатъчен само един поглед, за да го помнят и разпознават с години. Така беше порасъл. Такова му беше лицето. Походката, маниерите, усмивката — можеш ли да го упрекнеш за всичко това?

Те даже го обичаха — другите хора, — по някак-ви пътища на индукция той като че ли им даваше от онова, което на тях по-малко или пък повече им липсваше. Винаги беше приятно в неговата компания. Духовете естествено се раздвижваха в разни посоки, алкохолът действуваше добре всекиму, а жените — ах, жените — по вечното тайнствено правило ставаха неочаквано щедри и напълно възможни сега.

Сам той почти не усети живота си сложен: просто премина от неясното купонно детство през малките приключения на гимназията, нормално трудните, весели казарма и университет, трите брака, които всъщност не се различаваха особено, освен с това, че от единия имаше дъщеря, следваха изненадващо равните два̀сет и три години служба в проектантско бюро — до смайващия го сега четиресет и девети рожден ден. Ето така, както мръкваше и съмваше и както из въздуха се носеха ту парцаливи снежинки, ту пухове от тополите — календарните листчета бяха окапали и сега цифрите на годината сочеха, че той от утре започва да нълни собствения си половин век. Имаше нещо глупаво във всичко това. Нещо внезапно и дребно, в което се крие голяма измама.

Стоеше прав, разкрачен до прозореца и гледаше минувачите долу. Сам си повтори думата „минувачи“ и поклати глава. И в нея имаше измама. Хората бяха различни и никоя дума не можеше да ги събере, когато свободно си щъкат нагоре надолу подир своите грижи, изкушения, вечно спасителни намерения. Те бяха млади и стари,

успели и не, грозни и красиви, това винаги има значение. Минувачи. Виж ти, каква дума. Все едно да кажеш: архитекти. Кои архитекти? Той или младоците, които дойдоха десет години след него и сега му бяха началници? Вчерашните хлапаци, които сега чертаеха за центъра на Сан Франциско, пътуваха до Ленинград по-лесно и по-безшумно, отколкото той до Созопол и най-сетне живееха в апартаменти, с чийто интериор можеше да се спечели всеки конкурс за съвременно жилище.

Потърси цигарите си по джобовете, обърна се да ги вземе от масата до леглото и с лошо изражение на лицето огледа стаята си. Отърканите мебели. Малките дизайнчета, които наистина бяха нещо красиво, сантиментално и може би значително вътрешно, но стояха така, както стоят — да речем — блестящите минерални образци в мансардата на някой студент по геология. Наистина студентска стая. До четиридесет и деветия си рожден ден. В момента с вестници по прозорците, тъй като пердетата бяха изгорели от слънцето и той бе ги изхвърлил. Стая с котлон за чай. Защо?

Бе мислил напрегнато по време на първия брак, когато имаха намерение да пестят и да строят жилище. После по време на втория, когато се роди дъщерята. Но леснината, с която живееше, и двата пъти му измени. Някакви неочаквани селяни го пререждаха в лихвочислата (законно, разбира се, та да не можеш да се оплачеш), разни хлапаци от службата се излитаха в работата и уцелваха ведомствените жилища, като че ли стреляха по мишени за забавление. Времето се изнизваше — то друга работа няма — и ето сега, тука.

„Съдба“ — казваше понякога на жените, които проспиваха в тази стая, те го разбираха и се раздаваха колкото могат.

„Живот“ — казваше понякога на себе си, когато се вторачваше в някоя неочаквана смърт наблизо и не се укоряваше за нищо.

Денят бе съботен, часът следобеден — глупавият рожден ден не му даваше мира. От утре, значи, петдесетте започват. Догодина по това време ще му окачат значка в службата и ще кажат няколко думи. Малък подарък. Празнична гузност в очите отсреща. Едно напиване, което никак не може да заглуши пълната тревожна трезвост на мислите.

Отиде до телефона и набра номера на дъщеря си. Може би искаше да ѝ се скара, друга година на този ден тя се обаждаше.

— О, ти ли си, здравей — каза гласът в слушалката. — Честито.

— Защо не се обаждаш?

— Защото стягам багажа си, ще заминавам на стаж в Чехословакия. Представяш ли си!

И още как. Кой друг да си представи радостта ѝ по-точно от него? Още от времето, когато зяпаше по часове в очите ѝ, наведен над кошчето. Тя само на него се усмихваше — не даже на майка си. Той ѝ правеше маймунски гримаси и движения, тя се опитваше да го имитира. Напикаваха се от смях...

— Хубаво. По какъв повод...

— Ами трима души сме отличници и това ни е наградата, стаж в Чехословакия.

— Хубаво, хубаво.

— Аз щях да ти звънна, разбира се, но нали се сещаш какво тичане е сега. Не мога да ти опиша.

— Кога тръгваш?

— Сега, след един час! Трябва да хуквам вече. Остава и да закъснея.

— Да. Хубаво. Като се върнеш, се обади.

— Добре. Непременно. Приятно прекарване и на тебе. Чао!

Малкото „зънн“ от затварянето на телефона обиколи стаята и бавно затихна. Човекът отиде пак до прозореца и погледна отново надолу, но като че ли реши нещо важно, защото се обърна, взе си шлифера и излезе.

Твърде много му бе минало пред очите и твърде много бе изпуснал, за да бъде сега сантиментален. Просто закрачи към най-хубавото заведение, отворено в събота, и се опита да мисли за всичко онова, за което мислеше в кой да е ден. А какво беше то? Сега не можеше да каже. Не се сещаше. Дали пък така беше минал животът му — да зяпа наоколо и да мисли за нещата, които случайно му влизат в очите?

Поздрави някого, седна на маса за двама и вниманието на сервитьорката малко го успокои. Изпи едно уиски, като си каза сам, мълком: „Честит рожден ден, моето момче.“ Искаше — пак така мълком — нещо да си пожелае, но в този момент не намери какво. Мисълта да отиде на гарата, да изпрати дъщеря си за Чехословакия отпадна сама, без да предизвика особено силни вълнения; момичето

щеше леко да се смути. Винаги се смущаваше, като се виждаха, колкото и да беше весела и чаровна.

Някой го поздрави. Две мацета от бара, на възрастта на дъщеря му, го зяпаха закачливо. Поръча си още едно малко уиски и кафе. Отдавна не обичаше мацета. С тях имаше чувството, че дъщеря му го гледа отнякъде и му се присмива. В същия миг една стара приятелка му се усмихна. Тя беше с мъжа си, но не толкова затова, колкото заради проклетия съботен ден, все едно, не съществуваше реално. Пак обърна главата си, сега към улицата, и по стар навик се загледа през голямото стъкло в минавачите.

По-грозни бяха от него. По-стари или пък недостатъчно улегнали. Той беше най-хубав от всички, както обикновено. И те, по-грозните, по-старите, всичките недостатъкonoсители, сигурно отдавна бяха открили това, защото непрекъснато се въоръжаваха с друго. Търсеха начини да окупираат властта и парите, превръщаха домовете си в крепости, обвързваха жените и децата си тъй, че да не могат да отидат, без да са се обадили, не до Чехословакия, а до кварталното кино.

Те бяха завладели всичко онова, с което можеше да се живее реално, след като човек навърши четиридесет и девет години.

Те бяха хората, всеки момент знаеха къде отиват, какво мислят, кого очакват — той всъщност бе минавачът. По улицата, в живота си и сам през самия себе си.

Мисълта го изненада като удар в гърба, искаше веднага да стане и да тръгне, но знаеше, че няма къде да отиде, и погледна чашите пред себе си. Искеше да има повече уиски в едната, повече кафе в другата — да има за какво да седи тук.

Искеше да завали дъжд отвън, да мръкне, да съмне, времето да минава, минава, минава...

АПРИЛ В ЛОЗЯТА

Отпуската на Валентин се уреди в последния момент и той направи сметка, че за да стигне у дома си до вечерта, трябваше да е тръгнал преди половин час. Хукна веднага от заставата към градчето, взе разстоянието по познатите пътеки като на състезание и скочи в автобуса, когато той вече потегляше. Седна и сладка вълна от удоволствие се разля в разгорещеното му тяло. Нищо не можеше да го зарадва толкова, колкото успехът в трудно начинание. Девизът му беше: „Всичко да бъде точно“ — действията и мислите му все по-ясно носеха неговия печат.

Той така беше спринтирал и по време на кандидатстването в университета — така „скочи“ в списъка на приетите, преди той да продължи под заглавието „резерви“. Изобщо не му беше минало през ума да се срамува, че е последен. Бе влязъл, това беше целта. Всичко беше точно. Еднакво би се радвал и ако беше пръв. По-късно, тук на заставата, се шегуваше, че най-точно е бил приет в университета тъкмо той, последният в списъка. След като се бяха оказали достатъчни тези усилия, защо е трябвало да се полагат по-големи? „Язык му за барута — казваше за първия в списъка. — Защо да се стреля по заек с оръдие, когато е достатъчна ловната пушка?“

Усмихна се. Покрай прозореца на автобуса се нижеха назад тополките, зад тях овощните градини и зелените жита, и изпръхналата, безкрайна, мила черга на угарите, които чакаха сега реда си за царевица. Вечерта щеше да изненада майка си и щеше да и разказва, разказва — каквото му дойде наум, дълго и кротко, защото ако нещо го мъчеше в мислите за нея, то беше мълчанието, в което тя прекарваше дните си. Много неща имаше да й казва. Събираше всичко, което се случеше е него и наоколо, скътваше го внимателно и го подреждаше — тя нищо повече на този свят не обичаше от компанията на очите му. То, преживяното и усетеното, ферментираше в него спокойно — горе на чистия въздух и здравия климат в заставата, — тъй придобиваше своята мощ леко да опиянява.

Тя щеше да слуша, да слуша довечера, снимката на баща му също тъй щеше да слуша в ъгъла зад кандилото — и даже той щеше да се вълнува чрез пламъчето и така къщата нямаше да мирише на страшните, в началото непреодолими скръб и отчаяние.

Щеше да ѝ купи козунаци. Тя едва ли беше омесила, след като изобщо не го очакваше. Пипна трите железни лева в джоба си (те бяха сега всичките му пари) и се почувствува богат. Майка му толкова щеше да се радва на козунаците, колкото, да кажем, и на едно кожено палто от скъпите. Той ѝ го носи. За всичките си пари. Пак всичко е точно.

Докато умората от тичането се разсее, докато си мислеше това-онова и зяпаше през прозореца, автобусът стигна в града. Валентин слезе и се упъти към центъра да търси фурна.

Първи май и Великден тази година съвпадаха, всичко наоколо беше красиво и празнично. Хората бързаха — всеки прикътваше в себе си онова, което в празничните вечери неговите близки щяха да слушат, да слушат и на което щяха да се радват повече, отколкото, да кажем, на речите и на самия Цицерон.

Валентин влезе в най-големия магазин за хлебни изделия и се нареди на опашката. Миришеше много приятно, имаше всичко — един примамлив, вкусен панаир на онова, което излизаше от работливите ръце на българина. Което ражда шарената, старата, едничката песен на черга на татковината.

Във великолепно (едновременно меко и стабилно) настроение беше сега Валентин, железните левове в джоба му бяха се стоплили от ръката му. Една жена преди него поиска четиридесет масленки.

— Не мога да ви дам толкова — каза продавачката сухо.

Жената беше в черно. Сигурно и у тях, в ъгъла, имаше снимка и кандило. Погледна към тавите, в които имаше поне хиляда масленки, и попита:

— Защо?

— Защото нямам такава опаковка. В какво да ви ги сложа толкова!

Женицата се огледа, въздъхна и каза, че си запазва реда. След това излезе от магазина, докато друга от продавачките извика след нея:

— Отсреща в общарския магазин има кутии, другарко!

Зад гърба на Валентин някой изцъка с език. Друг измърмори, но изглежда се сети, че след малко е неговият ред с продавачката, и си

млъкна.

— Вие? — попита продавачката на масленки войника.

— Два козунака.

Тя грабна козунаците и ги сложи пред него, той извади железните левове.

— О — каза продавачката, — дайте ми книжни.

— Нямам — каза Валентин.

— Не мога да събирам такива пари, аз се отчитам с книжни!

— А нали връщате такива — каза Валентин кротко.

— Аз връщам стотинки, иначе какво да ви върна, вие не се отчитате, а аз всеки ден се отчитам...

Продавачката се караше с него, думите падаха от устата ѝ като от водопад, тя дръпна козунаците и вече гледаше следващия от опашката, когато Валентин усети на рамото си ръка. Обърна се, човекът зад него му даде три книжни левчета и взе железните от ръката му.

Продавачката още говореше, върна козунаците пред войника, тупна му стотинките за ресто и още говореше, говореше, говореше.

— Няма ли да ми ги увиете? — попита Валентин, като си поемаше дъх издълбоко.

Тя взе от големите хартии и ги избута към него, след козунаците. Усетил всичко това в ръцете си, войникът се оттегли и се усмихна. Той можеше да увие два козунака, разбира се. Той, който... можеше и да убие.

На улицата видя жената в черно. Тя беше излязла от общарския магазин без кутия — стоеше на тротоара и се оглеждаше.

Нямаше много време до влака, Валентин тръгна към гарата.

Потискаше всичко, каквото сега се надигаше в гърдите му, но то се надигаше отново и отново. Опитваше да се разсейва с каквото може наоколо, вслушваше се в откъслечния говор, в музиките отвсякъде — после в тропането на колелетата по железните релси.

Железните релси. Железните левове. Железните мъже, които могат да увиват хляб, да убиват хора, да пазят страната на ароматните, бухнали козунаци от когото и да било. Железните лъвовете на вечна България. Сами готови да умрат — за кой ли път?

Заради това врекало ли във фурната?

Късно след обед слезе на малката гара и тръгна през лозята към къщи. За кой ли път вече пое дълбоко дъх — най-сетне с чувството, че

тук се е отървал от нещо отвратително.

Отчупи парче от единия козунак и го поднесе към устата си.

Лозята бяха прясно прекопани, изровените пръчки — още сухи и никакви над чепатите черни главини.

Заради кого човек е готов да умре на поста си? Заради кого е готов да убива? Заради кого учи, работи и се стреми на всяка цена всичко да бъде точно?

Не беше се освободил от отвратителното. Не можеше да се освободи от врекалото в бяла престилка. Дъвчеше козунак, вървеше и селското му око с любов опипваше околността с лозята, които сега, през края на април, още не бяха лозя, а само едни охлузени от съня си в земята през зимата пръчки.

Спря и видя как по тези охлузени пръчки са набили мъхнати, бледи и резедави, по връхчетата си розови и червеникави пъпки.

Знаеше какво ще стане през лятото, когато големите нарязани листа се разперят във всички посоки и когато ластарите лудо щръкнат над тях.

Знаеше какво ще стане през есента, когато гроздето започне да лепне по пръстите и по устните, и след това, когато цялото селце замирише на джибри.

Въздъхна, усети, че вътре в него отново всичко е точно, и закрачи нататък.

Да може по-скоро да се покашля след тракването на дървената порта, а миг след това...

Миг след това в черния ореол на забрадката очите и лицето и целият свят да блеснат насреща му по най-точния начин на тази земя.

ЦВЕТЕЛИНА

Тя лежеше пред дървената колибка на дясната си страна, лявото ѝ око мързеливо гледаше клоните на черешата и небето. Миришеше на трева, на домашен сапун и запръжка, чуваха се пчели, далечна гайда от радиоточка и тихият, нежен шум на развети мокри чаршафи.

Горският я завари така, каза ѝ името и щракна два пъти с пръсти. Тя стана. Познаваше го, разбира се, както и всички ловци от селцето — толкова пъти бяха излизали заедно из балкана.

— Наредено ми е — въздъхна горският. — Няма какво.

— Ама ти... — каза жената и видя, че той погали кучката по главата и почна да отвързва синджира. — Ама ти ела, като си дойде Иван. Нали го знаеш.

— Абе, зная го аз... Така ми е наредено. Като си дойде Иван, нека да мине в съвета.

Жената се поопъна, завайка се, но униформеният човек действуваше твърдо.

— Той Иван ...

— Той Иван да дойде в съвета, нали ти казах.

Горският вече водеше кучката навън — след малко жената ги загуби от очи в тясната уличка.

Тя нервно изкара остатъка от следобеда, от време на време кълнеше и гласно сама си говореше.

Иван се прибра весел и — както обикновено — се упъти към дървената колибка. Огледа се, видя, че няма и синджира — обърна се към жена си. Не я попита: „Къде е кучката?“ Тя му разправи какво се е случило. Без да каже и дума, Иван излезе и се върна след два часа. Беше пил. Жена му не го попита: „Какво стана?“ Той изпсува няколко пъти и излезе отново.

Жената беше легнала, когато го чу да рита вратата; обърна се към стената и се умълча.

На третия ден вечерта Иван проговори, та тя разбра какво все пак се е случило. Някой си Евров от града представил в милицията

документ за собственост върху кучката. Имало снимка, същата, пишело името „Цветелина“, нейното име, без грешка, имало белезите и възрастта. Прокурорът наредил кучката да се вземе от Иван и да се „върне“ на „собственика“, някой си Евров. Тези две думи „върне“ и „собственика“ Иван ги крещеше от сутрин до вечер — човек можеше да го чуе и в другия край на селцето.

— Как да я „върне“? — викаше той. — Къде да я „върне“?!

Кучката се беше родила в селцето, у съседите на Иван. Те му я показаха още сляпа, мъничка като котенце, и му я подариха. (Майка му беше прочут майстор на диви прасета, а баща ходиха да издирват през два окръга, в специален кучкарник.) Пълзеше из краката им тази малка топчица, търкаляше се и в неописуема радост край паничката с мляко щеше да си откъсне опашката от махане. По цял ден „дебнеше“ нещо въображаемо из градината, „ловеше“ го и го „даваше“. Жената пискаше, че ѝ тъпче цветята — така ѝ излезе името Цветелина.

— „Собственик“ бил! Че той утре ще каже, че и на теб е собственик!

Жената посъветва Иван да заведе дело. Той първо се съгласи, после се сети, че веднъж беше водил дело — махна с ръка и изпсува зловещо. Нямаше толкова време Иван, нито излишни парици. А и нямаше — очевидно — кой знае каква вяра в съда. За сметка на това всичките двайсет и осем ловци от селото знаеха отлично чия е кучката Цветелина, къде беше отгледана и порасла — една вечер те се събраха, написаха молба до прокурора в града и се подписаха отдолу по ред на номерата.

След месец бе отговорено официално, че молбата не се уважава. На бланка, с подпис и печат.

Наближаваше сезонът за лов на диви прасета — ловците от селцето само за Цветелина говореха. Тя беше прочута повече и от майка си. А сега стана и легендарна. Иван се заливаше дълго и мълчеше. Понякога го напушваше — мислеше си, че може да убие и човек. Друг път, като гледаше дървената колибка, която с песни бе майсторил, сълзи напиреха в очите му.

Един ден той се дигна, та в София. Имаше приятел в Главна прокуратура — бяха служили заедно. Намери го бързо и му разказа цялата работа.

— Не можем да отменим неговото решение, Ванка — каза приятелят му от казармата. — Можем само да му обърнем внимание.

По обратния път, във влака, Иван си повтаряше различни думи и части от изречения, които бе чул от своя приятел, и имаше усещане, че газите високи дивни репейи и жилави гъсти гюрлюци, газите безкрайно, като в кошмар, и не може да излезе на чисто. Без друго, той имаше отдавнашен страх пред многото излъскани думи, никога не ги беше обичал и гледаше да изживее живота си само с дела, добре и спокойно.

Добре и спокойно — но вече не можеше. Все едно бяха отвързали душата му от тялото и бяха я откъснали — далеч зад океана от учени, мазни и никак непреодолими изречения.

След първия излет за дивни прасета (отделно от тази история, той бе свършил съвсем неуспешно и с голямо общо напиване в кръчмата) Иван продаде кравата и заведе най-сетне делото. Нае адвокат — да го води през ада на думите. Посочи свидетелите, в които всеки нормален човек спокойно може да се къдне. Една нощ се събуди внезапно (сънува я, че скача по него и му се радва) — тогава в страшен гняв разбра, че не се е родил да го ограбват и че той, Иван, не е теле, да го омотават в юлари от думи. Беше човек. Мъж беше. Къщата можеше да продаде, ако трябва. Пушката и ножа можеше здраво да стисне — като дядо си, на когото бе кръстен. Но тази тътнеща, изяждаща мъка, пострашна от болест, трябваше да се махне от него.

И другите ловци ръмжаха в кръчмата — когато дойде време да тръгват за делото, селото излезе да ги изпрати.

Цяла армия бяха — някой се пошегува и го каза. Целия град можеше да превзема тези мъжаги, ако се дигнат — та една кучка ли?

Беше им весело. Имаха сила. Огромна вътрешна сила, която неизменно се ражда от святата кауза на истината. Без много умение в думите, без даже възможността тъй да го изкажат, селяните го усещаха в себе си, разменяха си го, щом се погледнат в очите, и бяха дълбоко убедени, че всичко ще свърши добре.

Най-сетне дойде мигът и те влязоха в залата — скромни, притихнали и достойни.

Съдията обяви случая. После даде думата на адвоката на Евров. Той отвори чантата си, предаде документите на съда и помоли да ги огледат.

— Вие имате ли документ за собственост върху кучката Цветелина? — попитаха Иван.

— Н... не — каза той.

— Тогава на какво основание претендирате, че е ваша?

— Че как... — каза Иван. — Нали съм я отгледал от ей такава.

Той показа ръката си до китката и се обърна към своите съселяни.

— Ловно куче без документ не може — казаха.

— Ще му извадим, щом трябва — каза председателят на селската дружинка.

— Моля! — казаха строго. — Нямате думата!

— Нали съм свидетел по делото, другарю съдия — озъби се председателят на дружинката. — Защо да нямам думата.

Съдиите се спогледаха, наведоха си главите и нещо си казаха. След това дадоха думата на председателя на дружинката. Той просто разказа цялата работа: Иван взема кученцето от съседите си, отглежда го, храни го и го обучава години, всички ходят на лов с него и го знаят като свое. Идва един ден горският и тъй нататък — дотук.

— Документът определя собственика и собствеността — казаха. — Ищецът (тоест Иван) няма никакъв документ, а собственикът Евров има. Това е.

Някой от селяните вдигна високо ръка — дадоха думата и на него.

— Другарю съдия — каза селянинът, — ако аз ви открадна шапката и си извадя документ за нея, тя ваша ли ще бъде или моя?

Съдията каза, че става дума за куче, а не за шапка, но никой не го чу, защото настана малка суматоха.

— Моля! — казаха. — Моля!

Дойде ред на адвоката на Иван. Той говори кротко и умно — накрая показа двайсетте и осем селяни в залата и попита дали според уважаемия съд тези трудови хора, с имена, със семейства, с цялата си отговорност на кооперативни стопани, могат да се вдигнат от работите си, та да дойдат да лъжесвидетелствуват?

Съдиите отново се спогледаха, отново си казаха нещо и след това дадоха последователно думата на четирима селяни. Те разказаха същото. Нещата май тръгнаха на добре, когато съдията, след още едно малко съвещание, отсече:

— Законът си е закон. Документът определя собственика и собствеността. Впрочем собственикът иска ли думата?

Евров, който през цялото време мълчеше, сви рамене и разпери ръце. „Всичко е ясно“ — значеше това.

Съдията повтори думите си за документа и собствеността, след това повтори и жеста на Евров.

Тогава адвокатът на Иван скочи и поиска с груб глас от съда да влезе кучката.

— Тя е отвън — каза той. — Аз ...

Той продължаваше да говори, но и сега никой нищо не чу, защото селяните бръмнаха като кошер, а Иван, забравил изведнъж къде се намира, свирна два пъти силно.

Чу се скимтене, после лай и страшно драскате по вратата.

Адвокатът отиде и я отвори.

Кучката повлече човека, който я държеше, отскубна се и се хвърли върху Иван.

— Цветелина! — извика Евров и скочи. — Цветелина! Тук!

Кучката за секунда се обърна към съдиите, после към него, погледна ги като предмети и отново се метна върху Иван като риба. Дългият ѝ червен език близна брадата му.

Някой викаше: „Моля!“ Друг дрънкаше със звънец. „Ох, душицата!“ — изрева най-старият от ловците.

А Цветелина и Иван не чуваха и не виждаха нищо, той беше разтворил очите и ръцете си колкото може, тя се отдръпваше и скачаше отново и отново по него — докато накрая го събори върху скамейката и двамата се превърнаха в една от онези живи топки, които на този свят само божият съд някога може да раздели.

ВОДНИ СКИ

Ако за жив и здрав човек на петдесет години може да се каже „целият му живот“, то целият живот на Костадин Монов бе минал в решаване на дребни материални задачи, докато големият, вечен и истински негов проблем всъщност беше морален. Разбира се, преди трийсет години той не можеше да мисли така — тогава трябваше да се бори с дебелите университетски учебници, тънките гозби на „менза академика“, бързия наем, бавните тропоски при бай Кольо (известен столичен шивач от тяхното село) и всичките непредвидени изкушения на огромния град. Някак ги побеждаваше и вървеше напред. До дипломата. До амбициозната работа. До аспирантурата, гарсоньерата, Станка, децата. Сега можеше да мисли така — тук, край морето. Особено в този почивен дом, който бе още по-хубав от своите напети съседи в бяло, зелено и тишина. Сега и тук, тъкмо на петдесет и на своето положение, професор Монов можеше да мисли всичко — освободен дори от ония провинциални думички, прическа, нюанси по домашните терлици с неумело интензивни цветове.

Епични бяха битките с живите задачи, наистина. Ежемесечно нова литература по неговата развиваща се наука. Ежемесечни симпозиуми, противници и шахматно тънки борби — за напредък по милиметри. Ново жилище (дъщеря му беше вече студентка), кола, безкрайни ремонти по старата къща на село, за да добие и тя право на думата „вила“.

И май само нощите, май само редките мигове на истински спокойно съзерцание (като в момента) натрупваха същината му на човек — цяла изплетена от въпроси. Какво е вътре, вътре, в тази загадка човекът? Кое му пречи да бъде един в думите и в делата си? Ако наистина в кода на гена има и социално предопределение, кому тогава е нужна биологичната еволюция? Ако наистина разумът управлява света, защо тогава съществуват войните? Какво не му стигаше преди трийсет години на него — изпълнения с ентузиазъм, трептящ и изгарящ в идеите на времето си; а какво беше тогава

предимството например на един Иван Хаджиев (негов състудент), който бе винаги в центъра на вниманието въпреки пълната си незаинтересованост от същността на науката, нещата наоколо и дълбокия смисъл на онова, което се решаваше в привидно скучните събрания?

Толкова красиво ярък антипод — този Иван Хаджиев, — личността му бе придружавала съзнанието на професора през целия дълъг път досега. И все чуваше по нещо за него. Някъде в киното бил. Нещо журналистика. Някаква далечна експедиция, за която се шумеше по вестниците. Беше го срещал и няколко пъти — същият като едно време. Лека, приятна пяна на повърхността на нещата. Остатък от миналото всъщност. Думички и фрази на чужди езици. Всяка дреха, всеки парцал на гърба му — мода и шик. Автор на популярна книга с три издания, огромни тиражи. (Всеки случай десет пъти по-големи тиражи, отколкото редките публикации на професора.) Пяна, наистина. Нищо по точно за Иванхаджиевия тип хора. Ветровете постепенно я издухват, повърхността на живота остава чиста и можеш да погледнеш най-сетне към дъното на този океан — човешката душа.

Втори ден професор Монов седеше на същия плетен стол под чадъра — в мига изпита най-чистото и дълбоко удоволствие от всичко около себе си. Вярно, един живот минава, докато нещата станат така, както трябва. Но нали това е най-важното: да станат. А и не е минал „цял живот“ до петдесет. Здрав е. Тука е. Слънцето пече, морето — тепсия. Това е най-хубавата станция на брега и мястото си в нея той сам е заслужил. Иванхаджиевци сега да варят миди и да си купуват касети е домати. Пълно е с бараки по скалите край морето и не са чак толкова лоши. Техен ред е сега край котлончето.

Ето, това например значи простата, велика фраза: „Колелото на историята“.

Виж ти (професор Монов почти се усмихна), човек наистина трябва да е безкрайно упорит — тъкмо по селски, — за да изчака нещата да дойдат на себе си. Е, ако не самият той, децата му ще тръгнат както трябва още от началото. Малкият например вече говори френски свободно, а толкоз далечният (едва ли не „забранен за пейзажи“) свят на прочутите клавири пасажисти шумно и естествено всяка делнична сутрин си обитава дома му.

Ето така му — там на мостика, — истински еталон на своето време. Два езика, шофьорска книжка от раз, едва ли не шампионка по днешните танци — на деветнайсет години. В събота ще спи на вилата на приятелката си (дъщеря на министър) — нищо против. Рокля за премиерата на бащата на другата си приятелка (знаменита артистична особа) — (разбира се. Екскурзия до Париж с група приятели от комсомола — защо пък не? Това е. Така е. Тъй трябва да бъде. И вече може. Ще бъде. Костадин Монов е зад гърба на децата си. Светът най-сетне бе стъпил на здравите си крака.

Какъв ден! (Малкият с майка си бе отишъл до града за плавници.) Да го запомни човек със слънцето и златния пясък в краката си. С цвета на привидно еднообразните, а безкрайно богати нюанси море и небе пред очите ти. И с онзи тих, дълбочинен самоотчет, на който петдесетгодишните държат май повече, отколкото на всичко останало.

Един скутер се плъзгаше пред пенестата си диря, навирил нос в синевата. На въжето зад него се вееше дълга коса, която Костадин Монов не можеше да сбърка. Стана от стола и изпита остро вълнение. Дъщеря му беше на ските, разбира се. Играеше си, описвайки плавни есове.

Професорът вървеше по мостика и изпиваше красивата гледка с очи. Вълнението му доби една трогателна мекота, от която в дълбочината си то заприлича на нежна мъка.

Скутерът мина край носа на мостика, момичето се пусна от въжето и инерцията го докара до кея. Оттук видя баща си и му махна възбудено.

— Ела, ела!

Той се засмя и поклати глава. Но чаровницата се освободи от ските и след минута го теглеше за ръката.

— Много е лесно бе, татко! Много е просто!

Той се разсмя. Всъщност никога не ѝ беше обяснил как и сам иска да можеше да покрива идеалната ѝ представа за него. Как реалният му живот мина дълбоко, дълбоко — там, в бездната на тъмносиньото. Подобно тъжните, едрите, с нещо винаги тайнствени (риби, които не са пригодени за сребърно-слънчевата повърхност.

— Слушай, татко... Виж онзи сега, виж!

Скутерът пердашеше колкото може, зад него огромна и бяла буква „ве“. Зад нея — здрав възрастен мъж, върху ските.

— Знаеш ли той на колко години е?

— Кой?

— Този, когото гледаме сега.

Бащата сви рамене. Момичето се заозърта и махна на някого с ръка. Едно момче на двайсетина години дойде при тях — красиво като бог. Щерката каза:

— Запознайте се.

— Владко се казвам — рече момчето и си подаде ръката.

Костадин Монов я стисна, кимна му и продължи да гледа майстора върху ските. Наистина беше спектакъл.

Когато свърши, мъжът дойде право при тях.

Той, Иван Хаджиев протегна ръката си към Костадин Монов и познатият от преди трийсет години смях звънна заедно с пръските по шарената коса.

— Аз съм, аз съм, Коста! — каза Иван Хаджиев. — Престани да се пулиш, моля ти се!

Той тупна професора по гърба и все още стискаше и друсаше ръката му.

Неговият син Владимир бил приятел с дъщеря му, той едва не подскочил от радост, като научил. Не е ли чел стиховете му? Ще ги прочете. Ще каже тежката си дума, винаги е имал точно чувство за литература. Ах, как чудесно било, че успели да го изненадат, нали? Че на старите приятели децата са приятели. Че...

Четиримата вървяха полека (Иван Хаджиев предложи да пият по бира), думите и смеховете набъбваха и се плъзгаха по сребърно-слънчевата повърхност, пръскаха се и от тях проблясваха бисерни разноцветни дъги; чуваха се други думи от горния слой, който може да зарадва окото, виждаха се очи, гърбове, боси крака; лодки в далечината, музика отнякъде — неселският живот по този бряг кипеше със своите дребни морални измами, без да си дава сметка изобщо, че неговата голяма, вечна и неизбежна истина всъщност е материална.

Костадин Монов участвуваше, разбира се, във всичко това, говореше, усмихваше се даже — четиримата вървяха към шарената тента, под която се продаваше изпотената бира — и той потъваше, потъваше, потъваше отново към своята неспасяема дълбина.

ПОМОЩ

От мисълта, че утре изливаме плочата, този ден беше чудесен. На всяка къща големият миг е, разбира се, наливането на плочата — като обхождам с очи тези безкрайни вили и вилички по околните хълмове, лесно ми е да разбера, че и вие сте го изживявали. (Казвам го без капка завист и подигравка — който не обича имотец на село, нека и да не види.)

Почерпих тримата си приятели, които утре щяха да ми помагат. Говорихме за съединението и силата, показвахме си мускулите (единият беше известен щангист) и ето че неусетно се мръкна. Те обещаха да ми помагат всеки свободен ден. Говорихме за въздуха, чесъна и лука, и особено за доматиите, що собственоръчно откъсваш от корена. Аз обещах голямата таванска стая да нарека „Клуб за приятели“. Всеки знае ключа — идва и живее като у дома си. Дворът не е малък — мераклиите могат да разработят някоя и друга лехичка за себе си. Прегръщахме се. Идеята ми се оформи окончателно: „Вилклуб за приятели“. В това време лампите мигнаха и един неприятен човек не особено любезно ни подкани да ставаме. Това беше най-хубавият миг от вечерта. Възмутени, ние се преместихме в съседния бар.

Отделих една двайсетачка и казах, че това е за утре, за хляб, кебапчета, бира и цигари. Бях прав. Имаше логика. Хората щяха да ми работят без нищо — защо да не ги почерпя отсега, както е тръгнало хубаво?

Оказа се, че най-приятното сега започва. Никой не ни пъдеше. Имаше музика, номера и балерини.

— Колко жалко — казах, когато работата опря до отделената двайсетачка.

Тримата ми приятели се бръкнаха и успяхме да си поръчаме още. (Едно едничко неудобство тук беше се появило — във вид на уиски човек с две сериозни глътки изпиваше всъщност цяла торбица цимент.) Хубавото е скъпо, разбира се. Но приятелството е още по-скъпо от

всичко. Единият каза, че щял да донесе бирите от къщи, имал бил цяла непобутната каса. Другият каза, че щял да вземе кебапчета. Третият предложи да си сварим на огнището боб.

— Вярно бе! — сетих се аз, — Едно гърне боб на огнището, а?

И иначе умно отделената двайсетачка изчезна за двацет минути.

Вече нямаше какво. Трябваше да си тръгваме. Без друго сутринта ни очакваше бетонът. Въздъгнахме, както се полага в такива моменти, и тогава се появи Пешо. Лицето му светна, светна и моето — ние сме стари приятели. Той седна при нас и още докато го представях на другите, за негова чест поръча цяла бутилка. Половин тон цимент значи това — няма какво да се лъжем. Почти колкото за цялата плоча. Но това са други неща. Ние сме хора. Не сме от цимент и желязо, а и не щем да сме от такава материя.

Пешо остана много — доволен от нашата компания. Поръча още коли, кафета (два и половина през нощта) и когато дойде време да плаща, нито едно мускулче не трепна по гордото му лице. Наброи ги, човекът, като едно нищо и се облегна назад. На всичкото отгоре заяви:

— Щом работата опира до помощ, утре и аз съм на плочата.

Ръката му прерязва въздуха хоризонтално и нямаше какво повече да говорим по този въпрос.

Ех, мигове щастливи... Вярно, няколкото часа съм след това не бяха нито разкошни, нито достатъчни, но когато на спирката си подадохме по една ръка и петимата, всичко пак беше о'кей.

Слязохме в селото, изпушихме по една цигара в прекрасното утро и ето че бяхме на мястото.

Торбите цимент, купчините баластра и пясък. Лопатите, количката, маркучът на чешмата. Желязно карираният кофрж. Боже, помози.

— Ей, боба! Къде е гърнето? — сети се някой.

— Бирите! — плесна се по челото друг. — Забравихме бирите.

Той взе една мрежа, събрахме по лев, по два и отиде към магазина за бира. Гърнето беше мръсно и аз започнах да го мия. Трети се хвана да чисти самия боб, четвъртият отиде из градината да търси джоджен и лук. Пешо беше издърпал една рогозка на слънце в тревата и се бе опънал по гръб.

— Ти какво рано-рано? — викам.

— Малко като Тодора.

— Коя Тодора?

— Дето полегнала.

Посмяхме се. Работата не е заек. Щангистът ни разказа как в Америка един български композитор не можел с месеци да обясни заглавието „Полегнала е Тодора“. Там, казва, хората или са легнали, или прави. Скоро онзи с бирите се върна, огънят беше разпален и гърнето с боба зае мястото си.

Плюхмe си на ръцете и посегнахме към лопатите.

— Чакай, чакай — каза Пешо, както бе дигнал глава, с ръка над веждите, да разгледа кофража. — Това нещо тука как си го представяш така?

Наистина една от челните дъски не беше закована добре и щеше да изтърве бетона. Качих се да я оправя. Извиках един, да ми държи. В това време бобът кипна и двама изтичаха да отдръпнат гърнето от огъня. Останал сам, Пешо направи още веднъж като Тодора, сега по корем.

След десетина минути челната дъска беше готова и ние слязохме, да почваме бъркането. В това време един от бомбаджиите отвори една бира, надигна шишето право нагоре към слънцето и остана дълго така.

— Как е, как е? — попита го някой.

Онзи само въздъхна и махна с ръка. Това беше отлична реклама — щангистът взе теслата и още четири бутилки дискретно казаха: „пат, пат, пат, пат“... Той хвърли капачките върху бъркалото и докато разсъждаваше, че това е още малко арматура за плочата, ние бяхме вдигнали шишетата подобно кларнетисти в екстаз.

Сега, с божия ред, дойде време за по цигара. Седнахме. Пет души сме — колко е една плочка?

Наистина, за обща изненада след десетина минути ние се хванахме за лопатите и започнахме. Когато тежката зелена каша беше готова, разпределихме се. Аз взех мастера и — горе. Щангистът започна да вдига кофите на право — за него това беше шега. Другите пълнят, разкарват, зареждат и бъркат следващия бетон.

Така стигнахме до второто бъркало (всичките бяха не повече от петнайсет), когато стана време за обяд. Бобът се оказа нещо разкошно — впрочем каквото винаги е било. И слънцето. И законната почивка. Да не говорим за бириците — след мъжкото хапване и тези арнаутски люти чушлета. Само Пешо се намръщи и си остави шишето в тревата.

— Какво? — викам. — Да я изстудя на чешмата още, а?
— Абе и да я позлатиш отгоре... Няма ли тука нещо така...
— Какво?
— Туборг. Хайнекен. Радебергер, поне.
Поклатих глава малко сконфузен.
— Сигурно и Кореком няма в това село.
— Още няма — казах аз.

Пешо се изтегли към рогозката и зае крайно Тодорино положение.

Щангистът се облегна на лакът и изрече като на себе си:

— Всичко ме боли, интересно.

— Същите движения са — казах.

— Не са същите — каза той. — Хич даже не са същите, ако искаш да знаеш.

И ни обясни много неща за движенията, мускулите и натоварването им, след което изведнъж се плесна по челото и каза, че ако не скочи веднага, щял да закъснее за тренировка. Насилих го да скочи веднага. След като той тръгна, намерих една стара риза, разкъсах я на ленти и превързах ръцете на другите двама приятели, по които бяха се появили досадни мехурчета.

Почивахме така. Приказвахме си. По едно време казах:

— Е ... Ами май ...

Стана ми неудобно и млъкнах. Слънцето натискаше яко. Пешо хъркаше. „Здраве да е“ — казах си, когато погледнах към торбите с цимент, купчините баластра, лопатите, количката и желязно карирания кофраж. Добавих си още: „Майната му, де. Не ставай еснафски дребнавец сега.“ Намирах какво да си мисля, гледах тревите и буболечките под носа ми. Спомних си една от балерините снощи и част от мелодията на номера. Мълчаливо и автоматично си повтарях тази мелодия и тогава чух друга, твърде различна от нея.

Дойдоха лазарките. Хубави малки момичета, шарени и нагиздени като куклета. Водеше ги учителката.

*„Мети, мети дворове,
реди, реди столове,
че ще дойдат лазарки*

със шитички полички.“

Напълни ми се душата и имотецът ми се напълни изведнъж. Всичко наоколо оживя моментално, като че ли тъй е живяло от векове, свързано вътрешно с мене, свързан неотделимо с него и аз.

*„Със жълтички чехлички
опкай тропкай лазарке,
да си скокне агънце
в чорбаджийска кошара.“*

Господи, от лошото ми настроение нямаше и помен. Слушах и гледах хорцето, едно от куклетата се отдели и ме закичи с везана кърпичка. Другите също се бяха изправили, момиченцето закичи и тях. Нищо ми нямаше. Въпреки всичките грешки и лекомислия, с които бе пълен животът ми. Здраве да е. Българин съм с българите — на вечната жица на българите. Изведнъж ми се стори, че това е достатъчно, за да престана непрекъснато да се питам има ли смисъл всичко, въобще. Опкам, тропкам, какво? Че и имотец си имам, по божия ред. Огнище и гърне с боб. Чорбаджия съм тука — ето и песента от памтивека знае това.

Извадих книжно левче и го пуснах в торбичката на друго момиченце, което се отдели от хорцето, И другите пуснаха книжни левчета в торбето и всичко сега беше прекрасно.

Тогава дойде откъм рогозката Пешо. Той послуша звънливите гласчета, бръкна в джобчето на ризата си и извади книжна десетолевка. Пусна я в торбето и щипна момиченцето по бузката. Учителката даде невидим знак, куклетата ни пожелаха добро здраве и като наобиколиха, подскачайки, Пешо, благословиха чорбаджията. Аз отворих уста да протестирам, но пак ми стана неудобно и си замълчах.

Лазарките си отидоха, както бяха се появили — тъй идва и си отива сънят. Приятелите ми си погледнаха часовниците. Пешо отнесе благословията към рогозката, която толкова много беше харесал. Кофражът кротуваше под слънцето над България, кротуваше и купчината баластра с побити в нея лопати.

Аз — така внезапно осмислен преди малко — стоях разкрячен, неблагословен и вторачен в една точка напред. Една особено важна мисъл кръжеше около мен и завинаги и полека ме завладяваше.

Тя не искаше да се оформи изведнъж, тази особено важна мисъл, както не се е оформила хубаво и досега. Но едно е съвсем сигурно вече: когато чуя думата „помощ“, потръпвам.

ЕЛИПСАТА

В онези чудни стари времена, когато ходехме на лов за зайци, моят основен стремеж беше да бъда:

1. В краката неуморим.
2. В стрелбата неумолим.
3. Вечерта на трапезата — неуголим.

Ето с кои три качества печелех тесни приятелски връзки с различните собственици на най-прочутите кучета и ето защо те често ме канеха с тях. (За мене беше немислимо да притежавам ловно куче, тогава живеех и работех в много голямо движение — таваните, мазетата, фургоните и бараките, през чиито паяжинни очи гледах широкия свят, са неизброими.)

Най-страшното куче, което съм виждал и помня, носеше най-нежното име. Не беше Клифорд, Глен, Астра и Стенли. Не беше и Гуджо, Кемал, Мурджо.

То се казваше Певец и имаше всички основания да бъде така.

В коя да е от сънените (после сънувани) утрини другите лаеха зверски, бързаха нервни, хъркаха и ръмжаха. Джаскаха се в синджирите и се давеха. Отваряха се на флиртове грубо, та безразборно. Затуй ребрата им бяха пълни с ритници, а ушите — с най-ярки псувни.

Певецът беше възпитан, тих и замислен. Само една електрическа тръпка го сгърчваше от време на време — при мисълта, че ей сега, ах, ей сега ще го откачат...

Затуй за него ще се говори.

Един от големите дни на това куче, което толкова много обичах, беше закриване на сезона на зайците. Имаше много народ, имаше даже началство — времето беше прекрасно. Стрелците още в тъмно отидоха към подножието на планината — да се разставят. По-младите останаха долу в люцерните, цвеклото — да пуснат кучетата след малко. Класическите ходове бяха извършени (най-буйните от снощи не бяха

изпили и първата бира) и ето че незабравимият глас на Певеца отекна над сладко разбуждащите се хълмове.

Видях заека пръв — на около двеста метра пред кучето. Беше далеч за стрелба — сърцето ми отмери няколко такта и запалих цигара. Имах отлична позиция (и неизразимото удоволствие) да наблюдавам великата стара игра.

Заекът беше голям и спокоен. Спираше от време на време да се послуша. Певецът — ах, той беше професор! — не бързаше, както това правеха другите. Пазеше своите сили за дългия ден, държеше дирята плътно и гонеше. Той знаеше, разбира се, че ние сме отпред и заекът всъщност няма къде да избяга.

Не само обичах това куче — аз просто се учех от него. Умната, кротко. Тихо, безкрайно упорито, възпитано. Какво ли повече всъщност се иска и от човека?

Заекът ни надуши отдалеч (колко ли пъти тъй бяха го стреляли откъм спасителната гора в планината?), постоя клекнал и като килна ухо още веднъж към смъртния песенен лай зад гърба си, хукна под прав ъгъл наляво. Пак беше далеч за стрелба. Но Певецът го мярна на откритото и като писна тънко и високо, пресече по хипотенузата.

— Сви го — тихо и гордо каза неговият стопанин, който беше се притаил на трийсетина крачки от мене.

Аз му поклатих глава.

Заекът спря за секунда (подушил бе други от стрелците) и като използва деренцето да се скрие от очите на кучето, сви още веднъж, пак вляво, надолу. Той сега всъщност бягаше обратно — изчезна и от моите очи.

Чуха се другите кучета, чу се и изстрел. Ловът тръгна нормално, аз бях унесен по майсторската работа на Певеца. Седнах удобно и следях само заека и него.

След десетина минути видях един заек по дирите на онзи, който бе вдигнал Певеца. На същото място и той сви под праз ъгъл. После сви и по дерето — след това се появи кучето. Разбрах, че заекът е същият. Певецът беше вече мокър, с изплезен език.

След още дващестина минути заекът мина за трети път по същия начин, а подире му, но вече на четири-петстотин метра — кучето.

При четвъртата елипса, която жертвата и преследвачът описваха на живот и на смърт, заекът, сам, беше на двеста метра зад кучето. Той

просто налагаше дирите си едни върху други и беше взел почти цяла обиколка аванс. Ще кажеш: двамата бяха си разменили ролите.

Можех, разбира се, да изтичам по деренцето и да причакам този заек на следващата обиколка. Но (малко неочаквано и за мене) тази мисъл ми се видя идиотска.

Просто се излегнах на сухата шума и запалих цигара още веднъж. Тогава чух стъпките на собственика на знаменитото куче — той дойде и седна при мен. Каза: „Какъв възхитителен ден!“ Дадох му огън. Припомни ми как съм бил заявявал няколко пъти на всеуслушание, че се уча от Певеца, и как той никога нямало да забрави това. Кучето или фразата? — го попитах. И двете.

Лежахме в шумата, класическият ловен ден влизаше в своя разгар. Беше ми хубаво, паметно и вечно. И само защото пожелал същото състояние у моя приятел, не казах, че от този миг почнах да се уча не от кучето, а от заека.

Защото и нас годините ни гонят — майсторски, сигурно, по петите.

Защото и ние сме стреляни тъкмо от привидно спасителната гора.

— Защото — ах, — ако можехме толкова да избързаме, всеки по собствената си елипса, та да се окажем не гонени от преследвача Време, а ние сами гонещи него...

Нататък не помня от този ден нищо — до вечерта, когато отново и успешно бях неутолим.

Послепис: На всички, които предпочитат да се учат от заека, посвещавам този малък спомен.

Д. Ц.

Я ЖИВЕЙ КАТО ДРУГИТЕ

Богомил Тодоров Бижев живи през мартенските котки, топлия априлски вятър и майския кикот зад розите сам — в растящия навън и навътре пашкул на несподеленото мислене. Два пъти бе идвал Милутин (и двата пъти бе свивал рамене на въпроса: „Къде е Кръстина бе, човек?“) — две ноци осъмнаха в приказки.

Светът на хората беше една ужасна бъркотия от зло и добро, подлост и благородство, откровение и лъжа, обич и омраза — само две възможни позиции можеше да избереш: служба на едното или на другото. Служба докрай и срещу всичко. Противникът Зло-Подлост-Лъжа-Омраза беше великолепен, доказано по-силен от ордена Добро-Благородство-Откровение-Обич. Струваше си битката с него. И той я започна с възраждащото го решение, че вече знае защо се е родил. Но това трая твърде малко — до лятото установи с пределна яснота, че никой нищо не заслужава.

Беше се преместил на големия строеж на корабостроителния. Срещаше стотици хора, свързани с работата. Девет на десет от тях не мислеха всъщност за нищо освен да изкарат някой лев повече в разгара на сезона и да го духнат. Седем на десет от тях бяха нещастни колкото и да получат, ако друг е получил повече. Пет на десет от тях бяха готови да предадат всеки от останалите: не даже за облага или от страх, а за да освободят дивия мрак на завистта вътре в самите себе си.

Десетият обикновено беше пияницата, разплакан от умиление към крехкостта на доброто, а може би и към собствената си непригодност да стисне зъби... и да се бори.

От какво да ги пазиш такива? От кого да ги пазиш?

Готвеше се да избяга от строежа и да потърси на юг рибарите, когато дойде Милутин. Той се настани във фургона, на леглото на Кръстина, и каза:

— Богомиле, братко мой, гледай сега какво става.

Двамата с още три яки момчета образуваха бетонджийска бригада. Работеха всичко, каквото им кажат, и много. Всяка вечер

сядаха заедно и до последна подробност премисляха всичко, с което можеше да се изкара повече. Пиеха по две, до три ракии — Милутин не позволяваше повече. Една сутрин един дойде десет минути по-рано и беше предупреден, че ако това се случи още веднъж, много по-добре за него ще е хич да не идва. Защото уговорката беше със сила на клетва: идва се половин час преди работа.

Тъкмо този половин час преди работното време стана причина на края на месеца да си напълнят джобовете с пари, а през септември (когато плажовете все още бяха пълни с цъфнали бански костюми от цяла Европа) във вестника да се появи снимката на петимата, а отдолу: „Бригадата на Милутин Петракиев редовно преизпълнява плана си със сто и осемдесет процента“. Момчетата всъщност можеха и повече, но някой хитрец от канцелариите бе измислил парите от сто и осемдесет процента нагоре да не се изплащат изцяло.

Нещата вървяха чудесно, когато един ден Милутин каза, докато обядваха, облеgnати на кофража:

— Тая е по-добра. — Той чукна дъската зад себе си.

Другите мълчаха, докато той пи вода и продължи да почуква дъската зад себе си.

— Хвърляме лопатите и от понеделник на другия корпус започваме с теслите. Който се плаши, много му здраве.

Никой не се уплаши, защото през цялото време на бетонджийството беше помагал на кофражистите, беше се осланял на мястото, в което отива тежката, сиво-зелената сънувана каша от цимент и баластра — защото всеки от петимата гледаше и мислеше, докато работи.

Разрядите останаха същите (такава беше уговорката), работата бе по-лека физически и парите повече.

След две седмици Милутин каза:

— Окото ми е в монтажа. Мислете и вие. Парите са там и бъдещето е там.

Когато двамата с Богомил след това тръгнаха към Колю на Рада за празниците, той го попита:

— Абе ти какво мислиш за мене?

— Кога?

— Сега. След като почнахме така, както почнахме.

Богомил го погледна в очите и каза чистосърдечно: — Не си същият човек, Милутине.

Те бяха на брега на морето (чакаха лодките) и едновременно мислеха за предното лято, таляните, семейство Владикови и германците — всичко онова, което ги бе свързало.

— Благодаря ти — каза Милутин кротко. — Твоята честност наистина струва повече от златото. А колкото до мене, значи съм успял. Аз това исках. И още искам. Помниш ли, като ти казах: „Гледай сега какво става?“ Доволен съм, че става. Детето в мене умря още с мечтите по паралелите и меридианите. С папуасите и пингвините, и езерото Виктория. Старецът още не е роден в мене. Не ме интересува сега ни зло, ни добро. Светът изобщо не се дели според тези две думи. Той е един безкраен фронт, всичко е битка и аз искам да участвувам в нея. Всичко ме дразни. Всичко ме вика. Всичко ражда в мене нечовешка енергия. Аз ще си взема моето. То е неограничено. Кой всъщност ограничава човека освен собствените му качества? Не вярвам в „така му било писано“. Човек сам изписва съдбата си, като на лист — от бесилото, до короната. Не зная дали ме презираш, само виждам, че напоследък се отдръпваш. Усещам защо. Не ми е все едно. Но ще продължа моя път.

— Не те презирам — каза Богомил. — Само ти се чудя. И се питам кои всъщност са ти приятели.

— Които са с мен. Всички останали са ми врагове. Явни или потенциални. Нещо повече: всеки от двете групи може да мине изведнъж в другата, в зависимост от това, дали е с мен или не е.

Лодките приближаваха. Колю на Рада ги видя и изрева много силно от радост. Преди да потънат между старите си приятели и да се заловят с незабравимото сребристо кипене в мрежата, Богомил запомни завинаги от Милутииовата уста още и това:

— Ти си по-умен от мене и затова животът ти е по-глупав.

В понеделник по радиоточката говориха дълго и все ласкави неща за бригадата на Милутин Петракиев. Вечерта бай Васил, най-старият бригадир на коф-ражистите, каза:

— Милутине, ти дигна нормата на бетонджиите и избяга. Сега дигна нормата на кофражистите и пак можеш да избягаш. Помисли малко за тия работи.

— Мислил съм — каза Милутин.

— Е?

— Какво „е“?

— Нищо — каза бай Васил. — На един така му счупиха главата.

— Ако ме плашиш с бой, дай да започваме още сега.

Бай Васил си замълча. Неговите хора пиеха бирите си и също мълчаха. От всяко движение, от дишането им лъхаше омраза към Милутин. Чиста и основателна като самата божия справедливост.

Милутин Петракиев не се страхуваше от никого и от нищо — той трябваше на обекта. Хлябът на канцеларските тарикати зависеше от работата, шефовете ги гонеха, сами гонени от своите шефове — все тъй в безкрая нагоре, — а долу, при самата работа, от която в последна сметка зависеше всичко, Милутин беше острието. Не острие на копие с дълга дръжка (за многото чифтове ръце нагоре), а цял сноп от стрели. Когато стана нужда от бетонджии, заведе момчетата и наляха бетона. Когато половината от хората дигнаха гълъбите с бай Васил, той събра другата половина и бригадата му се увеличи тройно. Без него на обекта вече не можеше и той — с око в монтажа, — включи монтажниците при себе си. Малко след това раздели бригадата по целесъобразност (страхотно интересна дума, тъй като сочи напред, а не дава да видиш чий интерес стои отзад), та като раздели бригадата, Милутин остави при себе си най-добрите монтажници и най-сигурните си хора. Маневрата беше блестяща — вестниците и радиото бяха си свикнали, касиерката също — само думите пред бригадата на Милутин Петракиев се сменяха: „бетонджийска“, „кофражистка“, „монтажници“...

Тъй вървяха нещата, Богомил ги виждаше като под микроскоп и все повече искаше да намери Кръс-тина. Печката във фургона се разприказва отново — отново през тесните фуги на ламарината литнаха дългите и широки крила пламъчна светлина. Накъде?

Накъде, накъде?

До сводестия, черковен таван на фургона, до тесните прорези на собствените очи, от които излизат (а може би влизат?) също тъй дълги и широки крила от незнание. Какво от туй, че си добър, че преливаш от честност и справедливост? Сега бяха необходими железните милутиновци — хъркащите сега в общежитието, стоманените милутиновци, които ще се удавят в спасяемата мъртва сила на онова от ръцете им.

Ей, милутиновци, става ли по-добър човекът от вашите небостъргачи, свръхзвукови самолети и адски машини за изтребление? Химията на атомната реакция ли е по-важна, или онова, което се извършва в душата? Тогава защо не направите във вашите лаборатории една единствена най-проста тревичка? Една единствена жива зелена точица от нежния мъх на северната страна на зида?

Тревичката, господи. Буболечката. Аз. Семето на душата. Те просто са луди.

От своя страна „те“ мислеха, вярваха, твърдяха и си знаеха, че той е лудият — прощаваха му всичко, каквото им казваше (защото всъщност имаха нужда от истината, колкото всяко растение от дъжда), и бяха спокойни около крехката му душа. Не заплашваше да ги яхне и да ги шиба напред към ... тоест по целесъобразност. Не вдигаше пръст пред стотиците им дребни и едри несъвършенства, не ги наставляваше, за да им покаже колко ги превъзхожда. Мълчеше си във фургона, търсеше събеседници в книгите, лягаше, ставаше и работеше с волята и умението за трима. И тъкмо тези две неща — волята и умението в работата — притиснаха убийствения въпрос: „Какво съм бил, какво съм мислил, откъде съм дошъл всъщност?“ Така в една прекрасна вечер откри с изумление, че всъщност на този троен или пък три хиляди и шесторен въпрос имат пълното право и онези, които са съхранили изцяло своята памет. Наистина, кой не може да се попита с тревогата на осъдения да не научи: „Какво съм аз, боже, кое е истината от многото мисли у мене, какво е мисленето, откъде идвам и къде отивам?“

Почувствува се страхотно силен, напълно равен на другите, облече си най-хубавия костюм (вече имаше три) и тръгна да търси Кръстина. Ако не нея — някоя друга. Трета, пета, стотна. Но непременно от този вид. Която казва: „Я не се излагай.“ Или както му бе казала първата вечер, докато той се притесняваше от единственото легло във фургона: „Я лягай.“

Да. Ще я намери, ще се ожени, ще изкарат година и нещо във фургона, после ще се преместят в апартамент. Собствен, той ще го купи. Ще го построят с момчетата за нула време. Те бяха говорили за това — да купят мястото, материалите и да дигнат едно блокче. Или да си помагат: първо на един, после на друг и така. В ръцете им беше — на тези зверове от Милутиновата бригада. И както печелеха бързо,

приказките им не бяха юношески мечтания. Тъй. Ще се ожени, ще си има жилище. Кръстиноподобната ще роди. Немуподобното ще расте под закрилата му, той ще го наблюдава с огромен интерес (искаше му се да каже „небивал“, но веднага разбра колко е смешно) и ето как ще открие какво е. Какво ли друго можеш да си освен дядовците и бабите, бащата и майката, синовете, дъщерите и внуците? И тъкмо открие всичко това — ще одъртее и ще трябва да си отива. Браво ... Тогава пък немуподобното ще започне да си изгаря главата с въпроси. И тъй нататък. Но — какво — и да седиш сам във фургона докрая, всичко това пак ще се случи. И несравнимо по-лошо — без тебеподобното. Защо да седиш? Защо да се жениш и да отглеждаш деца с балонно големи глави от въпроси? Защо пък не. Защо, защо пък?

Я тръгвай!

РЕДЕНЕ НА ТУХЛИ

Малка лятна кухня на нивото на терена, до нея стая на едно стъпало — Иван Делчев стои разкрачен под двуметровия щурц, в средата на отвора, и дълго наблюдава започнатото в десния ъгъл огнище. Рисувал го е сто пъти. Разглеждал е френски и италиански списания много години. Комбинирал е и е пригаждал вековния опит на отдавна умрели майстори към онова, което живее е собствената му глъбина.

Ето го Иван Делчев в гръб, потупва по крачола си с мистрията, мълчи и мечтае. Много часове. Много дни. Много удоволствие от това. После започва работа и огнището расте полека-лека. Със селска пещ в дъното. Трикрака перустия. Отгоре верига, преселвана вече пет пъти.

Съседите бяха свикнали да го виждат така и естествената дистанция между тях и „журналиста, който строи вила“, постепенно беше изчезнала. Приказката му, дрехите и особено енергията и сръчността, с които вилнееше, се оказаха онази единствена виза за тесните, консервативни пролуки към техните селски сърца.

Тъй на първия огън от това огнище в една тиха есенна вечер се гряха девет човека от махалата. Пиха ракия и кротко приказваха за грижи, пари и други такива прости неща.

Разбира се, Иван Делчев имаше своите собствени тайни, които си оставаха само за него. Например това, че веригата беше кована преди сто и седем години и сефтосана от неговия працядо. Или това, че:

„Полицата неустрашимо се изкорубва както преди над огнището, а плочите затлъстяват от тези, които ги няма.“

Няколко стиха на Джон Ъпдайк (силният прозаик), които го бяха уцелили в „дванайсетицата“ на сърцето. Но всеки човек (включително най-малограмотният селянин) има „двапайсетица“ в сърцето си, значи има какво и него да уцели.

Всичко беше наред. Той продължи да изпипва своя строеж (внук и син на зидари) и нищо особено нямаше да се случи, ако не беше се появил бай Петър.

Той дойде от съседното село да види огнището.

— Добър ден, майсторе!

— Добър ден.

— Море... дойдох да видим огнището. Оно на времето имахме, ама го съборийме. Сега синовете па сакат да правим.

— Не е лошо.

Човекът се огледа с нескрит интерес, пипна белите тухли на двата пиластъра и се наведе да погледне нагоре в комина.

— Тегли, а?

Иван Делчев сви рамене и се усмихна с удоволствие.

— Они те таково сакат. Идвали да го гледат, та ме пратиа и мене.

Ти... колко го пазари?

— Кое?

— Огнището. Колко взема от чорбаджията?

Иван Делчев скри още една усмивка и се почеса. Каза набързо, наслука.

— Двеста и петдесет.

Бай Петър огледа работата още веднъж, каза „хм“¹ и за своя чест въздъхна:

— Не са много. Че ти ги дам.

— Той ми е близък приятел — каза Иван Делчев.

— Чорбаджията ли?

— Аха.

— Приказваа, че бил журналист. — Да. Има такова нещо.

— Един ми иска четиристотин. Ама не му аресах работата. Е?

— Какво?

— Пазарийме ли се? — човекът протегна ръка.

Секундата, в която Иван Делчев се колебаеше, мина и той също протегна ръка. Десетина надници са. Никак не обра човека. Защо да не си спомни онези студентски години, в които всъщност мистрията и теслата го издържаха да завърши?

Уточниха деня, материалите и в края на седмицата каминджията започна работа у бай Петър. Бавно и с мерак. Майсторската, с подсвиркване. Баба Петровица му готвеше страхотни постни чорбици.

Опече му баница, пиле. Синовете (зачервени собственици на „москвичи“ и дебели невести) гледаха работата отгоре и със стремежа да изглеждат пренебрежително делови.

Накрая, на първия огън (бай Петър току-що беше наброил парите в ръката му), поляха делото с джанковица, вечеряха изобилно и приказваха дълго.

— Сакат камина, сакат коли, сакат море и чужбина — каза старецът; след като синовете му се оттеглиха. — А отдека?

Иван Делчев разбиращо махна с ръка.

— Не стигат — въздъхна старецът. — Из ден в ден по-не стигат, те това е. Лани малкио купи дюшеме, двацет и седем лева връзката. Сега големио купи дюшеме, четиресет и четири лева връзката. Е как, че стигнат?

— Абе то тъй си върви — каза Иван Делчев.

— Зная аз дека оно тъй си върви, ама бая се зъбърза. Те, овците беа дванайсет, сега че продам половината. Кокошките беа шейсет, мислим да изколим половината.

— Защо? Яйцата, млякото, вълната ...

— Абе яйцата, млекото и вълната, ама отдека зърно?

— Нали ви дават земя за частно ползване?

— Дават... Два декара. Вземи ги ти, па храни с тех кравата и овците, и уовете, и бибоците...

Поцъкаха е език откровено над още такива проблеми, преядоха и се разделиха.

Цялата година по-късно Иван Делчев си спомняше това с удоволствие. Разказваше на приятели историята с огнището на бай Петър, а с парите от него си купи една хубава мраморна маса — тя отделно и постоянно възстановяваше пред очите му случая. А какъв толкова беше случаят? — мислеше. Труд за труд. Доверие за доверие. Прости и измерими думи, които разменяха с бай Петър — думи, като верига, която може да си виси, осаждена и спокойна, още двеста и четиринайсет години, докато плочите надебеляват от тези, които ги няма.

Ето това искаше Иван Делчев да пише, а никога не го правеше въпреки много добрата си кариера. И се питаше мъжки: „Въпреки“ или „заради“? Седеше си на масата в клуба на журналистите, в клуба на писателите, в клуба на преводачите. Мечтаеше си. Проучваше и

вникваше във вековния опит на много умрели майстори на перото — и все не можеше да го пригоди към това, което оставаше от собственото му Иванделчево перо.

Нещо не беше наред. И той щеше да продължи да пише така, че да изпитва по-голямо удоволствие от себе си, когато нарежда тухли, а не думи, ако не ги бяха изпратили в селото на бай Петър.

Изпратиха ги: двама журналисти, трима писатели и четирима артисти. Имаше културни тържества в окръга и те — разбира се — веднага избраха селото, в което Иван Делчев е правил камина.

— Дали ще те познае твоят дядо Петър?

— Чудя се и аз. Той ме знае с варените дрехи и бомбенцето от преди трийсет години.

— Като че ли отиваме на поклонение на това твое огнище, майка му стара!

Смяха се по пътя в автобуса, закачаха Иван Делчев, но у всички растеше едно любопитно вълнение — до самия миг, когато потропаха на бай Петровата врата.

— Добър ден!

— Добър ден, добър ден, заповедайте!

Човекът изнесе бъклица. Бабата беше в носия.

— Лани записваа песни от баба ви Петровица — похвали я той.
— Па у сестра й идваа от телевизията.

— Ние сме от вестниците — каза Иван Делчев и намести тъмните си очила авторитетно.

— Е та... — дядо Петър сви рамене, — Добре сте дошли.

— Много ви е хубаво огнището — каза един от артистите. — Кой го е правил?

— Па намерих майсторо у съседното село. Он бе правил друго таково, та го аресаа момчетата. На една вила.

— Майстор е бил — каза Иван Делчев. — Много ли ти взе?

— Е па оно... Сговорел беше, човеко.

Иван Делчев пи от бъклицата и я подаде на съседа си. Каза, като погледна към чантията:

— Много хубав дървен материал. Това направо дюшеме. На тая скъпотия ...

— Па даски — безучастно каза старецът.

— И стока много по двора. С какво я храните?

— Е па оно ... Оно, що си тебе, си го сака.

— Сигурно от частното ползване, а? Дават ли достатъчно земя?

— Па оти да не дават?

Бъклицата стигна до стареца и той отпи звучно.

— Рака, рака тебе, момчета! — рече и показа голямата си кафява длан. — Ама нема кой! Иначе све има, оти да нема?

Иван Делчев се загледа в масата, на която беше се хранил цяла седмица, после в огнището, което беше горяло вече цяла година. Те не бяха сега същите. И дядо Петър, и той, журналистът Иван Делчев, не бяха сега същите. Испита ненавист към елегантния си, скъп костюм, към очилата си, артистите и писателите наоколо.

Въздъхна, опита се да отбие връхлитащата отвътре вонеща тъга и в този миг знаеше, че е далеч по-смислено да редиш тухли, отколкото думи.

Някой от артистите каза:

— Айде, чао бабо Петре!

Друг веднага го коригира:

— Чао, дядо Петровице!

Чу се разсеяно груб смях, един червен петел нервно изкукурига откъм бунището. Наперен бибок перна с криле плочите, изтъняващи от тези, които ги има, и тутакси изляя като чудовище.

Групата излезе от двора и се упъти към площада, отбелязан с паметник, да прави културните тържества.

КОНКРЕТНАТА РЕАЛНОСТ ОКОЛО ТЕБ

Приятната възбуда около масата отиваше към своя връх за тази вечер, тъй като портиерът скоро щеше да се изстъпани в средата на заведението и да извика без-церемонно:

— Айде, другари!

Той щеше да бъде толкова прав по принцип, колкото и неприятен. На всичкото отгоре след това щеше да почне да си играе с лампите, от което на художника буквално и фактически причерняваше.

Доловил последния миг, преди да го оскърбят по този начин, той стана рязко и каза: „Чао!“

Вечерта отвън беше чудесна. Пое си дъх и се почувствува окъпан отвътре. Сети се за всички онези, които оплакваха София за лошия въздух над нея, и си помисли, че трябва да изкарат поне една цяла вечер в дупката долу, после да излязат отвън на тротоара и тогава пак да говорят за въздуха.

Хубав си беше въздухът в София. И долу, в дупката, си беше хубав. Всичко си е много хубаво, щом стъпваш жив и здрав на краката си. А най-хубавото следваше сега. Едно от най-хубавите неща на света, към което той тръгваше в този момент.

Запали цигара. Удивляваше се на способността си (почти петдесетгодишен) да се удивлява въобще, да се заплесва, да се учудва — за толкова много и дребни неща, с които хората живееха, както живеят с невидимите и неизбежни микроби. Но се утешаваше. Може би затова беше художник. Срещу славата (и малко повече от средните пари) щеше да си търпи микроскопа — монтиран завинаги вътре в очите му.

Повтори си (да провери наистина и напълно ли е убеден): „Едно от най-хубавите неща на света“ — и неколцина от голямата компания долу вече бяха до него. Помъкнаха го на бар. Той не се и противи особено. Щом е едно от най-хубавите неща на света, тя трябваше да го чака до сутринта. До другата вечер и сутрин. До двайсет години — и Пенелопа е била едно от най-хубавите неща на света.

И в бара въздухът беше ужасен, но пък беше скъпо, весело и приятно. Един от близките му приятели каза:

— Нали щеше да ходиш някъде.

— Ще ходя — каза художникът.

След двайсетина минути, зазяпан в балерините и ухилен до ушите, добави:

— Смятай, че съм там.

— Къде? — не разбра приятелят му.

— Където щях да ходя.

— Аха.

Те мислеха по еднакъв начин и този повод беше достатъчен да бъдат много дълго време заедно. Онзи беше композитор и някакви тънки, невидими жички също тъй бяха монтирани вътре в главата му. Когато художникът изказа това свое убеждение, онзи го поправи:

— От тука до тука са опънати — пипна той челото и после гърдите си.

— Точно така!

Пиха по още едно. Можеха тъй да си осъмнат, питайки се: къде всъщност живеят нещата — в конкретната реалност около тебе или вътре в самата душа на човека.

Художникът, естествено, твърдеше, че всичко е всъщност реалността. Тази, която ни заобикаля. От която идваме, в която отиваме. С която непрекъснато се докосваме — щем или не щем.

Композиторът клатеше бавно главата си. Немите звуци, които „чуваше“ в себе си — каква реалност бяха? Съдържанието на един поглед например — мълчалив, неангажиран с нищо поглед — каква реалност е то?

Пиха още, зяпаха през микроскопа и дрънкаха невидимите жички — до разрешение, както обикновено, не стигнаха.

Все едно, тяхната среща не бе първа, нито последна, най-важното за момента бе туй, че ето, художникът върви по нощните улици сам, бавно — към едно от най-хубавите неща на света.

Пресича градинката. Оглежда се с основание, но не и разтревожен. Дори думата „труд“ бе позволила да сложат пред нея „право на“, но думата „любов“ не беше позволила. Е, понякога поставяха пред нея „тайна“, но тя не обръщаше особено внимание, защото беше тайнство още от началото.

Върви човекът. Почти се съмва. Стига до къщата и още веднъж се оглежда. Не го обижда това. Околният свят е конкретно реален и всеки се съобразява с това.

Изсвирва. Лампата светва почти в същия миг. Кранчето на пердето помръдва леко и познатата малка ръка се мярва — толкова подобна на уплашена птица.

Той се качва по стълбището в тъмното. Диша тежко от цигарите, годините и спомените зад микроскопа. Но стъпва леко. Може четиридесет етажа да изкачи така — към едно от най-хубавите неща на света.

Не са четиридесет етажите — след малко вратата ще скръцне. В сутрешния полумрак ще се покаже само едното й око и част от косата.

Виж какво нещо у човека е това косата. Неживо нещо. Както онази част от ноктите, която изрязваме. Почти нематериално нещо и без никаква биологическа функция днес. А той отлично знаеше, художникът, че никога, никога вече няма да влезе в живота му част от коса като тази.

Коса като тази, която — щом отвори очи — беше на бузата му.

Той премигна два пъти. Зад пердето беше съвсем светло. От улицата се чуваха зрелодневните шумове, които набъбваха тъй малко преди обяд. Малката ръка — толкова подобна на уплашена птица — го погали и момичето го попита шепнешком:

— Искаш ли нещо?

— Не — каза дрезгаво той.

Леглото беше голямо и топло. Една цигара се беше превърнала цялата в пепел — на едно посягане от лицето му. Тялото на момичето зад гърба му се усещаше като облак от въздух, с който можеш да се окъпеш и отвън, и отвътре.

— Попречих ли ти нещо? — чу той пак така шепнешката.

И каза:

— Да. Сънувах нещо много хубаво. Едно от най-хубавите неща на света.

— Какво е това, ако не е тайна?

— Ами сънувах, че идвам насам.

Той млъкна и се намести удобно. После затвори очи за конкретната реалност около себе си и извика отново съня, в който тъй незабравимо вървеше към нея.

КАВАЛЕРИТЕ

*На Геле. Той знае защо.
А сега, уви, ще научат и читателите.*

Те се появиха в кафенето на луксозния хотел така, че след десет секунди всички бяха ги забелязали и вече говореха само за тях. Единият носеше американска шапка с огромна периферия и приличаше на Джон Уейн. Под брадичката на другия се бе разперила голяма папионка на точки — нещо в маниера и държанието му напомняше силно Джон Траволта.

Без да бързат, тези мъже се настаниха на масата, откъдето някой им махна с ръка. Поръчаха кам-пари и по едно остро късо кафе за всички. По една кутия „Дънхил“. По един сандвич...

— Моля да ме извините — каза сервитьорът, — но тук сандвичи не сервираме.

Джон Уейн му даде знак да се наведе и нещо му прошепна на ухото. Сервитьорът кимна и се отдалечи. Докато изпушат по една цигара и разменят някоя дума, сандвичите се появиха.

Другите на масата бяха трима и, общо взето, всички се познаваха. Даже този, който бе махнал с ръка на кавалерите, знаеше името на единия от тях, защото бе казал още тогава: „Къде си ти бе, Геле?“

— Това кампари взе да ми досажда — въздъхна Джон Траволта с папионката.

Джон Уейн щракна с пръсти и сервитьорът въпросително застана край него.

— По едно уиски — каза огромната периферия. — За всички. Ти знаеш какво.

Един от тримата заварени рече:

— Ама...

Малкият човек с голямата папионка само вдигна ръка, а другарят му с нотка на отчаяние заяви, че ще го обидят.

Дойдоха две хубавици и казаха „добър ден“. Един от заварените на масата скочи да им търси столове. Но Джон Уейн и Джон Траволта вече бяха прави и изискано посочваха на дамите свободните собствени места.

Сервитьорът се намеси, за да направи нещата удобни за всички, и след малко вече се знаеше, че дамите са просто Мая и Крус.

— Извинете — попита Джон Траволта, — това Крус малкото име ли е или фамилното?

Дамата погледна за миг онзи, който ги бе поканил, и бавно дръпна от дългата си кафява папироса.

— Да — каза погледнатият.

Джон Траволта чакаше отговора търпеливо, но онзи го бутна с крак под масата, кимна му и повтори:

— Да.

Джон Уейн се засмя и се опита да извини своя приятел за любопитството. Той така правел, милият, винаги, когато нещо силно го впечатлявало. Мъж, жена, предмет, растение — нямало значение какво. Просто започвал да разпитва. Изгубвал най-добрия си тон, защото се увличал. Но това е човешко, нали. Както в онзи виц, където петелът срещнал змията — знаете ли го?

— Не — каза онзи от мъжете на масата, който през цялото време досега беше мълчал.

Големият човек с шапката, приличен на артиста Джон Уейн, разказа вица на всички и те се смяха. След това се опита да поръча по още едно уиски на глава, като преди това се информира за предпочитанията на дамите. Но срещна категоричната любезна съпротива на Погледнатия, който просто стана и след като хлътна в близкостоящите тъмноцветни отблясъци на Корекомчето, донесе тумбеста бутилка с черен етикет.

— На такова място прилича да има пиано — каза Джон Уейн сантиментално, когато сред изисканото веселие половин час по-късно някой от масата тихичко бе започнал да пее.

— То има — каза онзи, който до вица за петела и змията бе мълчал. — Само трябва да се преместим на мецанина.

Всички одобриха идеята да се преместят на мецанина и го сториха.

С влизането в тази разкошна зала, където клиентите бяха само двама японци и един екваториален човек, Джон Траволта седна пред пианото и мощните, но нежни звуци се разлиха в стаения околел лукс. Бързо се разбра, че този човек свири като факир. Сервитърките, които в момента нямаха особена работа, също се бяха захласнали в музиката на живо и после ръкопляскаха заедно с другите. Единият от японците се засмя. Екваториалният човек едва удържаше танца в дългото си кокалесто тяло. Стана страхотно гот, всичко. Дойдоха още две момичета и се огледаха къде да седнат. Погледнатият и Мълчаливият се погледнаха мълком. Но докато вземат някакво решение, Джон Уейн вече бе при новите момичета и нещо преговаряше с тях.

След една минута той ги представи на масата: Златка и Сичето.

— Моля да ме извините — каза Джон Траволта, който бе оставил за малко пианото, да се подкрепи с кафе и цигара. — Но това Сичето от Сийчето ли идва или от нещо друго?

Сичето погледна Джон Уейн и бавно запали цигара, а той отговори на своя приятел вместо нея:

— Да.

Крус се засмя силно. Мълчаливият изведнъж хвана с две ръце лицето на Мая и я целуна по челото.

— О! — каза тя.

Джон Траволта този път само обясни на Сичето, че когато срещне нещо много хубаво, независимо дали то е мъж, жена, предмет, растение — започва да губи най-добрия си тон и да задава въпроси например като този, който вече беше задал, или пък като този сега: „Искате ли да потанцуваме?“

— Но как? — попита момичето. — Още не са пуснали магнета.

— Аз ще свиря на пианото.

— Но как? — повтори момичето, като че ли самото то беше записано на магнет и някой го бе върнал пет секунди назад.

— В какъв смисъл? — попита Джон Траволта, като стискаше нежно ръката ѝ.

— Щом вие ще свирите...

— Ще танцуваме от разстояние с вас — прекъсна я той. — Аз ще свиря и ще ви гледам как танцувате с моя приятел. Обичам хубавото,

разбирате ли? Аз не съм егоист. Аз не съм и лаком. На мене ми стига да ви гледам. Честна дума.

Той обясни на своя приятел с две думи всичко това и седна пак пред пианото. Звучите се разляха красиво и докато толкова бързият Джон Уейн се поклони на момичето, екваториалният човек вече бе го прегърнал и двамата бавно полюшваха ханшове.

Пианистът се облеци, но продължи да свири. Той — единият от двамата големи кавалери — не можеше да си позволи да спре. Нищо, че друг така грубо му бе взел Сичето. Нищо, че тя дори не го погледна съчувствено, а просто като че ли се обърна само да види откъде идва музиката.

А Джон Уейн — макар така измамен до подигравка — прояви своето кавалерство в две части. Първо, изчака танца до края. Второ, покани екваториалния човек към тоалетните, където с един удар го прати в страната на сънищата. Онзи беше с бял костюм — лежеше на пода като кибритена клечка. Когато Мълчаливият и Погледнатият дойдоха мълчаливо и погледнаха, хванаха се за главата.

— Какво си направил ти, бе! — прошепнаха едновременно.

— Бях длъжен — каза Джон Уейн, докато си миеше ръцете. — Заради моя приятел.

— Но това е Мбуто-Мбато! Боксьорът! Вицесветовният шампион!

— Толкова по-зле за него — каза Джон Уейн и като се посреса, върна се при компанията да изкара желанието от приятеля му танц със Сичето.

Джон Траволта сега надмина себе си. Последните акорди взе, като се бе изправил на ръце върху клавишите — краката му допираха гирляндите.

Мръкна. Джоновците поканиха всичките на вечеря. На масата в ресторанта ги чакаше букет и „резерве“. Тя беше голяма и събра още няколко души, които се оказаха познати на някого от досегашния състав. Тук имаше оркестър и с течение на времето се оформиха двойки — в прекрасни нежни отношения.

Тези отношения стигнаха до спонтанни целувки пред очите на цялата общественост в нощния бар и до предложения за женитба. Първ за това се сети малкият Джон, а веднага след него и големият.

— Специално за Геле и за неговата компания: „О, соли мио!“ — обяви по микрофона диригентът от името на оркестъра и персонала на заведението.

Бяха овации, нови целувки и петолевки.

Съмна. Групата от двойки поемаше свежия утринен въздух и бавно се носеше към спирката на трамвая. В момента нямаше таксите, но предложението на Джоновците фиестата да продължи на аерогарата, където вече бяха отворили, все пак трябваше да се приеме.

Щъкаха хора с банални задачи и грижи. Влачеха си краката сънени ученици и отегчени от дългата нощ пенсионери. Бързаха клиентите и клиентките на околните детски домове — прегърнали скъпите зложници.

— Каква картина — прегракнало каза Джон Траволта. — Ах, каква картина — повтори той с тъга, но и съчувствие.

— Коя? — попита го Сичето, увиснало с отчаяна нежност на ръката му.

— Въобще — каза той и изведнъж спря с отворена уста.

Две жени на средна възраст се бяха отделили от малката навалица на трамвайната спирка и идваха право към артистичната група.

Едната беше много едра и носеше пълна отсега мрежа.

Другата — дребна и суха — беше се пребрадила като жетварка.

Разстоянието се скъсяваше бавно, Джон Траволта стоеше все така — с отворена уста. До него беше и другият Джон, големият — интимно обграден от Мая и Крус, самите те впечатляващи отдалеч този утринен свят.

Жетварката усили ход (обувките ѝ бяха гарсонски, отдавнашни), застана пред него и вдигна глава, за да срещне очите му. Плесницата отекна в тишината като изстрел, широкополата шапка на големия човек буквално подскочи от главата му и литна като птица.

Голямата жена с пълната отсега мрежа застана пред малкия Джон и вторачено гледаше Сичето.

— Геле! — изрева Джон Уейн и като почти избягна втория шамар, навеждайки се за шапката, хукна с все сила назад.

Нареченият Геле — или Джон Траволта, все едно, — лишен природно от едро тяло, но надарен с толкова други неща, успя с такава

ловкост да се наведе, че тежката мрежа само лизна косата му и се стовари върху крехкото Сиче.

То изписка, детето, и може би падна на тротоара.

Но Геле — Джон Траволта, кавалерът — не видя това, тъй като беше вече с гръб и бягаше колкото може след голямото тяло под широкополата шапка.

Той трябваше да го стигне, на всяка цена.

Защото кое е на този свят толкова некавалерско, колкото да изоставиш приятеля си?

ИМИТАЦИЯ

Като дете Петър Серафимов обичаше да имитира позите на баща си. Например: излъчваше се, даваше много важния малък знак на шофьора и като трас-ваше силно вратата на волгата, облягаше се удобно назад. Майка му се радваше на това и го насърчаваше да го играе пред други. Различните гости винаги се смееха по един и същ начин — този, който изисква любезността.

Като ученик Петър Серафимов имитираше интонацията на баща си, служеше си със същите императивни форми, а жестовете му изразяваха нервна категоричност и изискваха действено подчинение. В Комсомола това му осигури без друго очакваната заради фамилното име кариера, а тя пък помагаше на бележките.

Като студент Петър Серафимов внезапно спря да имитира каквото и да било. Заяпа се в дъното на душата си, в душите на другите около него и рязко се промени. В тези няколко неповторими години той видя невероятно много повече, отколкото беше видял досега. Влюби се. Ожени се. В един момент го удари па социология и поезия, тъй като твърде много неща му се видяха несправедливи, лошо поставени, но следването свърши и той изведнъж се озова зрял гражданин, който трябва да хване някакъв определен път, та по него да изживее живота си. Сега пък реалните пътища се оказаха не чак толкова много и в началото на най-примамливите имаше по една цяла тълпа кандидати с достойнства.

Той не беше от най-силните по успех, не беше и от най-амбициозните. Не беше му се и налагало да драска напред сам. Стресна се, когато осъзна всичко това, и за да не е без никакво оръжие сред несантименталните съперници, върна си навика да имитира. Например: най-силните думи от речника на баща си. Желязната му убеденост и яростната му стръв към обществените проблеми въобще. И ефектът беше добър. Тълпата от опасните кандидати някак си го пропусна и той се озова в храма на вечната, тиха и чиста наука.

В началото беше забавно, дори интересно. После стана скучно — до отчаяние. Пътят се оказа не толкова мек, нито пък толкова равен.

Сега накъде, другарю Петър Серафимов?

Той сам и с честна тревога си задаваше този въпрос, та покрай него всъщност откри и истинската разлика между мъжа и жената, освен в тялото и в жлезите. Хубавата Лиляна беше щастлива и спокойна почти от нищо. От една проста чорбица, от усмивката на детето. От своя собствен, малък, истински свят — всичко останало беше естествен, добре направен декор около него. А той, мъжът й, като не може да разбере кое е всъщност мястото на действието в този свят и кое е декорът, повтаряше: сега накъде, другарю Петър Серафимов? Така минаха няколко години, той се убеди, че отговорът му е неизвестен, и излъска старото изпитано оръжие. Започна да имитира влюбеност в самата наука, въобще. В чорбицата, в усмивките на Лиляна и на детето. Нещата вървяха — независимо от проблемите, кадрите, ръководствата; независимо от неосъществяваните безкрайни желания на сина му да играят на шах, на дама, с конструкторите и от полупремълчаваните (пак прости) мечти на Лиляна да идат на едно кино, да имат приятели, да се разходят някой път двамата, някъде, за ръка, както „едно време“.

Вървяха нещата. Жилището им беше голямо и наредено добре. Колата беше хубава и нова. Това е. Нима наистина някой от състудеитите му би посмял да поиска повече от живота?

И ето го днес, другаря Петър Серафимов, на своите трийсет и две, с хубавата Лиляна в колата — на път към родния Видински край. За грозде. За мирис на село и за оглеждане на къщата, която баща му прехвърли, та уреди със съвета да им я стегнат за вила.

Тя си беше хубава, тази къща, без да я стягат особено — Лиляна веднъж се бе опитала да каже това. Тогава Серафим Петров бе махнал с ръка леко и категорично („Ти мълчи, аз се занимавам с това!“) — секунда след което бе махнал и Петър Серафимов — по изумително същия начин.

И ето я къщата сега пред тях — стегната с много старание от енергичното ръководство на селото.

— Хайде бе! Хайде! — разпери ръце далечният, полувуйчо, който бе тук полукмет, полузидар и естествен иконом на имението. — Изпречакахме се!

Те спряха да огледат първо отвън — висок нов цокъл, който правеше впечатление. Кресящи със своята геометрия розови и бели триъгълници — помежду им черни и лъскави фуги.

— Мрамор ли е? — попита Петър Серафимов.

— А! — каза полувуйчото. — Ще ме обидиш!

— А какво е?

— Имитация!

Човекът разчиташе на самата дума. Дори не вложи интонацията, която всъщност се виждаше под вдигнатите му вежди. Добави:

— Чиста имитация! Но влезте де, влизайте!

Вътре бе ново, миришеше на боя и бъдеща необитаемост. В антрето Лиляна докосна ламперията:

— Дъб, нали?

Полувуйчото намигна и рече:

— Абе дъб, ама...

„Друг път дъб!“ — значеше многоточието, в полза на фазерните плоскости, които имитираха дъбов фурнир превъзходно.

Имаше гипсови розетки по таваните, имаше ниши за гардеробите и камина. Тя грабваше окото още от вратата на хола: червени тухли, бели фуги — вътре пирамидка от сухи дърва.

— Махни тази червена крушка веднага! — каза грубо Петър Серафимов.

— Е как? — смая се полувуйчото, който имаше светлинната атракция за върховна.

— Ей така. Угаси я и я изхвърли въобще.

— Ама това е такава имитация — опита да се защити човекът въпреки резкия тон на силния полуплеменник.

— И стига с тая твоя имитация!

Настроението и на тримата се влоши, Петър Серафимов каза още, че тухлите не трябвало да се боядисват с червена боя, нито фугите да се белосват, откачи от стената един гоблен-снимка и го изхвърли през прозореца. Докато не излязоха по двора, не спря да мърмори.

— Хич да не бяхте пипали нищо! — каза накрая.

— Е как? Нали баща ти...

— Баща ми, баща ми! Аз ще живея тук, той има друга вила баща ми!

Петър Серафимов чу от устата си „живея тук“ и това го раздразни повече. Отиде из лозето, потърси нещо от детството, някога докоснало се до тези места — не го намери или пък не го позна, и рязко още веднъж съжали, че въобще е дошъл, защото се почувствува измамен. Не знаеше от какво, от кого, но беше измамен наистина — до края на тъпото, ужасно чувство за безвъзвратност. Лиляна се опита да го спаси от това настроение, като разчиташе отново на своите вечни хлапешки въпроси и цветчета, той махна с ръка (бекхенд от китката няколко пъти) и тя се обиди, макар деликатно да го скри.

Цялата ранна привечер мина така — без очакваните мечтани планове около къщата. Всеки се увиваше бавно и неспасяемо в собствения пашкул. Нишките чувство от вътрешността се източваха тъкмо като коприна — толкова тънки и здрави, — мислите ги въртяха около съкровено и го закриваха като завинаги.

„Не ми върви, не ми върви, това е, просто никога всъщност не ми е вървяло“ — бръмчеше отвътре на Петър Серафимов, докато очите му опипваха къщата с тъжна досада, дворът и лозето по-бяха за гледане, наистина имаше нещо, което той тука обича, но кое точно е то, какво му обича, внушава ли си, че го обича или излишно се пита за всичко и непрекъснато...

„Колко е хубаво всъщност, колко спокойно и истинско“ — предеше нишката у Лиляна, тя гледаше тревата, небето и съседа, който цепеше дърва и подпяваше. Гол до кръста, младият мъж повдигаше плешките и раменете си, подобни на козунаци (треските бръмваха след резкия, зверския удар с наджака), и пееше на поразия. „Добър ден!“ — бе извикал той, като дойдоха, бе плюл на ръцете си звучно, прицелвайки се в най-тежкия чукан.

Вярно, добър ден. Слънчев. Здрави и прави, животът тъй или иначе се изнизва — какво повече да поискаш? Острието на брадвата блесваше над главата му и яростно се стоварваше в кафявите, скърцащи чепове — цепениците белваха своята сърцевина по най-неимитационния начин в света. Предеше женската, нежната, никога невидяна докрай нишка у хубавата и кротка Лиляна: „Какво му е пак, защо не вижда колко е хубаво тука — просто, спокойно и истинско?“

Добре, че скоро мръкна. Появиха се гостите и богато пригответената трапеза. Прочутото вино на селото и кипящата веселост под мустачките на съседа. Паметни случки от миналото.

Въодушевяващи намерения за бъдещето. И най-сетне спасителната мисъл у Петър Серафимов: „С един замах тези глупости ще се оправят, какво толкова се ядосвам?“ И неговият глас се чу високо, даже смехът му, стигна се до танци и максимални домашни майтапи.

Когато си лягаха, две месечини ги зяпаха: едната бледа отгоре, другата окъпана и леко надиплена в Дунава. Щурци и кучешки лай. Първият продран глас на петела. Остър дъх на онова „едно време“, когато Петър Серафимов и Лиляна вървяха в тези часове, стиснати за ръцете, и всичко беше непоправимо истинско. Внезапна като изтървана, а всъщност толкова важната реплика в леглото: „Обичаш ли ме както...“ Както какво? Не както какво, а както кога. Това ли ти дойде на ум тъкмо сега? Че кога? В леглото, в новата вила, в разкошната по селски нощ. Лиляна като че ли се засмя. Като че ли с едната ръка го погали и отново остана в пашкула си. Като че ли вътре имаше и някой друг освен нея, като че ли се чуваха тихи и несподеляеми яростни звуци. Господи, какви щяха да бъдат крилете на пеперудата, която набъбваше там? Защо на Петър Серафимов му трябваше да знае това или пък да чуе думата, когато самата жена беше в леглото до него? Защо, дявол го взел, все тези мъчителни и разрушаващи го „какво“ и „защо“ — докога?

Той отвори широко очи в тъмното, заслушан в ударите на сърцето си, загубил всякакво желание да бъде сега тука и така, където и да било, както и да е — искаше да скочи и да побегне, но нямаше накъде.

Защото в този миг откри, че всичко вън от нейния собствен, затворен, с времето все по-непроницаем пашкул, е само една имитация.

Тъкмо по неговия извечен модел, с който бе крачил в живота.

КОНФЛИКТНА ЛИЧНОСТ

Под плачущата върба до черквата „Света Неделя“, край будката за билети, един младеж изпусна стотинка. СПІ забеляза това и въпреки осемдесет и трите си години енергично се наведе. (СПІ значи Серафим Петров Първи.)

— Ало, младеж — каза той и като се усмихна, подаде му стотинката.

Момчето се обърна за миг да го погледне и тръгна напред.

— Стотинката ви, другарю! — каза по-високо СПІ. — Тя падна от вас.

Онзи измърмори нещо и махна с ръка.

Старецът се усмихна още веднъж (в този миг смайващо подобен на Чарли Чаплин) и тръгна след младия човек. Щеше да го стигне, разбира се. Да му обясни, че за него е било дори удоволствие да се наведе, въпреки възрастта си. Че мъничката стотинка е пара. Че...

— Абе, разкарай се с тая стотинка пък ти, бе! — изрева младежът, когато чу гласът му зад себе си отново.

Така двамата се озоваха в кафенето на подлеза към ЦУМ. Младежът се огледа нервно и седна под един от чадърите. СПІ се усмихна още по-сладко и упорито — канеше се да каже все пак своите думи за капката, грамчето и минутката човешки живот, оставяйки стотинката на масата, когато едно сияещо момиче се забърза край него и почти без да го блъсне, седна до младежа.

Старецът не чу какво си казаха набързо, разколеба се и седна на първия стол от съседната маса. Не беше най-удобния момент сега, той щеше малко да изчака. Някой попита може ли да седне при него, после дойде и трети. След малко кафенето беше пълно.

СПІ си поръча чай. Усмихваше се. Знаеше, че е добър човек (още от преди около шейсет години) и в случая е много прав. Но гримасата му скоро се измени — той вече чуваше какво говорят момичето и момчето. Тя се оказа бременна. ОСС пушеше мрачен — не щеше и да чуе за женене. (ОСС значи Онзи Със Стотинката.) Макар без сълзи и

крясъци момичето го попита да не би той да иска тя да се самоубие. Трамваят зверски изтрополя над главите им, СПІ инстинктивно се надигна от стола си.

ОСС изговори на момичето нещо набързо, трасна на масата две по десет лева и изчезна. Момичето го изпрати с неподвижни очи, докато произнасяше:

— И не мога вече да живея у леля си така.

СПІ въздъхна и без колебание отиде при нея.

— Добър ден, другарко — каза той. — Мога ли да седна тука?

Тя му посочи освобождения стол. Той показа стотинката и разказа всичко. (Всичко значи и онова, което неволно беше чул.)

— Знаете ли, аз имам свободна стая, която без друго щях да давам под наем.

— О, моля ви...

Старецът дигна ръка бащински. Сервитьорката го попита дали да му премести чая и той кимна.

Десет минути по-късно СПІ и Беба (така се казваше момичето в трудното положение) крачеха заедно към неговия дом.

Тук нямаше никой и СПІ показа стаята. Беба я хареса много и каза:

— Но аз...

Той вдигна отново ръка. Имал бил повече пари, отколкото живот пред себе си. Знаел доста добре какво не стига на младостта. Не обичал в неговия дом друг да се разпорежда. С две думи тя ще живее тук, докато се оправят нещата и толкоз.

Дойде си неговият внук СПІІ, той одобри постъпката на дядо си и изказа съмнения около възможната позиция на Леонарда, която му се падаше майка.

Когато и тя дойде (с шивачката си Пеца), СПІІ се оказа съвършено прав.

— Не ти се сърдя, не се обиждай, моля ти се — каза Леонарда, — но ти наистина си за санаториум.

— Вече втори месец не съм се покашлял нито веднъж — каза старецът гордо.

— Не само заради кашлицата! — извика Леонарда. — Не си ме разбрал добре и този път!

Вечерта се прибра КСП и като разбра каква е работата, каза, че не иска да го занимават с нищо. (КСП значи Красимир Серафимов Петров, син на СПІ и баща на СПІІ.) Иначе...

Той винаги произнасяше думата „иначе“ тъй, че многотоцието след нея трябваше да изпълва околните със страх от най-нежелани събития.)

— Иначе...

— Иначе какво? — с неочаквано спокойствие попита старецът.

Несвикнал на възражения изобщо, КСП рязко извърна глава към баща си и след това излезе безмълвен.

Така Беба остана на квартира в този дом. И всъщност всичко вървеше нормално, докато ОСС внезапно се появи.

— О! — каза СПІ на вратата.

— Добър ден — каза младежът. — Мисля, че се знаем от...

— Е, как не! — рече старецът. — Нали всъщност... Влезте де, влизайте!

Младежът влезе и веднага почука на вратата на Беба. Докато беше при нея, СПІ приготви стотинката и най-радостната си усмивка. Но за двата часа време, което трябваше да чака, стотинката се изпоти в ръката му, а усмивката увяхна. Слезе да вземе вестници и като се върна, Беба беше сама.

— Отиде ли си?

— Да.

— Ами сега...

Тя се разплака. Пак се спомена думата „самоубийство“. Старецът се наруга за своята нетактичност и вечерта извика КСП на разговор.

— Ще се ожения за това момиче — каза той.

КСП дълго го гледа в очите (с вдигнати вежди), след това едва произнесе:

— Тате...

— Казах вече. Така ще направя. На паметта на добрата ти майка един човешки акт няма да навреди никак.

— Какъв акт бе, човек!?

— Човешки, казах. Момичето така ще си роди детето с име. Не незаконно. Ще бъде защитено от лошите очи и езици. Щом онзи нехранимайко не е никакъв мъж, истинските мъже в този свят още не са изчезнали!

— Понякога си мисля, че Леонарда е права и...

— Мисли каквото си искаш — прекъсна го старецът. — И Леонарда също. И всички! — кресна накрая той.

Наистина беше страшно, когато (на пет години веднъж). Серафим Петров Първи креснеше. В този дом всички живееха добре на гърба му и се перчеха с неизброимите му заслуги. Нямаше жив човек, който да не знае това. Дори когато вечерта КСП каза на Леонарда: „Ще си имам братче или сестриче, чисто новичко“ — тя не спомена нищо за санаториум. С тази деликатна задача бе натоварена Лили — нейна интимна приятелка и консултант-дизайнер. Точно след три дни тя и Пеца шивачката доведоха на кафе един доцент по психиатрия.

Беше вечер, всички бяха у дома, включително и Бебка. (След оповестяването на намерението брак с нея, СПШ бе прибавил в името ѝ тази буква, за да изразява и нежността му към нея, и чистотата на предстоящата му постъпка, та който иска, и оценката за булчето — „к“. Доцентът прояви голям интерес към миналото на стареца, така се стигна и до коняка с кафето (колко много „к“, какво ще кажете?) — СПШ запали в навалищата стомилиметров „Кент“, което по принцип му бе забранено; стигна се и до въпроса на психиатъра:

— Вас са ви изтезавали жестоко, нали?

Възрастният човек въздъхна и леко вдигна рамене.

— И са ви нанасяли удари по главата?

„Навсякъде са ми нанасяли удари, но само това ли ще говорим?“

— искаше да каже старецът, когато внукът пуфна шумно дим и отсече:

— Той е луд!

— Кой? — попита бързо доцентът.

— Ти — каза СПШ и излезе, преди да го изгонят.

Доцентът се обиди, Лили и Пеца казаха едновременно: „Каква младеж!“ — Леонарда взе успокоително.

КСП предложи да бъдат по-делови и тъкмо доцентът взе да обяснява какви прекрасни домове и условия има днес у нас за възрастни, за заслужили хора и...

— И все пак в кое отношение да бъдем по-делови, Красимире? — прекъсна го рязко старецът. — Ние сме се събрали на кафе!

— Той не бива да пие и грам алкохол — каза Леонарда загрижено.

— Кой? — попита старецът.

— Ох — каза тя и си пипна челото.

— Аха — каза СП. — Ясно. Аз не трябва да правя нищо, въобще. Не трябва да мисля също така. Не трябва да се намесвам в днешния ви ден, след като...

Той млъкна, беше тих и сериозен. Погледна към нещастната квартирантка и добави:

— И може би не трябва вече да живея. То така ... След това си взе шапката, каза учтиво: „Довиждане, извинете ме“, и излезе.

Дълго беше мълчанието в дома му след всичко това — очите на всички бяха в доцента по психиатрия.

— Конфликтна личност — каза той. — По-добре така да го кажа пред вас, отколкото с латинските специални названия. Описани са много подобни случаи, аз съм работил върху такива пациенти с успех. Просто на български — конфликтна личност. Където се докосне, прави беля. Създава заплетени ситуации и...

Ученият човек разпери ръце. Тъй като всички мълчаха напрегнато и го гледаха в очите, продължи:

— Това са обикновено огнищата на обществения безпорядък. Феномените, които макар и без да искат, създават обратното на онова, което всички ние правим с толкова усилия и което наричаме с една дума ред. А обществото...

— Кое общество, бе? — каза неочаквано Бибка, — Това, за което той два пъти си е залагал главата ли? И не на думи?

— О, моля ви — каза доцентът, — аз ви говоря научно, тук става дума за...

Но момичето беше скочило и след миг трасна вратата на стаята си. В този момент се позвъни, Леонарда скочи и отвори на ОСС.

— Ето го — представи тя младежа. — Той ще си я вземе найсетне и ще си я прибере.

— Стотинката ли? — попита той.

— Не, момичето! — извика КСП.

— А, благодаря — каза младежът и почука на вратата на Бибка.

— Не! — чу се отвътре. — Махай се!

ОСС постоя така, почеса десния си бакенбард и попита:

— Къде е... дядката?

— Махай се, докато изброя до три! — извика отвътре момичето.
— Иначе ще запаля къщата! Имам дващест литра нафта тука!

КСП скочи и изтика младежа с нервни жестикулации. Като се върна, с още по-напористо отчаяние погледна доцента.

— Аз казах нещо — въздъхна ученият човек. — Но за да се вземат надлежните мерки, трябва вашето официално съгласие. И съдействието ви трябва. И, най-важното, пациентът.

Те поговориха в този дух още, момичето от стаята си запомни:

Леонарда:

„Тук става въпрос за честта на семейството! На цялата фамилия! За името на мъжа ми става въпрос!“

Лили:

„Нека я вземе и нея там. Няма ли начин?“

Пеца:

„Абе, когато е за добро, то може и насила.“

КСП (ръмжи: „ааааах!“ — и си налива коняк продължително.)

Доцентът-психиатър:

„Най-лесно е, разбира се, една линейка и двама санитарни. Но пациентът“...

Но пациентът беше излязъл навреме. Беше се огледал на тротоара (не знаеше в момента накъде да поеме) и беше видял своя внук как буквално скача към него и крещи:

— Браво, Чарли! Браво, ти казвам!

Той го прегърна, тупайки го по рамото, и му се закле, че само двама души имало на този свят, като които искал да стане един ден: дядо му и Чарли Чаплин. Добави:

— Бабка също е много гот, да знаеш.

— Коя бабка? — учуди се старецът.

— Бебка, де — каза момчето.

И двамата вървяха тъй прегърнати по тротоара — през този град, толкова шарен от хора.

През този свят — толкова жив от конфликти.

Към някоя хубава дума, измислена от двамата.

А в случая към някоя кръчма (те се забързаха, без да си кажат това), където щяха да седнат с трогателно и блестящо достойнство и — през цели шейсетина години — да си намигнат, ухилени до ушите.

КУТИЙКАТА

Първата беше дървена, от шперплат, в нея инженер Ерофим Христов бе закрепил сложна система от жички и метални пластинки.

Втората — бакелитова, с нещо „купешка“ — година и нещо стоя в хола върху масичката на колелета.

Третата имаше прозрачни пластмасови части, под тях светеха цифрички и твърде много наподобяваше днешните, известни всекиму „елки“. Тя още стоеше в средата на библиотеката, пред огледалото, и от това изглеждаше двойна.

Петата, осмата, трийсет и шестата — Поля Христова отдавна им губеше бройката, въпреки че половината от онова, което говореха с Ерофим, беше все за поредната нова кутийка.

Той се изразяваше така: „кутийката“, докато всъщност ставаше дума за малки електронноизчислителни апаратури, на които бе посветил фанатично знанията, ума и младостта си.

— Човечеството се занимава с глупости — говореше той. — Защото не се е сетило, че има толкова евтини жички и пластинки, които могат да му служат. Абсолютно безпогрешно могат да служат, защото са мъртви. Мъртвото не може да сгреша, нали не трябва да ти доказвам това?

— Как? — питаше тя.

Това беше много отдавна, те обикновено седяха на някоя пейка из парка. Едничкото нейно „как“ му стигаше, за да се оживи и да обяснява, обяснява — докато се забравят сами и премръзнали.

— Цифрите могат всичко. *Всичко*, разбираш ли? Само трябва да им се нареди да работят.

Поля изтърваше още някое „как“ и той започваше маршалските команди на безбройните, мъртви, миниатюрни и безпогрешни войници-цифри.

Някога тъй си осъмваха в неговата студентска таванска квартира. Или осъмваше той, докато тя си заспиваше, омотана от жички и пластинки, но много щастлива и невинна в своята обич като дете.

Завършиха и двамата (той с пълно отличие), получиха хубаво жилище и нещата пред тях наистина безпогрешно се слагаха. Тъй се слагаха, както Ерофим Христов ги проектираше. И надали думата „проектираше“ е най-точната; той просто предвиждаше, изчисляваше и *заставяше* нещата да се подреждат по волята му.

Роди се дъщерята, после и синът — Поля напусна работата си и остана в къщи, за да си гледа семейството. Заслужаваше си. Хлапетата бяха ококорени и умни като баща си. Самият той просто пердасеше бързо напред в кариерата си и проблемите с дохода за четиримата бяха практически теоретични.

Щастливи години — Поля Христова сама, в себе си, тъй преценяваше това време. Здрави, нахранени, името на бащата с всяка година значи повече и повече. Какво друго да иска човек от живота? Една съпруга какво друго да иска?

Поля тъй мислеше и сега — сама в големия хол, до камината, пред чашката си с кафе и пред четиридесет и петия си рожден ден. Децата бяха на училище. Ерофим беше в чужбина. Той щеше да се прибере, разбира се, за деня. Щяха да го чествуват — рождения ден на мама — както винаги: сплотени сами помежду си и с близките си приятели.

Огледа хубавия хол. Вчера бе викала жена да изчисти — този вид лукс в нейния бит отдавна влизаше „в реда на нещата“. Предметите огледа, сред които бе минала силната ѝ възраст — библиотеката с неизброимите математики и физики, кутийките... Усмихна се вътрешно, без да променя гримасата. Не мразеше кутийките — честно, — нали от тях всъщност беше дошло всичко. И децата го знаеха. И... да живеят кутийките, разбира се.

Намери си нещо да прави (да не седи така и да зяпа в нищото), после извъртя една хубава баница и времето си изтече.

Децата си дойдоха едно по едно, разхвърляха своите чанти, тетрадки и думи навсякъде — така къщата винаги оживяваше и не оставаше нито едно кюшенце, от което може нищото да те зяпне. Тя все пак ги строи в две редици да помагат в подреждането на масата, а после твърдо им отказа да ходят сами на летището. Инженер Ерофим Христов щеше да бъде посрещнат от служебна кола. Освен това той толкова често пътуваше, че изпращането и посрещането му не бяха събития, а по-скоро нормално всекидневие.

Докато си говореха за това, ключът се намести в бравата и се завъртя.

Ерофим Христов пусна куфара си в антрето и децата наскочаха отгоре му.

Поля изчака своя ред с едно старо и мило, щастливо достойнство, после усети в ръцете си цвете и много му се зарадва.

Ерофим Христов взе куфара си отново и с широки крачки се запъти към хола. Спря в средата, отвори го и си пое дъх като пред отговорно изказване.

Първо погледна дъщеря си и каза:

— Твоите джинси отпаднаха този път.

После погледна сина си.

— И твоите... поръчки. Ще ви обясня какво стана. Просто си дадох всичките пари за...

Той беше съвършено спокоен и даже радостен. Разбърка бельото си в куфара, изхвърли на килима гащета и носни кърпи на топки (заедно с тях няколко шоколада), измъкна една кутийка с копчета и светещи цифри и с мълчалива тържественост я поднесе пред погледите на всички.

И тримата вече бяха видели, че в куфара нямаше друго освен още две смачкани ризи.

— Повече от десет години се блъскам за това нещо. Оттук започва друг етап в работата ми. Това исках. Открих го някак си. Нататък вече...

Беше щастлив. Очакваше съпричастие и овации.

Първа се обади дъщеря му:

— Татко! Браво на тебе!

Тя не се и превъзмогваше. Очите ѝ светеха досущ като неговите.

Синът се усмихваше радостен — може би по същия начин като кака си, може би просто на шоколада, който бе вече обелен в ръцете му.

И Поля се усмихна. И тя искаше да сподели радостта му, да каже нещо като „браво“, но думата не успя да излезе от устата ѝ.

Ерофим Христов закричи из хола и думите му (вечните негови думи и думи) се търкулнаха като камъни по надолнище. Японците така направили своя бум, те отдавна вземали всичко, каквото има по света, и само го комбинирали, за да го върнат на същия свят като чудо, той

имал отдавна голямо, страхотно решение, не му стигала само една малка подробност, фатална подробност, и ето я сега тука тази подробност, идеално решена, в ръката му, вътре в кутийката, оттук нататък нещата с българската електроника — без друго една от силните български дейности пред лицето на света — със скок ще отидат напред, ах, какъв шанс имал той да попадне на онова, което толкова ноци и дни, толкова години...

Децата го слушаха, всеки по своему.

Каката искаше да проникне във всичко, да бъде голяма, да бъде като баща си.

Братчето ѝ дъвчеше шоколад (и бузите беше омазал) и се радваше на гласа, когото най-много обичаше на земята — за него другото не беше чак толкова интересно.

Поля знаеше тези неща много отдавна, още преди да се родят каката и нейното братче, още от студентския таван, който бе една пета от този хол тука, тя кимаше по своя стар, сигурен, верен, мил, уморен, незаменим другарски начин, после се сети, че нещо ври в кухнята, отиде да го види (нищо не вреше), след това влезе в банята да си оправи косата и вдигна очи към огледалото.

И тогава видя срещу себе си една жена на върха на четиридесет и петия си рожден ден, сред навалищата от семейно щастие, чиято неясна вътрешна кутийка — далеч по-неясна от абсолютно безгрешните жички, пластинки и цифри — неудържимо иска да се разплаче.

Неудържимо, съвсем неудържимо, но гласовете на гостите вече се чуваха пред вратата и тя не успя да направи даже това.

ЖЪТВА ЗА СНИМКА

Идеята да се започне жътвата на ръка, със сърпове и паламарки, така бързо обхвана жени и мъже, че после никой не успя да каже със сигурност кой пръв я предложи. Кръстан председателят искаше този човек да се похвали, но кой беше той? Всеки вдигаше рамене:

— Че нали тъй решихме.

Късно вечерта, когато Кръстан не можа да заспи и стана от леглото, та отиде до блока с житото, той си помисли: „Голямата част от идеите живеят във въздуха, влизат и излизат през нас заедно с въздуха, вземат ни нещо, оставят ни нещо и ние всички чакаме някой да произнесе думата, за да се съгласим поривисто — разбрали изведнъж, че всъщност отдавна сме свързани с тях.“ Мисълта му хареса и той си обеща да я запомни. Даже изпита смътно желание някъде да я запише и в този момент силно му замириша на детство и прах. Беше тихо и топло, щурците пееха и жабите крякаха както в началото на света.

Но това беше късно вечерта, а историята започна рано сутринта, когато жените заизваждаха от раклите везани блузи и фистани, стегнаха бели забрадки и стиснаха по един сърп.

Остра възбуда личеше в очите на всички. Намериха се и шарени стомни, накуснати да омекнат свински цървули, а от всичко това най-странно изглеждаха па-ламарките — надупчени филигранно и неподражаемо от дървояди.

Мъжете отидоха в нивата рано, наскубаха въжа и ги натопиха в реката. Неколцина от тях бяха с калпаци — завърза се спор дали наистина в горещините някога някой е жънал с калпак. Трактористът Иван, който наскоро се върна от Либия, каза, че бедуините и сега си овързват главите дебело, тъй им било много по-малко горещо. Гатю добави, че по онези места хората в жегата пиели чай.

Тъй или инак, фоторепортерът от вестника дойде с една зелена „Шкода“ и работата трябваше да започва. Той се оказа едно хубаво младо момиче, като че ли направено по същия старинен начин: с фистани, калпаци, мустаци; с песни край шарена стомна; с бяло

брашно от огромни воденични камъни и тежки черни биволици — равно люлеещи задници.

„Репортьорът“ беше думата, която движеше церемонията на спомена — Кръстан председателят през цялото време така наричаше момичето, а от това личеше желанието му нещата да изглеждат далеч по-значителни. Към това се стремеше и неясният градски тип, който караше зелената „Шкода“ (журналист или нещо такова) — той даваше разни съвети с вещината на меките, привидно колебливи, а всъщност безапелационни маниери на голям режисьор.

Жените се наведоха и тръгнаха.

— Фантастично — прошепна момичето, като щракна няколко пъти със супермодерния си фотоапарат.

— А как ти е името? — попита Иван, като че ли това имаше връзка с нейната мила констатация.

— Елена — каза момичето и се ухили сладко.

— Аз съм Иван — заяви трактористът, който съвсем не беше изхарчил всичките си долари от Либия. — Бачо ти Иван.

Елена се усмихна още веднъж, след това обърна фотоапарата към него и го щракна. Иван се изпъчи, макар да си даваше сметка, че мигът всъщност бе минал.

Гатю натискаше с коляно първия сноп и го върдаляше. Отблизо сцената напомняше клане на добиче, а отдалеч — необузdana кърска любов. Три хубави булки стояха до него, прегърнали сресани руси ръкойки — те пък приличаха на заспали кърмачета по гърдите им.

Елена щракаше наред и изпитваше почти непознато удоволствие от всичко наоколо. Журналистът-режисьор, или какъвто и да е там, все нещо ѝ бръщолевеше.

Гатю награби снопа и го изправи.

Някой се провикна и вдигна високо бъклица. Фердо агрономът — разприказван неудържимо — изведнъж заприлича на журналиста, само че в най-примитивния вариант.

— Нямате представа колко ми е приятно всичко това — каза Елена на председателя, когато той я по-пита доволна ли е от идеята. — Все едно, че цял живот съм го правила. А изобщо не бях виждала паламарка.

Тя беше мушнала млечните си пръстчета в това чудновато, старинно, цървулоподобно и невероятно удобно на ръката дръвце —

шляпаше го по дланта си и не спираше да се учудва как може рогът тъй идеално да лепва на извивката ѝ зад палеца.

— То си е в нас — каза Кръстан.

— Кое?

— Ами всичко това.

— О, да. Скоро четох, че цикълът за пълното оформяне на човека бил седемдесет и две хиляди години.

— Моля?

— Човек се ражда много, много пъти. Все едно отделният му живот е само един стадий. Откъде да знаем какви сме били преди, какво сме правили...

— Кога преди?

Елена се усмихна с почти неприлична спонтанност.

— В някой от предните си животи.

— Все това сме правили — каза Иван. — И все тука сме си били.

— Къде тука? — попита Елена радостно.

— По нивята тука, къде.

— О, да. — Тя обърна фотоапарата към него и отново го щракна.

— Разбирам, да — каза изведнъж председателят. — Разбрах ви за... дето споменахте фантастичното четиво.

— То не е фантастично, там е работата — каза Елена и сбърка фотоапарата към него.

— Не, не, няма нужда — каза председателят и дигна ръка пред лицето си, подобно на арестуван аферист пред телевизионния обектив.

— Дай да го прегледам, а, Елена — рече Иван.

— Кое?

— Това, дето си го чела за многото ви животи.

— Може.

Един старец подаваше бъклицата наред, куцукай-ки тежко и с чалъм. Гатю го погледна и рече:

— Дядо Спас например в следващия си живот трябва да се роди спринтьор. Ако има правда, разбира се.

— Абе, знаеш ли я правдата каква е, ако са много животите — каза Иван. — Той, както е един, много не се знае, та...

Куцията старец му подаде бъклицата и рече:

— Като ти дават, пий и недей се оплаква, Иване.

— Може пък все едни и същи да се раждаме, а, Елена? — продължи размишленията си Иван с бърклицата в ръка. — Аз например много пъти съм си мислил, че съм дядо ми.

Кръстан се засмя силно.

— Честна дума — Иван се прекръсти набързо. — Много пъти тъй... като правя нещо, като вървя някъде из двора у дома, в старата къща повече, си мисля, че и друг път съм правил това нещо и съм вървял точно така тука и си го спомням, а пък не съм го правил.

— Не му давайте повече ракия — каза Гатю и сам вдигна бърклицата да ѝ „удари една джука“, както сам с удоволствие се изрази. — Аз пък, ей го на, винаги зная, че съм си аз.

— Че той може дядо ми да е аз! — заяви твърдо Иван. — Аз да съм той. Ти откъде знаеш?

— А не може ли баба ти — рече Гатю и отскочи, преди Иван да е замахнал с калпака.

Женорята се развикаха и някоя изрече думата „еманципация“. Тя прозвуча като нещо, което неприлично се е разляло. Журналистът-режисьор плесна с ръце, а Кръстан поведе нанякъде Гатя и Ивана. В този момент Елена каза на Иван:

— В селото ви видях страхотно хубава стара къща. Някой път ще дойда да я снимам.

Той се дръпна грубо от ръката на Кръстан и каза кротичко, загледан в очите ѝ:

— О...

— Може ли малко така — Елена го побутна да клекне до снопа, приближи фотоапарата на две педи от лицето му и щракна.

Иван изпита чувството, че момичето бръкна за миг в душата му и тъмнолъщият обектив видя какво има там. Чу се да казва тихо:

— Аз да те заведа тебе на хубави български къщи. И в други села. Горе из балкана. Сядаме в ладата и...

— Защо пък не — каза просто и безкрайно приятно Елена.

Кръстан се развика настойчиво и Иван побягна към него.

Историята със снимките май беше приключила. Журналистът каза на Елена:

— В този час обикновено не сме си пили още кафето, а сега колко хубава работа свършихме.

— Да, бе — каза момичето.

После фотоапаратът щракна още няколко пъти към няколко бели невести и изведнъж мекият звук потъна в грохот.

Комбайните тръгнаха — огромни, еднакви, един до друг и на еднакъв отстъп встрани. Хедерите затропаха. Вдигна се прах.

— Айде! — надвикваше ги Кръстан и замаха с ръце да се освобождава теренът. — Снимките са си снимки, ама... Айде!

— Полека, бре! — извика една от жените, която тъкмо се гиздеше да я снимат. — Къде си се разбързал?

— Я виж какво си беше хубаво — рече друга.

— Кое? — попита я Елена.

— Ами тъй... Както го нагласихме.

— На мен пък ми домиля — каза най-възрастната.

— За какво? — попита жадно Елена.

— Че... знам ли. — Жената внезапно замига, та хвана крайчето на бялата си забрадка и си обърса ъгъла на окото. — Аз бях малка, ама помня мама и баба... Бог да ги прости...

— Ето, това е пейзажът! Това е! — каза Фердо агрономът и разпери ръце, подобно на самодеец от пиеса за награждаване.

— Млъкни пък ти, бре! — викна една от жените.

— И аз помня, макар че бях ей толчава. Като тате снопи да връзва нямаше из околията. Два метра беше висок... А пък стринка ми как пееше.

— Мари, ний пък не попяхме!

— Айде! — викаше Кръстан и махаше с ръце. — Отстранете се! Песен на снимка не излиза!

— Излиза, излиза — усмихна се Елена.

Най-възрастната от жените подсмръкна, изправи глава и гласът ѝ се връза в простора:

„Карай, карай, малка моме...“

Две от жените се приближиха до нея и викнаха подире ѝ:

*„Та изкарай ча на края,
ча на края, ча на слога...“*

И викнаха още три от жените и тръгнаха да удължат лентата на носиите:

*„Накрай има зелен явор
и под явор малко момче...“*

Всичките жени се наредиха една до друга, гласовете им се сляха над равното златно море, плиснаха се далеч и се устремиха нагоре — като че ли искаха да се вържат високо, високо в небето:

*„То си прави тънки урки,
тънки урки и кавали...“*

С първия комбайн жънеше Иван. Той спря. Спряха и другите. Във внезапната тишина писъкът на жените накара Елена рязко да изтръпне. Тя бързо потърси с очи Иван и силно му махна с ръка.

Той се огледа за бъклицата — куцията дядо Спас беше далеч.

Пушеше му се — тук в блока, на святото място, беше грях даже да го помислиш.

Ходеше му се с новата „Лада“ и с тая Елена далеч по селата из балкана — оня, градският, все бръцолевеше нещо край нея.

Жънеше му се — спряха го да му пеят.

Живееше му се на Иван — ах, колко му се живееше... И както беше закован сега отвсякъде, за всичко, пое дълбоко дъх и се вторачи в теорията за нашето безкрайно прераждане.

И пожела с тръпка, от дъното на душата си, това да става вее тук — ей на тази земя пред очите му.

РЪКАТА

Жената, която според мен имаше всичко, се казваше Юлика, беше на двайсет и осем години — хубава, стройна и образована. Живееше в отсрещната къща, през двора; едва сега мога да си призная открито как всичките ми амбиции на отличен ученик заради нея не се осъществиха напълно. Не можех да чета, когато пердето на нейната стая не е спуснато. Опитвах с воля, обръщах се с гръб — все тая. Страниците се обръщаха, ала за какво става дума по тях... Така получих двойка по математика (бях страхотно силен, още от дете), така накрая увиснах по история и въобще онези няколко стотни, заради които нямам пълно отличие от гимназията, ще носят, докато съм жив, името Юлика.

Гледам трите думи, в които искам да събера силния спомен. Наистина, те са.

Но „хубава“ е малко за Юлика.

А в „стройна“ въобще не личат онези изобретения на природата, които човек може да зяпа безкрайно и да се пита: това сега изящество ли е или пък пищност без мярка.

Всъщност само „образована“ не подлежи на уговорки — Юлика беше електроинженер и освен това превеждаше стихове от испански.

Не се събираше в мечтите ми — вече е лесно да го призная. Не я виждах до мен — никак. Не се виждах до нея — може би щях да избягам, ако ме беше по-викала. Аз просто я гледах. Радвах се, че има такова нещо, че е толкова близо, че се храни в ресторанта на ъгъла (същите манджи, същите прибори, боже!) и че прането ѝ се вее на тесния дълъг балкон, както прането на всички жени по света.

Не съм я сънувал в някое положение, кой знае колко различно от реалните. Добър ден — добър ден. Как е училището? Ами нормално. Вие как сте? Усмивка. Свиване на рамене. И само веднъж едно весело, нежно, бодливо намигане, поводът за което тъй и не отгатнах до днес.

И всичко свързано с нея щеше да си стои в глъбината ми, като любима, значима, но откъсната страница от нещо, ако не беше

голямата паметна вечер в семейство Камбурови.

Те бяха далечни (ако не набедени) наши роднини, тези Камбурови, и благодарение на тях преди година и нещо се уреди моят естествен квартирен въпрос. От гарата — у тях; от тях те ме заведоха на горния етаж същата вечер, в същата кооперация, похвалиха ме страхотно (майчице, какви лъжи!) и въобще не усетих, че съм прокуденото провинциално момче, което трябва „да се пребори“ с големия град. Той не ми обърна особено внимание — големият столичен град, — нито пък аз имах фатални истории с него. Просто си учех уроците яко, лягах и ставах, получавах колетите си, зяпах наоколо с очи на рак и на заек и се заклевах пред себе си тихо непременно да опровергая думите на онези, които ме изключиха, думи и на собствената ми майка: „Тоя бяс и едната гимназия никога няма да свърши!“

Не си спомням да съм бил бяс. Няма сега на кого и за кога да се оправдавам. Може и да съм бил — щом толкова настояваха всички, — но, изглежда, онази невероятна свирка на влака, която ме отнесе от родното място и от рая на детството ужасно завинаги, просто е отрязала едната част от „филма на живота“ (с какви ли не още глупости ми е пълна главата) и е обявила с писъчната си, адски сантиментална протяжност началото на реалната и вечна част на момчето: кротка вътрешна веселост и озадаченост, измамна общителност и нахалство, всичко това омотано с въпроси, въпроси, въпроси — подобно на бъдеща пеперуда в пашкул.

Точно тъй тази вечер натиснах звънеца на леля Камбурова — с измамно нахалното си лице и омотан (със същия успех може „окрилен“) от въпроси.

Всичките тук бяха по-възрастни от мене (помнете и роднинството) — защо ме поканиха? Гаджето на Мари Камбурова (студентка, четвърта моя братовчедка) не ме обичаше никак, нито пък аз него — какво да правим тук заедно? Те ще се женят ли вече (баща му беше заместник-министър) — да не се извърти вечерта на годеж? Ще дойде ли Юлика (тя даваше уроци по испански на Пламен, братчето на Марина, значи и той, виж го ти, мой братовчед) — как ще й се видя в цивилен костюм?

О, какъв костюм имах ... Английски плат, в онези години. (Иди познай, че е разпарян и обръщан.) Велурен патък. Вратовръзка на

дипломат. Щипка на нея с топаз. Глупости то беше стъкълце, разбира се, но аз — бъдещият геолог, според мечтите си избрах тази дума заради много стабилното ѝ звучене. Топаз. Гангстер. Страхотен тип в студения огромен град. И още колко думи и фрази пред огледалото, докато се изпипвах (какавида такава) и си внушавах много убедително, че думкащите ми седемнайсет години са вече готови за всичко.

Леля Камбурова отвори вратата, извика от радост и ме прегърна спонтанно. Аз също свих някак ръцете си около нея (къде и как да ги държа при това положение?), но в същия миг се изплаших да не ѝ разваля фризура. Тя беше значително по-ниска от мен, веднага свалих ръцете надолу. В навалищата (разбирайте и целувките по двете ми бузи, избръснати за трети път в живота) се оказа, че рязко съм надценил разстоянието от шията ѝ до кръста и съм изпаднал неприлично по-ниско, коригирах веднага — сега пък излезе, че просто я опипвам наред. Как да е, това свърши в антрето — забелязах, че се ухилвам срещу сто души в големия хол. Какво друго на моето положение? Оглеждаш се хитро и притеснено и въобще не си никакъв гангстер — слава богу, някой от страхотните типове на огромния студен град се е сетил случайно (и с помощта на незаменимите съвети на алкохола) за своята собствена седемнайсетгодишност, та от умиление ти посочва определено място и безцеремонно те настанява сред другите.

И ето ме сред стоте души у Камбурови — цивилен, уплашен, ухилен, а всъщност революционно въздържан и неописуемо въпросителен. Чаша вино? Разбира се. Една чиния в ръцете, а ла форшет? О, мерси. Коняк или вино? Мъничка пауза, покашляне и максимално авторитетно: Гроздова има ли? За тебе ще се намери, разбира се.

За мене. Виж ти. Това е то. Барабар Петко, без никакви уговорки, на края на канапето у Камбурови. Столично общество, бате. Развеселени дъртаци. Закръглени, кудкудякащи лелки, за които „буржоазия“ и „социализъм“ са само натрапливи думи от радиото и вестниците. Те просто са дамите на този град. Винаги. Плешивците нека се лъжат до пяна, нека се колят и бесят — самата природа е съчинила този модел.

Английският плат стои чудесно, както съм си кръстосал краката — за миг се учудвам, че този крачол е мой. И велуреният патък е мой,

и „топазът“. Наздраве. Наздраве. Гроздовата е от Гара Левски, разбира се — ах, да — и пуякът в средата на голямата маса е оттам. Бях забравил. Та и се чудя защо съм поканен. Глупак. Винаги сме си трябвали много — няма пък някой не знае това? Ние — собствениците на лозенце в Карамандол, на разсади в стаята през януари и на дворове с курешки до глезените. И те — еднаквите, вечни Камбурови по големите градове. Наздраве! Здраве да е. Иди, че не пий от тази ракия.

Марина нещо ме пита ухилена, аз нещо ѝ отговарям сериозен. Оня тиквеник, който ме има за екземпляр от австралопитеките, зяпа с отворена уста външната ми небрежна елегантност. Няма хабер, че съществува и вътрешна. Хапвам — да не ме мислят за препариран. Въобще не съм гладен — колетите бяха, естествено, два. Виж, една цигара е съвсем друго нещо. Довършва картината. Крие ме. Прави ме равен, с нещо зает, даже спокоен. Боже, колко много е скрито в порока.

Забравят ме. Напиват се. Една част си отиват. За моя голяма изненада тузарското копеле е сред тях. Почти от вратата, след като го изпрати. Марина се тръшва до мен.

— Страхотен си!

— Все същият съм си.

— О, не!

— О, да.

— Направо искам да се снимам с тебе, така.

— Будалкай ме ти.

— Няма никакво будалкане, говоря ти съвсем, съвсем сериозно.

Лъже. Тези няколко години, с които е по-голяма от мен, тя ги има за пропаст. Тя е жена, аз съм дете. Така гледа на цялата работа още от самото начало. Да я пребиеш, няма да се досети, че я харесвам. Още по-малко, че аз пък на цялата работа гледам обратно. Любопитно: този четвърт век, с който майка ѝ е по-голяма от мен, не съществува. И леля Камбурова го знае отлично, и аз. Чудя се даже дали да не призная до дъно: онзи цирк в антрето, на влизане, не беше чак толкова идиотски случаен, както се опитах да го изкарам в началото. Както и да е. Нека лъже Марина. Да стон тука до мене, пък да прави каквото ще. Да се хили, да приказва — тъй никога няма да се удавя в наваличната пустиня наоколо.

Най-сетне ми беше добре, наистина. Тоест — нормално. Престанах да пуша като кретен и с охота отговарях на любезните

(иначе глупави) въпроси на братовчедката: за пуйките, за кобилата, за кехлибарения карамандолски димят. Виж ти, даже и като събеседници сме си били трябвали — Ние и камбурови. Няма грешка в голямата буква на Ние и в малката на камбурови. Не искам да го кажа грубо, но няма и съвсем пък да премълча: даже костният ми мозък знае кой на кого трябва.

Така. Силата ми расте от гласа на четвъртата братовчедка на канапето и от прозрачния, трети братовчед на карамандолското грозде в чашата.

Тогава влезе Юлика. Ухили се, чаровницата, и се отпусна уморено на същото канапе. Тъй тримата останахме дълго.

Гостите намаляха съвсем. Леля Камбурова се захвана с чиниите оттатък. Двама дъртаци играеха табла в единия ъгъл — в никаквия среднощен час им се допи даже кафе. Браво на тях. И друг път бях забелязвал чара на онези среднощни часове, които човек сякаш открива. Май само за тях ми е идвала наум думата „безвремие“. Марина пусна тихичко „Порджи и Бес“, аз останах с тях, с таблата, самата тя — с Юлика.

Мисля, че ме забравиха. Иначе не мога да си обясня как допуснаха да чувам всичките интимности, за които говореха. Марина попита Юлика какво прави годеникът ѝ (сега научавах това), лицето на Юлика се натъжи изведнъж. Всичко било о'кей, така каза. Но тя разчиташе, изглежда, на изражението на лицето си. Марина отривисто сподели, че не можела да я разбере. И аз не мога, каза Юлика. Марина я попита защо не го е довела тази вечер. Тогава Юлика ѝ каза, че не е била при него сега. А при кого? При Иван. И какво? Същото, каза Юлика, като опита да се засмее.

Взех едно списание с някакви камини. Шибнах една гроздова мълчаливо.

— Ракия ли е? — попита ме Юлика.

— Да — казах. — Искате ли малко?

— С удоволствие.

Марина стана за чаша, аз налях на Юлика. Наздраве. За ваше здраве.

— Ти пък защо ѝ говориш на ви? — попита ме братовчедката изненадано.

Свих рамене. Запалих цигара и отворих отново списанието с камините. Бях горд и остро щастлив, че Юлика не ме закачи за костюма. Аз съм си аз (и кой не е така?) във фрак или във ватенка. Юлика разбираше това, ето защо я обичах. Ами да — аз я обичах, защо да се плаша от думата?

Мислех го в момента, когато чух как е спала с Иван. Сега, преди малко. Ама за пръв път, подскочи Марина. Може би и за последен, не знам, каза Юлика. Тя отново се натъжи. После каза, че било хубаво. И с годеника било хубаво, това го изчопли Марина. Нормално, каза Юлика. Естествено. И гласът ѝ угасваше. Шибнах още една ракия. Телефонът звънна и братовчедката скочи. Изглежда, беше онзи тиквеник, защото тя ни загърби и дълго остана със слушалката. Юлика поиска още малко ракия, веднага (и с радост, че не ми трепере ръката) ѝ налях. Погледнах я в очите и се смаях. Тя беше дълбоко нещастна.

То беше невъзможно, ако не го видиш с очите си. Та тя беше най-веселият човек, когото съм срещал изобщо. Та тя имаше всичко. Бог е бил щедър за нея — от сто метра ще усетиш облака от радост, надежди, неограничени възможности, които се излъчваха даже от гърба ѝ.

Усмихна ми се, за да скрие, което видях, остави си чашата и се облегна назад. Затвори си очите. Приличаше на жена във влак, която е тръгнала от далечна гара и към още по-далечна гара отива.

Ония играеха табла и тихо чаткаха пуловете. Братовчедката имаше вид, че ще изкара тъй със слушалката до сутринта. Гершуин и аз се давехме в себе си нежно и тъкмо мислех за това, когато видях как ръката ми оставя списанието с камините, премества се полека към Юлика и хваща нейната ръка.

Видях това — не си спомням да съм посягал. Ръката на Юлика беше изненадващо малка и гладка. Тя се стисна за мен. Скри се в дланта ми. Пиле съм виждал да се шумгува в трънака, когато се стрелне отгоре му ястреб.

Така *живяхме* дълго — ръцете споени. Може би цяла минута. Може би — две. — Тя не си отвори очите и още помня как сълзите ѝ се подават под клепките, как тръгват надолу полека...

Табладжиите се скараха. Братовчедката остави слушалката. Юлика отиде до банята и след малко се върна, по-хубава от всякога.

И това беше всичко.

Наскоро трябваше да си сменям квартирата, после съдбата... но това всеки го знае по себе си.

Не съм я виждал. Не зная какво стана с нея, но и сега не ми е толкова любопитно. Сега, когато зная комай всичките варианти на привидно неизброимите пътища на живота.

Сега, когато отлично зная какво разплаква жените, какво ги развеселява — сега, когато няма как да не зная защо се карат до пяна мъжете, на какво се надяват децата и старците, и седемнайсетгодишните лъвчета.

Сега, когато с растящо учудване питам и питам: какви неописуеми сили и знаци минават в душите ни, боже, когато човекът в ръката си усети човешка ръка?

ПРАЗНИК БЕЗ ПОДАРЪК

В едно малко село край Плевен, в две съседни къщи, на един и същ ден се родиха момчета. Едното кръстиха Бойко, а другото — Цветан. Те започнаха да растат заедно и като махнем това, че Бойко беше рус, а Цветан — черен, всичко им беше еднакво. Чергите, зеленчуците, овошките. Пуйките, овцете, кокошките. Близката, зеленикавожълта, прекрасна река Осъм и безкрайният син въздух над тях.

Всъщност водата на Осъма и небето над нея бяха най-хубавите неща в детството на момчетата, те бяха и най-големите. За селото казахме вече, къщите и хората около тях също не представляваха кой знае какво. Етаж с гредоред до кирпичена плевня, керемидите на тополови летви, а дворът — декар и нещо. Тоест места за тихо съществуване и буйни мечти.

Водата на Осъма се оглеждаше в тъмните очи на Цветан, пътуваше през тях между примамливото и незнаниято — свободното време той си прекарваше около нея. По-късно никой не се изненада, че стана хидроинженер.

Бойко лежеше по гръб и сините му очи приличаха на две капки от небето. Той после стана военен летец.

Разбира се, през тези четиридесет години от деня, в който се бяха родили, минаха още много и много неща. Тази вечер, на срещата по случай рождения ден на двамата, те щяха да се разпитват отново за тях, да ги обсъждат с доверие и спокойно — до сутринта. И щяха да стигнат, разбира се, до вечния спор за ползата от професиите на двамата. Това си беше неизбежната тема. Впрочем „спор“ не е най-подходящата дума, тъй като Цветан непрекъснато обвиняваше Бойко, че всъщност той само харчи най-скъпо гориво в небето и резултатът от всичко това са само белите прави линии на дима. Нищо полезно за хората.

— Война сега няма. Няма и да има, да се надяваме. Ти ще се пенсионираш ей тъй, без нищо реално да си направил за някого. Това е

истинското положение, брат.

Цветан беше убедителен. Та той си беше и прав. Особено ако прибавим това, че в неговото трудово досие фигурираха досега три язовира и една от най-големите хидроцентрали в България.

Майорът мълчеше. Усмиваше се, понякога поклащаше глава и казваше без горещене:

— Абе, то не се знае.

Не се знаеше какво не се знае, Цветан буйно стигаше до въпроса, кой какво е направил фактически, и Бойко се чувствуваше бит.

— Външно съм бит — казваше той.

— Какво значи „външно, външно“? Като кажеш това „външно“!

— Не значи вътрешно.

Още от обед Бойко си спомняше всичко това, от време на време се усмиваше и предварително си подготвяше реплики за довечера.

С мисъл за вечерта беше и Цветан, но при него нещата изведнъж се развиха неочаквано лошо. Главният водопровод на София се беше прекъснал и един джип тутакси го закара на мястото. Тоест на километър и нещо от склона, претърпял свличането, тъй като в точката на самата авария трудно би стигнало и муле.

„Хубав подарък за днес“ — помисли Цветан, когато (след половинчасово катерене) се изправи над мястото. Хиляди тонове пръст, глина и раздробени скали бяха се свлекли. Загледан в бликащите води, той си представи как стоманените тръби са се скъсали като памучни нишки и — за кой ли път — усети респекта пред неизмеримото могъщество на земята.

Нямаше какво да се направи — Цветан не се опита да излъже дори журналистите. Нямаше откъде да дойдат машини-копачки, нямаше как да се докарат тръбите, бетонът, желязото.

— Но ние оставаме без вода! — повтаряше младата, пълничка журналистка от „Поглед“. — Половината София без вода, вие представяте ли си го това?

— И аз съм София, девойче. И аз имам нужда от вода, не бойте се. И съм си го представял много пъти, още на вашата възраст. Още, когато вие...

Другите журналисти и специалисти оглеждаха почти отвесния скат, непристъпните зъбери наоколо и първите им информации създадоха паника. След час пристигнаха от телевизията, после от

министерството, от комитета — късно следобед по козите пътеки около мястото на аварията шаваха и стърчаха стотици хора. Фактори, отговорници, коментатори. Информатори, оператори, интерпретатори. Туристи, овчари и тъй нататък до най-обикновените сеирджии.

Паниката растеше естествено и с основание. Безкрайните въпроси — както става обикновено — я увеличаваха. Младата, топчеста журналистка не се отлъчваше от Цветан — искаше на всяка цена да разбере как все пак ще се оправят нещата и кога, тъй като мястото тука е „толкова ужасно“.

— Мястото тук е прекрасно, моето момиче — каза Цветан. — Вижте каква великолепна природа.

— О, да — каза момичето. — Но аз не виждам откъде ще може да дойде някаква помощ. Просто не виждам откъде!

— От небето — каза Цветан с раздражение, макар че момичето беше еталон за неговия класически вкус.

— Вие се и подигравате на всичкото отгоре!

Журналистката от „Поглед“ хвърли кос поглед към инженера, разколебана: дали да се разсърди или да продължи по сипеите след него. В този момент се чу бръмченето, тя вдигна глава.

Всички вдигнаха глави — тъй проследиха зеления хеликоптер, който се приближи, избра си място на една малка полянка и кацна.

Няколко минути по-късно пратеничката на „Поглед“ погледна синеокия майор, който се бе упътил ухилен към Цветан.

— Честит ти рожден ден, наборе.

— И на тебе.

— Извинявай, но стана съвсем набързо и не ти нося подаръка.

Двамата се плеснаха силно по раменете, а момичето помига и написа в бележника си: „Празник без подарък“.

Фразата се хареса на младата журналистка. И това, че дойде хеликоптерът, много ѝ хареса. Сега оставаше да разбере още някои подробности за двамата мъже и всичко щеше да бъде о'кей.

И тя поривисто затича подире им, с учудваща за килограмите си лекота — направо през ужасната и великолепна природа.

ДОБЪР ЧОВЕК

Цялата дълга история на това момче в нашия град започна по възможния най-скучен начин — то вдигна ръка да се изкаже на кварталното събрание. Дадохме му думата, разбира се. И то говори. Нищо особено не каза, разбира се. Но от приказките му личеше, че просто се касае за един добър човек.

От моя ъгъл на спокойната загубена позиция (да живее тя, бе казал Ерих Кестнер), много време съм мислил: след като сам настояващ за себе си, че си добър човек, това дали не значи, че всъщност всички други са лоши? Нямам точен отговор и досега — затуй с огромно любопитство наблюдавам пътищата на онези, които са тъй постоянно убедени в своите качества.

Бях на това събрание, когато Марин Христов (така се казваше човекът-момче) говори за пръв път. Бях и когато гласувахме — месец по-късно — за избирането му в ръководството. Бях веднъж и на обсъждането на някаква книга, тогава той дълго говори и ние окончателно затвърдихме нашето мнение, че се касае за един добър човек. Не че направи някакъв смайващ литературен разбор. Напротив — неговите познания и възможности можеха да се нарекат „средни“, при това с леко благоразположение от страна на този, който би ги оценил. И образованието му беше средно (почти завършено, това се разбра по-късно) и всъщност нямаше област, в която той да е нещо. (Още по-късно злите езици твърдяха, че по селата, откъдето той беше дошъл, го наричали Марин Нищото — едни наистина забележителен прякор.) Любопитно: ние обичаме да издигаме хора, които не ни застрашават със своите качества. Пък и какво друго трябва да стане един човек като Марин Христов? За инженер и за лекар трябва диплома. Музикант и художник — без дарба не може. Една чорбица да свари човек, пак трябва да пипне и поназнайва — чорбицата не кипва и не става вкусна от благите приказки.

И тъй, всеки правеше онова, което може, а Марин Христов от квартален, мина на градски отечественофронтovski мащаб. Добър

човек — къде не трябва? Той държеше връзката с нас, ние не бяхме недоволни, разбира се, че имахме наш глас по-нависоко. С удоволствие после го избрахме и за съветник.

От този момент Марин Христов още по-силно се съсредоточи в своята добрина, която — явно — му беше вродена. Именно тя — добрината — му даваше сила загрижено да поглежда не само надолу (към масата, към нас, към хората, пълни с кусури), но и нагоре, към ръководители над собствения му ранг. Хубаво дойде думата „загрижено“ — тя най-точно изразява неговото отношение към онези, които го заобикаляха отвред. Той не тропаше по масата и не крещеше като нас. Не се подиграваше с никого и никога, никому не се беше заканил. Доброта и загриженост — това бяха думите, с които изцяло можеш да го опишеш, и нямаше миг, в който той да не ни ги внушаваше. Имаше падания около него, разбира се (както е имало и ще има във всички ръководства, това пък е откакто свят светува), имаше и издигания. С добротата и загриженост Марин Христов участвуваше кротко и много активно в обясняването на сложните ситуации. Той излагаше причините, съображенията, добрите намерения, големите задачи и надежди — на кого да повярваш, ако не на добрия човек?

Постепенно и съвършено естествено се стигна дотам, че онова, което казваше Марин Христов, доби могъществото на непоклатимо становище. Не лично, разбира се — той беше обществен човек.

По това време, спомням си, административният секретар на съвета беше заключил някаква мацка в кабинета си и — малко градче — стана скандал. По кръчмите, в бакалницата, на ухо и по кюшетата разцъфтяха пикантни обяснения, допълнения и вариация — очите и ушите на неизразходвания духом провинциален народ живнаха рязко. Бил извратен! Не бе, обещавал й работа. Съвсем не му било сефте тъй да ги назначава. Ами само той ли? И колко още проникновени тълкувания се чува!

Само Марин Христов — и то при официалното разглеждане на случая със секретаря и мацката — човешки и загрижено вникна във всичко. Той не употреби нито една силна дума (или пък с нещичко некоректна), а в интерес на спокойствието на гражданите и заради доброто име на града и неговите ръководители предложи да се смени секретарят. Той беше — разбира се — сондирал по този въпрос в окръга, а може би от окръга бяха сондирали него, но посоката

всъщност няма значение, защото тя винаги е взаимна, както и да е, секретарят беше уволнен. След не особено продължителни колебания на освободеното място бе назначен Марин Христов.

Още по-тежък товар падна на плещите на добрия човек, още по-мекичък и загрижен ставаше той.

Така вървяха нещата, докато злите езици пуснаха слухове, че самият кмет, моля ти се, получавал по правило разни „подаръци“ от всеки, който опре с някакъв сложен въпрос до съвета, та и от шефовете на разните предприятия.

Марин Христов опроверга пръв тези слухове и каза хубави думи за кмета. Всъщност за всичко това се разчу тъкмо тогава — след неговото опровержение.

Работата щеше да се закърпи, но кмет е това — вижда се отдалече. Тъй отдалече се вижда камбанарията на училището — можеш ли да оставиш на нея петно?

В името на града и на неговите ръководители, заради трудовите хора, които... И тъй нататък, Марин Христов с дълбока загриженост обясни в окръга ситуацията и кметът беше наскоро преместен.

И децата от началното училище знаеха предварително кой ще е новият кмет. Не след много време това се случи и Марин Христов седна на първия стол в този град, та с доброта и загриженост се загледа напред.

Спомням си, години по-късно, по линията на художествената самодейност и моя милост участва в едно дълго и важно заседание на съвета. Горещяхме се, разбира се, както обикновено. Тропахме по масата и се обвинявахме люто. Имахме амбиции и възможности, имахме пречки и неразбиране — как няма да викаш? Бяхме решени тъй да воюваме — всеки за своето ясно разбиране на нещата.

Може би от времето, посветено на обществена дейност, може би от поста (знаеш ли вътре какво е в душата на другия?) Марин Христов беше загубил своята сдържаност. Беше изразходвал донякъде и добрината си — тропаше и крещеше заедно с нас. Аз пък сега го харесвах. Приличаше му — като на кмет. И вече не се различаваше особено от нас — простосмъртните, кусурлиите, вечно способните да се спънат в следващата си естествена грешка. Гледах го на това заседание и — за пръв път откакто го знаех — всякак и изцяло го възприемах.

Тогава — ето я малката сценка пред очите ми и сега — вдигна ръка да се изкаже едно момче от селата. Дадохме му думата, разбира се. И то говори. Нищо особено не каза, разбира се.

Но от приказките му личеше, че просто се касае за още един добър човек.

РИЦАРЯТ НА ПРОСТИТЕ НЕЩА

Надали имаше по-проста работа от това: нарамваш чантата, тръгваш по улиците, отбиваш се във всеки вход и пускаш в кутиите вестниците и писмата. Много от хората, които познаваха раздавача Методи, вече години се учудваха на неизменно бодрото му лице. Това го развеселяваше още, той поздравяваше всички и се закачаше с децата, ухилен до уши. Крачките му отекваха по тротоара — нещо, без което кварталът би опустял.

Те не отделяха време да си помислят — тези хора — какво се таи в една пощенска чанта. На тях им стигаше онова от собствената кутия. Ако се случеше понякога да обърнат очи и към другите, в погледите им нямаше капчица интерес. Всеки бе свързан с пощенската кутия, на която е изписано името му. Само Методи бе свързан естествено с всички. И всеки божи ден обикаляше да ги докосне, с кроткото мълчаливо участие-неучастие на съдбата.

Записи за студенти, вести от съда, телеграми за смърт и за раждане, съобщения за успех, за провал, знаци за омраза и за любов, за отчаяние и надежда, вопъл за помощ, ръка, която се протяга да те спаси — ето с какво беше претърпкана старата чанта на този човек. Той знаеше отлично това, вършеше работата си с радост и тъй нищо забележително нямаше да се случи в неговия живот, ако не беше се появило момичето зад отворения прозорец.

Но една прекрасна сутрин то се появи на улица „Чехов“ на партера и раздавачът спря, щом го видя.

Най-простото, което можеше да се направи, беше човек да се зазяпа в тези очи. Методи спря и се зазяпа. Като дете, с отворена уста. Разбира се — дете на трийсет години, високо един и осемдесет.

Бузите на момичето порозовяха и — седнало зад прозореца — то се наведе над книгата, която четеше.

— Добър ден — каза Методи. — Вие ли сте Марина Иванова?

Момичето го погледна и кимна. Той бръкна в чантата и извади писмо.

— Познавам всички тука. Затова предположих.

Бяла и гъвкава като шия на птица, ръката на момичето се протегна през прозореца и взе писмото.

— Благодаря.

— Всичко хубаво ви желая. И всеки ден да получавате писма.

Той се зазяпа в очите ѝ още веднъж, после намести ремъка на чантата си и продължи.

На другата сутрин още от ъгъла на „Люлякова градина“ раздавачът жадно погледна в прозореца на улица „Чехов“. Беше отворен. Зад него Марина четеше своята книга.

— Добър ден — каза той, когато се изравни с прозореца и спря.

Марина Иванова го погледна и кимна.

— Няма — каза Методи. — Днес няма за вас. Тя сви рамене и като че ли се усмихна.

На третия ден раздавачът спря до прозореца и преди да поздрави, бръкна в чантата си. Извади внимателно един карамфил и го поднесе мълчаливо. Момичето се поколеба (бузите отново се изчервиха), после ръката — шия на птица, се протегна и взе карамфила.

— Благодаря много.

— Аз — тихо каза Методи. — Аз трябва да благодаря.

Заредиха се дни на писма и карамфили. От едноминутните разговори под прозореца раздавачът вече знаеше, че Марина ще изкара тук цялото лято, при леля си, а после ще се върне в Свищов и ще продължи там своята икономика.

— Хубав град — каза той. — Аз го познавам. Но и София не е лоша, нали? Не съм ви виждал да излизате. Искате ли някога... да ви поканя?

Марина сведе очи и зачопли пред себе си с пръст. Раздавачът сви рамене, усмихна се и каза, че с много голямо удоволствие би ѝ показал хубостите на София, стига тя да поиска това. Добави:

— Човек не може да живее само с писма, нали?

— Може — каза момичето, като го погледна в очите. — Аз мога.

Той не успяваше дълго да издържи очите ѝ срещу своите. Мислеше, че ще припадне. Или поне ще извика като дивак. Или пък просто ще се пресегне през прозореца и ще я погали по косата, по бузата... Каза унесено:

— И то писма от приятелка.

— Откъде знаете, че не са от приятел?

— Професията ми е никаква, но ме научи да разбирам от почерци поне.

— Професията ви е много хубава — каза Марина. — Аз даже малко ви завиждам. Вие свързвате хората. Толкова неща им носите.

— Сега наистина е страхотно хубава — засмя се той.

— Как сега?

— Сега, когато си тук и аз всеки ден те виждам. Така сега. Това значи сега. Чао, Марина.

Той се обърна бързо и си замина.

На другия ден момичето беше по-хубаво от всякога. Още от ъгъла раздавачът се упъти решително към прозореца. С професионалния си жест той подаде плик, каза довиждане и веднага си продължи.

Почеркът беше мъжки, на плика нямаше марка. Момичето го отвори и зачете:

„Слушай, Марина, не че се притеснявам да ти кажа всичко това, но просто ми е неудобно да вися с чантата под прозореца ти. Аз съм на работа, знаеш. Не искаш да излезеш с мене, значи единственият начин да ти кажа каквото трябва, е този. Аз се поболях с тебе, Марина. Сам съм, нищо нямам освен стаичката, в която живея, май никога не съм и имал кой знае какво. Хубавите неща за мен са нещо като онова, което нося всеки ден в чантата — пипам ги, между тях съм, а те са затворени, предназначени за други. Имам един хубав чайник само, бях на екскурзия в чужбина и си го купих. А това с мене сега, откакто те видях, е сигурно както с лалетата пролет, с цветовете по ябълките и крушите, после с гроздето, дините и пъпешите. А, да — точно както при пъпешите, просто идва един миг, в който са толкова узрели, че се пукват, нали разбираш. Ще се пукна, това е. Със събуждането си сутрин мисля как ще те видя в прозореца. Веднага след като отмина край тебе, започвам да чакам другата сутрин. Виж сега — от сутринта да чакаш другата сутрин, това не е ли болест? Понякога даже ми кипва, като си мисля за тебе. Живеех си толкова спокойно преди. Не те навивам, щом не искаш, но нищо не ми пречи да ти кажа какво става с мене. То си е мое човешко право. По същия начин твое е правото да откажеш и въобще да постъпиш, както ти искаш. Накрая една малка молба. Щом не искаш приятелство с мен, затвори този прозорец,

когато минавам. Или пък се скрий за десетина минути, знаеш, че минавам по едно и също време. Това може да ме оправи. Покланям ти се и не се сърдя за нищо, разбира се. Твой Методи.“

На другата сутрин прозорецът беше затворен. Раздавачът се поколеба на тротоара за миг, след което отиде до него и почука с пръст по стъклото.

— Отвори, отвори — каза той, като я видя в обичайното положение пред книгата.

Момичето се изправи полека и отвори прозореца.

— Гледай какъв хубав ден, а ти си се затворила вътре.

— Нали... Нали ти...

— Сбърках, Марина. Много глупаво сбърках. Всичко е вярно от това, което ти писах, без тази идиотщина с прозореца. Не го затваряй, моля ти се. Лошо ми стана, като не те видях още от ъгъла.

Тя го гледаше право в очите и изглеждаше натъжена, но изведнъж се засмя. Каза:

— Много те бива да говориш. И да пишеш, даже.

— Защо? Казвам каквото мисля. Това е толкова просто!

— Хич не ми се струва, че е просто. Много малко хора познавам, които правят така. Може би...никой друг освен тебе не съм срещала да прави така.

— Как?

— Ами да говори, каквото мисли.

— Слушай, Марина — той се присегна през прозореца, хвана ръката и я стисна. — Слушай... аз пък не съм виждал такова хубаво нещо като тебе. Честна дума. Сега ще навърша трийсет години, не съм си и представял такова нещо че съществува. — Придърпа ръката и я целуна. Прошепна: — Ти си ненормално хубава, честна дума.

Тя издърпа ръката си полека и много силно се изчерви.

— Не затваряй прозореца никога, чуваш ли. И никога не си отивай!

В това време лелята отвори вратата на стаята и той веднага си тръгна, след като изрече на един дъх: „Добър ден, госпожо.“

Цели три дни след това прозорецът беше затворен и Марина не беше зад него. Тогава раздавачът отиде следобед без чантата си и позвъня на вратата. Отвори му лелята.

— Добър ден, госпожо — каза той, много сериозен.

— Добър ден... господине — с нескрита насмешка каза жената.

— Марина тука ли е?

— Не — каза жената. — Тя си замина.

— О... извинете... Извинявайте.

Вратата се хлопна и Методи раздавачът изпита чувството, че половината от земното кълбо се е откъснало — подобно срязана на две диня. Една крачка да направиш и — в бездната.

Постоя на стълбището, земното кълбо си беше цяло, разбира се — и тръгна. Проклинаше се. Мразеше се. Вечерта се напи. Сам — в ъгъла на кварталната кръчма. Сутринта закъсна за работа (за пръв път от години) и когато мина край отворения прозорец, Марина се решеше права зад него.

В първия миг раздавачът Методи не искаше да повярва на очите си, след това се затича и застана с отворена уста до прозореца.

— Какво... значи това?

— Кое? — спокойно попита Марина.

— Леля ти каза, че си заминала.

— Аз наистина заминавам.

— Кога?

— Днес. Или утре.

— Но това не е вчера!

Марина спря да се реши и млъкна. Прекара нокътя си по зъбите на гребена.

— Защо ме излъга?

— Аз не съм те лъгала, Методи.

— Защо се скри тогава?

Тя не отговори.

— То е същото. Същото е. Едната лъже, а другата се крие зад лъжата. Как да не е същото?

Марина остави гребена на масата и сложи ръката си на бузата, която почервеняваше силно. Беше неописуемо хубава.

— Не си хубава — каза Методи. — Аз съм се лъгал. Отвътре не си хубава. Какво ти направих, за да ме лъжеш?

Тя го погледна нежно и каза грубо:

— Не съм те лъгала, Методи.

— Скри се, все същото е! Аз съм за тебе...муха. Досадник под прозореца ти. Раздавачът, който се за-плесва по прозорците. Аз не съм

човек като човек. Не мога и да бъда според тебе, така ли? Може би нямам право да гледам, да мисля, да сънувам, да говоря, каквото си мисля. А на тебе какво ти е хубавото, след като не ми каза това още в началото? Защо ме остави да... Забавно ти беше, така ли? Сигурно. Само че аз сега няма да се обеся заради тебе. За какво да се обеся? За какво да ми е мъчно? За майтапа, който си правиш с мене? Може да ми е било мъчно, но вчера. Снощи. Ужасно може да ми е било, но сега — не. И просто си отивам, това е.

Той я гледаше в очите така, като че ли искаше да влезе вътре в тях и там да се скрие от себе си. Повтори:

— Отивам си, ето. Не съм чак толкова идиот.

— Недей ти да си отиваш, Методи — тихо каза Марина. — Ти си беше тук. Аз дойдох и аз трябва да си отида.

— Кога? — чу се да казва той бързо, без да го бе искал.

— Сега — каза тя и опита да се усмихне. — Ти, разбира се, имаш твоето човешко право да се закачаш с момичетата. Пък и работата ти е наистина много хубава в това отношение. Леля ми каза. Но аз никога не съм ти казала, че си лош човек, нали? Довиждане, Методи. Сбогом.

Марина затвори прозореца, обърна се и тръгна в стаята към вратата. Полека, като повдигаше левия си крак несръчно и се кривеше неестествено.

Тя беше куца.

Методи сложи ръце на стъклата и се вторачи подире й. Гледа я с детски отворената си уста, докато тя стигна до вратата и потъна навътре в къщата.

След това той се затича към входа, с три стъпки взе десетте стъпала и натисна звънеца. Държа го така, докато тя му отвори. Влезе веднага, затвори вратата с гърба си и хвана Марина за раменете. Каза:

— Слушай... ти никъде няма да заминаваш. И никога. Или пък аз, навсякъде има пощенски кутии. Навсякъде хората получават писма. Само ми кажи едно нещо. Искаш ли да се ожениш за мене? Да се омъжиш, както е думата там точно. Искаш ли? Кажи. Ама сега го кажи, веднага?

— Методи... леля ми...

Тя вече ми е роднина и на мене, не бой се. Остави я на мене. Само кажи. Хайде де, една думица трябва да кажеш. Едната от двете. Да или не? Виж колко е просто.

Момичето скри лицето си на гърдите му, после рязко го вдигна и се загледа в очите му. Така, като че ли искаше да влезе вътре в тях и там цялата да се скрие от себе си.

Надали имаше по-проста работа от това: целуваш момичето по едното око, после по другото, после по челото, по носа и устата, обвиваш го много яко в ръцете си и вече не го пускаш наникъде.

ЗА КУЧЕТАТА И ЗА ЧОВЕЦИТЕ

Цялата тази история около кучетата ми дойде като лош сън, само с една разлика — като се събуждах, нещата не се променяха: по селата шетаха мъжаги с пушки в ръце и стреляха по най-верния приятел на човека (искаше ми се да кажа „най-верния приятел на човека през вековете“, но имаше случаи тези... двукраки да стрелят през оградите и от това думата „през“ сега не ми се употребява за хубаво), имаше също така случаи хората да си намират кучетата застреляни, както са на синджира си пред колибката, и всичко това ме накара да се разтичам по регистрацията на собствения ми Аксел — германски брак, пол мъжки, на десет месеца, син на световната шампионка Барка и на европейския шампион Рекс, изживял набързо, но паметно странните грижи на двама полуанонимни стопани, понесъл удар на кола в задния десен крак и последвалите две сложни операции на костта, разминал се с предивременна кончина само поради нежната душа на своя пръв собственик, която душа именно после стана причина кучето сега да е мое.

Регистрация, бързо — тези две думи ме гонеха от инстанция на инстанция, а от инстанция в инстанция ме препращаха съвсем лесно.

Първа инстанция.

— Добър ден, искам да...

— На колко години ви е кучето?

— На десет месеца.

— Рано е още. За регистрацията трябва да навърши година.

Втора инстанция.

— Добър ден, искам да...

— На колко години ви е кучето?

— На десет месеца.

— Късно е. Вие искате да избегнете...

— Разбира се, че това искам. А вие да не искате да го застрелят?

— Аз не стрелям. Аз регистрирам.

— Тъкмо за това съм дошъл, да го регистрирате.

— Казах ви, късно е.

Коя ли е третата инстанция, времето си тече, ония всеки момент могат да бръкнат с цевта през рядката ми ограда на село, а Аксел само чака да му подсвирнеш и полудява от радостни скокове, изправя се на задните си крака (виждах как го застрелват прав, като мечка, скимтящ от екстаз, че има човек пред себе си, че ей сега ще го отвържат, ще хукне като луд, ще се търкаля в сухата трева, ще търси из градината хвърления изкуствен пъдпъдък и ще го носи в галоп, за да го пусне в краката на господаря си, едва не откъртвайки опашката си от гордост) и надава деликатния си вой-прозявка. Нямало трета инстанция. Тогава отново в първата.

— Добър ден, вие ми казахте, че е рано, а от втора инстанция ми казаха, че е късно, аз...

— Абе, другарю, в момента е разгарът на акцията, нямаме време сега!

— Тъкмо защото е разгарът па акцията, аз искам да го регистрират, иначе може да го убият.

— Не — може, а трябва. Такава е заповедта.

— Какво?

— Да го убият, вие сам знаете това.

— Кого да убият? Кой кого всъщност да убие?

— О, и заплашвате!

Не, аз не заплашвам, аз само попитах. Все пак ще открия някаква трета инстанция. Четвърта и пета. (Вече една седмица не съм стъпвал на работа.) И когато бях на самия ръб на отчаянието, през навалицата пред шестата инстанция, вътре в самата инстанция, с крайчето на окоото си зърнах кранчето на окоото на Радослав.

— Радославе! Радославе!

Вътре не пускаха никого, един милиционер с упорита учтивост повтаряше това и държеше вратата. Но Радослав ме видя. Лицето му светна и каза нещо на милиционера. Милиционерът откряна вратата и ме погледна. Разбутах навалицата (идиотското чувство, че се вреждаш, а другите те ругаят с право), влязох и чух ключа зад гърба си.

— Абе, човек, къде си ти, бе! — Радослав ми подаде ръка, с другата ме прегърна.

— Ето ме — казах усмихнат до ушите. — Виж ти.

— Не знаеше ли, че съм тук? Защо не се обаждаш?

Боже... Радослав се засмя и ме представи на колегите си. Похвали ме много. Лесно се разбра, че той е началникът тук. Е, по едно кафенце, разбира се. Свих рамене, кимнах — все тъй с най-ярката си усмивка.

Седим с Радослав в стаичката към инстанцията. Мирише на кафе. Момичетата в бели престилки ме поглеждат усмихнато. Черпят ме с пияни вишни. Очите им са вишни. Аз съм пиян. Като не върви — не върви, ама пък като тръгне...

— Ей, ама хубаво стана, а? Колко години не сме се виждали?

— Не е хубаво, ами... нямам думи! — казвам искрено. — Как я бях закършил с тоя мой пес...

Радослав маха с ръка: „Грижа ли е това, бе, стари приятелю, какво говориш!“ Пак ме тупва по рамото.

— Помниш ли класното по френски, а?

Смея се. Как да не помня: след моето направих и неговото, той получи шестица, но после ни хванаха и ми намалиха поведението с две единици.

— Ами онзи, Пенчо от Българене?

Има си хас да не помня: Радослав беше счупил прозореца и беше надраскал по черната дъска сума дивотии и дядо Анто (лека му пръст) изведнъж влезе, а аз бях дежурен и излъгах, че Пенчо от Българене е извършил всичко това, да скрия Радослав. Пенчо си траеше, защото вече моя милост тренираше бокс с голяма сила, но после, разбира се, казал на баща си, онзи пък дойде от Българене при дядо Анто, тъй загубих още две от оскъдните ми единици поведение и едното ми око започна да се вира към външната врата па гимназията „Крум Попов“, Гара Левски, и това мое последно (и преждевременно, естествено) излизане през тази врата към ранния бекярлък п широките неясни друмища на живота не закъсня.

Сърбаме си кафетата, пушим си цигарите и се ровим в безкрайните спомени. По едно време въздъгнах и рекох:

— Радославе, аз май много време ти отнемам, ти си на работа.

— Ама моля ти се!

— Дай да видим какво ще направим с тоя мой пес и...

— Никакви проблеми бе, човек! Един печат и готово. Ето го печатчето, всеки ден тук по сто пъти се слага.

— А защо, гледам, днес не пускате никого?

— Абе, до гуша ни дойде, да ти кажа. Наредих да се затвори вратата за два-три дни, да си отдъхнем. Да мине олелията. Иначе, ако пусна тая навалица, а? Кафе ли? Стари приятели ли? Само блъсканица и гюрултия до края на работното време.

Той стана. Станах веднага и аз. Бръкнах в джоба си и извадих:

1. Свидетелството от ловно-рибарската дружинка с всичките данни на песа.

2. Протокола, че ми е подарено кучето Аксел от Михаил Шапкарев, безвъзмездно пред свидетели Александър Дяков и Снежана Николова.

3. Документ за рождената му дата и родословното му дърво.

4. Бележка от надлежната инстанция, че съм ваксинирал кучето с „канивакс“, против бяс, гана и още две възможни болести.

5. Собствения ми редовен ловен билет.

— Какво е сега това? — попита Радослав.

— Документите. Всичките съм приготвил, цяла седмица се занимавам с това, нали ти казвам.

— Тц, тц, тц — Радослав се засмя. — Да не знаеш ти, че съм тук. Най-лесната работа е това. Миии след два-три дни, ей го печата, на масата.

— Радославе...

Той ме прегърна и вече ме водеше към вратата.

— Радославе...

Стисна ми ръката. Прегърна ме. Тупна ме два пъти по рамото. Не чувах хубаво, но спомена „бойни другари“ и „той беше легенда едно време, моят приятел“. Последното изрече към момичето-пияна вишна, което ми се усмихваше мило.

Бях вече на улицата. В първия момент си казах, че съм напълно луд. После си мислих много и различни неща, докато реша, че съвсем нищо ми няма. В очите ми още стоеше печатът — изправен на масата и плешив от раздаване на присъди.

Вървах много дълго време по тази улица, поглеждах лицата на случайно срещнатите и с ужас откривах, че почти всички приличат на Радослав. Господи, къде съм бил досега? Какво съм зяпал? Кога се навъдиха тези усмихнати човеци, които постепенно и с прегръдките си щяха да ме избутат от всички врати на живота? Какво ще правя тогава?

Неусетно забързах крачката — исках да ида по-скоро при Аксел. Да го видя как скача и надава своя вой-скимтене-прозявка в знак на неистова радост, че отивам към него. Да го отвържа по-скоро исках и да тръгнем двамата по полето. Винаги двама, винаги двама — както в онази хубава песничка, — чак до мрак.

Ей така, да вървим с кучето, без да си говорим, без да се прегръщаме, само от време на време то да при-тича внезапно и да ми близне ръката дискретно. За да се увери, че съм наблизо. Аз да се уверя, че то е наблизо.

И все повече да усещаме, че май това ще ни е достатъчно по пътя напред — към толкова естествената самотност, която бог е отредил за оцелелите.

РЕД

Четириетажната къща беше кокетна сред зеленината, а огромните блокове около нея, вместо да я потискат, я правеха още по-интимно приятна. Вишни и круши цъфтяха в дворчето край тази къща, виеха се дебели лозници и дългите им разклонения опасваха всички балкони. Имаше даже ягоди и малини, тесни, но пищни лехи с рози и лалета — окото на минувача по улица „Язовирска“ с удоволствие се задържаше тук. Боядисан приятно кафяво, даже гаражът не дразнеше с нищо — собственост на полковника от първи етаж. Само в началото — още по времето на строежа му — съкооператорите се бяха намръщили и даже шлосерът Коко, от четвърти етаж, бе заявил безцеремонно:

— Това, другари, е незаконно.

— Кое? — беше попитал полковникът от строителни войски настървен.

— Строежът на твоя гараж.

— Аз имам разрешително, бе! Нали ви казах изрично!

— Разрешително може да имаш и за строеж на завод, но работата не се урежда с това — бе казал Коко спокойно. — Ние сме осем души собственици на къщата и притежаваме еднакви идеални части от мястото с нея. То не стига за осем такива гаража, това е.

Полковникът викаше силно и обясняваше, че имало още място пред къщата, всичко било изчислено най-точно... Коко се смееше и го питаше кой може да си направи гараж върху двата метра между уличната фасада и тротоара, на мястото на лалетата и на розите. Свадата бе люта, но — слава богу — не и безкрайна. Коко махна с ръка, другите си мълчаха и полковникът дигна гаража.

Тъй всичко около хубавата четириетажна къща на улица „Язовирска“ беше наред и щеше да продължава спокойно, ако един прекрасен ден не се бе появил и гаражът на Коко.

Но той се появи. На всичкото отгоре — внезапно. Сутринта го нямаше никакъв — следобед Коко го боядисваше.

Той дълго, отдавна бе мислил за всички подробности и сега действуваше без никакво колебание. Знаеше предварително мястото му. Знаеше наизуст сценария по прекарването, монтажа — беше набавил приятната кафява боя и ето сега, придавайки му хубавия външен вид, си свиркаше.

Касаше се за един голям сандък всъщност — амбалаж от огромни машинни детайли. Шлосерът бе дебнал това нещо години и най-сетне успя. За нула време монтира на четирите ъгъла на сандъка по една скоба, вкара вътре две оси с отдавна приготвени колела и една „Татра“ просто го докара, както се кара кое да е ремарке. Осите Коко не демонтира — малките колела тъкмо държаха дъсчения под над пръстта, да не гние. Влизането на прочутия му „Трабант“ не беше проблем — Коко скова дъсчена рампа, да избегне стъпалото.

Свиркаше шлосерът и боядисваше портативния си гараж — тъй го завари полковникът.

— Какво е това бе, комшу? — попита той, след като три пъти се беше покашлял.

— Мислех, че толкова поне разбираш — засмя се Коко. — Не виждаш ли?

— Абе, аз виждам, ама... Полковникът млъкна.

— Какво „ама“? — Коко остави четката, да си запали цигара. — Какво викаш „ама“? — повтори той и се усмихна.

— Да не кажеш, че е гараж, това нещо? — рече полковникът.

— Точно такава е, драги. И ми е екстра, ще знаеш.

— Глупости. Щуротии.

— За тебе може да са глупости, за мене си е гараж и половина.

Шлосерът взе отново четката и в прекрасно настроение продължи своята работа.

Мърморейки, полковникът се прибра.

След една седмица, който и да погледнеше в двора, виждаше двата гаража-близнаци. Коко добави на своя сандък стряха — досуц като стряхата на полковника. Постави на вратата брава с ключалка — досуц като бравата и ключалката на полковника. Съседите му се възхищаваха искрено и го хвалеха — всичко вървеше чудесно.

Но на десетия ден жената на полковника заяви гневно и високо, че Коко непрекъснато вкарвал и изкарвал своя скапан „Трабант“ в

гаража си и от тази адска воня не можела да си отвори прозореца; да не говорим за това двутактово, супердосадно пърпорене.

— Няма да я бъде тая, драги — на другия ден каза полковникът. Коко нещо поправяше по „Трабанта“ си.

— Чуваш ли, на тебе говоря!

— А? — кротко се обърна шлосерът.

— Да махаш този сандък от двора! Тук не е склад за отпадъци!

— Моля, моля. Не ми обиждай гаража.

— Гараж... Тараби. Глупости!

— Абе, тебе какво те засяга моят гараж? Нали смяташе, че място има за осем? Ти имаш гараж и аз имам гараж. Какво ... ми говориш въобще?

— Нямах разрешително, това ти говоря! Сега ясно ли ти е, че трябва да махнеш тази барака?

Коко се загледа в ръцете си и започна внимателно и бавно да ги изтрива с конците. Той нямаше, разбира се, разрешително — нямаше и какво да каже сега. Освен това и не знаеше трябва ли разрешително за този „строеж“ или не трябва.

Шлосерът се замисли сериозно. Човек, разбира се, може да сложи сандък в двора си. Но колко голям? Кой определя това? А друг ли трябва да определя какво човек да държи вътре в сандъка си?

Трудни бяха за шлосера тези въпроси, макар и малко нещо да му се виждаха смешни. Не бяха като стоманените предмети — да ги затегнеш на струга и да ги залегнеш, както ти знаеш... Думи. Закони и за-кончета. Полковници, чиновници, адвокати. Правилници за прилагане, наредби за тълкуване ... Хиляди параграфи и алинеи — ах, джунглата от букви и запетайки, в която той от дете беше се плашил и губил.

По един от най-тънките, никъде неписани, но затова вечни закони („колебанието в противника е знак за решителната атака“) полковникът постави кратък срок за разтурване на гаража, в противен случай... Той не се доизказа. Коко разбираше отлично, че работата ще опре до официалните власти ... нямаше смисъл и сам да се доизказва.

Какво му остана на шлосера при това положение? Разпсува се, скараха се с полковника яко, показва му някои от дебелиите си пръсти, та и петдесет на сто от жилестата си, огромна ръка; веднага след което отиде при баджанака си, който работеше в общината.

Онзи се почеса и каза, че като едно нищо ще му съборят гаража. Единственото, което можел да направи, било да го предупреди кога ще подпишат заповедта — тоест един ден преди самото събаряне.

Баджанакът наистина удържа думата си (всички удържаха думата си пред Коко, тъй като той своята удържаше винаги), след два дни се обади и каза:

— Утре, баджанак.

— Ясно — каза Коко и тръгна да търси шофьора на „Татрата“.

Него го нямаше. Другите товарни коли също бяха се разпилели. Едва към десет вечерта се намери кола — шофьорът му обеща сутринта в осем да е при него.

Нагатък нещата се развиха бързо и просто.

Полковникът излезе в седем сутринта — с вид на окончателен победител. Ладата му изръмжа и отече.

Жената на полковника излезе в седем и половина — тя беше учителка.

Шофьорът дойде в осем и към осем и половина гаражът на Коко потегли полека към огромния двор на завода, в който собственикът му вадеше хляба си.

В девет дойдоха служителят от съвета и двама работници с кирки и лостове.

— Улица „Язовирска“ номер четири — каза служителят от съвета и отново погледна заповедта. — Кафяв гараж в двора. Айде.

Той отиде да закуси към хотел „Плиска“ и да изпие едно кафе. Да поседи така малко и да погледа тези безкрайни граждани наоколо, които имаха коли и гаражи, и апартаменти, а той — служителят от съвета, — който вечно ги оправяше, имаше една гарсонiera, два костюма и безплатна карта за обществения транспорт.

Двамата работници огледаха гаража и единият цъкна с език.

— Солидно нещо — каза той. — Гледай каква плоча.

— Какво да й гледам? — рече другият. — Като разбием трите кюшета, тогава ще я гледам.

И замахна с кирката.

Към единайсет единият работник отиде за бира. Към десет и половина масивният тухлен гараж зина — като че бе стреляй с оръдие.

Към единайсет единият работник отиде за бира.

Към единайсет и половина плочата се наведе и рухна.

— Тц, тц, тц, тц — рече отново единият от работниците. — Някой не може един курник да смеремети, други събарят такива солидни постройки, иди, че го разбери кое накъде е.

След това заключение двамата дигнаха своите кирки и лостове и си отидоха. До купчините тухли и рухналата плоча останаха две бутилки от бира: едната права, другата — легнала.

Към дванайсет и половина полковникът излезе от своята служба, влезе в колата си и потегли. Караше бавно и в добро настроение. Срещата с Коко малко го плашеше, но той си повтаряше още от сутринта, че най-важното нещо в едно общество е да се поддържа редът. Че този ред понякога изисква жертви, но...

Той обичаше да спира на „но“. Обичаше да не довършва мислите си — толкова ясно умееше да ги започва.

И всичко това му прилягаше, разбира се, тъй като беше един от онези, които поддържат и правят: тъй важния ред.

ОБРЕШКО

Дряновският край бе въдил във времената не само мъже за пушката и байряка или пък яки и сръчни ръце за мистрията и теслата — той бе отгледал глави за просветата, политиката и търговията. Сред тези последните по-мирни групи паметен беше Обрешко, а това той дължеше на сините сливи. Дюкянът му — като на другите. Печалбата — колкото се печелеше от дюкян в онова време. Да е бил шумен човек в кръчмата и в кафенето — не беше.

Но само той, Обрешко, обядваше хляб със сини сливи, при това, без да затваря дюкяна. Знаеш ли кога ще влезе клиентът? Винаги може да му потрябва нещо на връх пладне, а ти си пуснал кепенците и си се разположил да заговяваш. Самата мисъл за всичко това дразнеше Обрешко и той отчупваше залъка хляб зад тезгяха, дъвчеше си полека на поста и само когато лапваше сливата, се навеждаше, уж търси нещо — не искаше кой да е да му види катъка.

Криенето било още по-смешно, твърдеше баща ми, тъй като не само градът, но и цялата будна околия знаеше тези подробности и тъкмо чрез тях — както се случва в живота — беше изрисувала в паметта си Обрешко.

— Но той спечели по-бързо и повече от другите — многозначително се усмихваше моят баща, винаги весел и вечно унесен в красиви измислени светове.

— Спестил — поправях го аз.

— Тогава то беше същото.

Исках да си представя какво е било някога, все питах, баща ми разказваше ненаситно, а пък самия Обрешко го срещнах много, много по-късно.

Та като спечелил повече и по-бързо, този дряновски търговец дигнал една от най-личните къщи. Това не е съвсем лесно в град като Дряново — там се родиха толкоз прочути дялгери, оттам дойде и семето, което баш уста Фича Колю пося.

Вървели добре работите в дюкяна на Обрешко, лапвал той скришом сливата зад тезгяха — къщата мамела очите на всички, които минавали покрай нея. И сигурно тъй щяло да бъде докрая, ако не бяха тези съвсем нови и различни закони, които задвижиха байряците, политиките, хората и търговиите след хиляда деветстотин четиридесет и четвърта година.

С две думи — а и за да не повтаряме събития, които на всички са известни, — Обрешко остана както без своя дюкян, така и без голямата си къща. Всичко това, разбира се, в пълно съгласие със закона. После се наложи той да поскита и да смени доста и трудни професии. Но основната — да пести — нито за ден не изостави. Тези години все пак изтекоха и Обрешко един прекрасен ден отново се озова в своето Дряново.

Той беше на четирийсет и пет по това време — някои хора без друго от тази възраст започваха.

Първата му работа беше да отиде в бараката, където жена му беше събрала бялата ламарина. Когато влезе, той затвори внимателно вратата зад себе си и стоя вътре час и половина. После излезе весел и седна да се нахрани като човек. За да не се учудва читателят каква е тази важна ламарина, ще поясним.

През цялото това време на отсъствие, докато кроеше новия си живот под напора на новата си истинска философия, Обрешко все пак, покрай другото, събираше празни консервени кутии. Те бяха много. И времето не беше малко. Измиваше ги на брега на реката или в гъоловете, сплескваше ги добре с два камъка и ги нареждаше под постелята си. Когато се събереха достатъчно, опаковаше ги с тел и ги изпращаше на жена си. Никой не му пречеше на това — той така чистеше не-изгниващите боклуци.

Обрешко яде, спа и живя като човек цяла седмица, след което си намери работа в трудово-производителната кооперация. Там започна да сече с една шпиндел-пресичка онези дребнички тенекийки, които всички сме виждали по новите си ризи — с конеца и картончето на илика, — подобни на малки перца от старомодна писалка. И синът му беше в тази кооперация, а след година тук дойде и дъщеря му.

Бялата ламарина от консервените кутии направи новата къща на Обрешко — няма защо да се бавим с подробности. Втория път човек винаги е по-силен; втората къща на Обрешко беше по-хубава и по-

голяма от първата. На три етажа: за Обрешко, за сина му и за дъщерята.

Било каквото било (на кого ли животът е гладък?), петдесетгодишният Обрешко беше в своята сила и всичко около него си беше на мястото. Той отчиташе това в дългите нощи на равносметки и беше доволен. Сигурно и напълно. Онези решения да живее по другия начин сега му се виждаха несериозни — докато скита, човек какво ли не може да си помисли.

Пак обичаше сините сливи. Боза с кифла обичаше. Един обед — два удара с пресата. Той правеше десет хиляди удара.

Купи място край едно от селцата наоколо — след някое време там щеше да дигне и вила. Законите сега разрешаваха. Работите вървяха. Той знаеше как да живее, за да успее.

Преди шейсетия си рожден ден между дървените бараки по хълма, до смешните, паркирани тук за последно автобуси, сред лозенцето на припек Обрешко видя бялата вила с големи прозорци, с каменен цокъл и огромни тераси — както му е редът.

Ето, сега вече ще се живее. Сега — в смисъл всеки момент. Не съвсем веднага, защото какво е една голяма нова къща, но празна?

Не беше огромен проблем да се изкара и спести за тези хладилници, телевизори и мокети, които човечеството тъй бързо изобретяваше, за да не може после да се откопчи от тях. Сините сливи вирееха по тези хълмове, както бяха вирели през вековете, хлябът си беше хляб.

Обрешко докосваше своята вечна химера така, както човек докосва опашката на дълго изчаквана и дебната риба в тъмния подмол — тогава се появи този закон за собствеността на гражданите. Синът и дъщерята не бяха се женили (те имаха толкова работа!) и Обрешко не беше прехвърлил етажите им на техните имена — щеше да направи това за всеки на сватбата му. Изборът беше ужасен и невъзможен, но жена му се разболя някак душевно и не искаше никъде да живее освен във вилата, на лозето. Впрочем така казаха и всичките лекари, при които Обрешко я води.

Градският съвет продаде къщата по реда и в съгласие със закона — вътре се настаняха някакви преселници-младоци-нехраимайковци, та по цели нощи кварталът се тресеше от диско дивашките ритми.

Обрешко се установи в лозето при жена си и на следната година половината го изкорени. С парите от къщата (чрез Съвета и по цените на закона те не бяха кой знае колко) построи голяма дълга сграда и я напълни с прасета.

Тъкмо тогава се срещнахме с него. Бях отишъл да видя тези петстотин квадратни метра земя, която ми се полагаше от бащинията — толкова отдавна се каня да запазя в родния край нещичко от дългите спомени на рода. Мечтал съм за това, чертал съм си, разбира се, виждал съм като жива една спретната виличка там — денем огряна от слънцето, нощем в нежния мустакат мрак на дедите ми и в топлите, приказни сънени скути на бабите.

Обрешко не ме позна, докато не му казах кой съм и на кого съм, но веднага след това се разприказва. От него самия разбрах как за някоя и друга година само човек с гледане на свине може голяма къща да дигне, как за това никога не е късно и въобще друго какво да се прави? Повтарях: „Разбира се“, клатех глава и дълго го слушах.

После огледах моето място, харесах го много, естествено — тук бяха минали детските ми години. Жена ми мълчеше както обикновено и чакаше — както обикновено — да тръгваме. Дори не я питах този път защо така бърза — вонята от свинарника можеше всекиго да пропъди.

На раздяла с Обрешко си казахме колко ще бъде хубаво да сме съседни, той ме покани не само тук, но и в Дряново — след някоя друга година — в следващата си, къща. Аз се засмях, но той беше съвършено сериозен и ми подаде ръка за довиждане.

Изпуших една цигара на слънце — в средата на късчето бащиния.

— Гледай колко сини сливи имаме — казах на жена ми. — Това е прочутата караджейка, която никога не червясва. Тези пък са за ошав незаменими.

Тя си държеше носа и ме гледаше мълчаливо.

— И очите ти са като сини сливи — казах.

Тя се опита да въздъхне, но това изглежда е трудно, когато човек си е стиснал ноздрите в ръка.

Опита се, както толкова вече години, да ми говори с очите си.

С тези сини сливи, които обядвам, обядвам, снишен зад моя тезгях...

АКРОБАЦИОНЕ

Италианците пееха в колите си (две на брой), за-стигаха се и караха успоредно, със смъкнати стъкла на прозорците, за да се чуват, после издуваха конските сили (триста на брой) — бързаха най-сетне да влязат в България.

Те бяха чували много за тази малка, прекрасна страна, имаха един силен и уважаван борец на име Булгарелли, помнеха Гунди от своите стадиони и познаваха лично Райна Кабаиванска.

Но най-вълнуващи впечатления четиримата ловци в двете коли бяха получили от устните разкази на свои приятели, вече били във фазанарията край село Литаково.

— Страхотна природа! — твърдяха онези. — Под всяка трънка — фазан. На всяко дърво — токачка.

— Дива токачка? — не вярваха четиримата страстни природолюбители. На трийсет-четирийсет километра от София? Та нейната родина е Африка, какво ще търси дива токачка в България?

Тя ще си търси храната и лесно ще я намира край фазанарията, смееха се онези. А вие ще търсите самата токачка и също така лесно ще я намерите. На шапката на единия имаше нежно красиво перце, отдолу сиво пухено, нагоре черно и гладко, на ярки бели точки — той го показва с пръст и намигна.

Летяха мощните автомобили, лееха се прочутите канцонети — четиримата ловци предварително изживяваха големите няколко дни в малка България.

Те имаха план, който ги изпълваше с трепет. Те имаха и пари — далеч повече от цената за посещение на една фазанария. Разчитайки на това и познавайки из-тънко днешния начин за любуване на природата, те извисяваха медитерански тенори до небесата.

На митницата бяха пресипнали.

— Защо и четиримата шепнете? — попитаха ги мъжете с фуражките.

— О, соли мио! — изкукурига водачът на групата, господин Росси, та слънчево се засмя.

Кучето за хашиш подуши ботушите му, мина лениво край автомобилите и отегчено се прозина.

— Чао — казаха митничарите.

— Чао — казаха четиримата италианци и колите отново потеглиха.

Край техните стъкла, от двете страни, потече българският пейзаж.

Не след дълго тези две коли спряха на паркинга пред Ню Отани: кафяв „Фиат-Абарт 131“ и перленосива „Алфа Ромео Джулиа Спринт“.

В луксозните апартаменти италианците нямаха никаква работа (те си имаха луксозни апартаменти у дома си, в Милано) — хвърлиха си пижамите върху леглата и слязоха да пият кафе. Междувременно водачът им г-н Росси се беше свързал по телефона с когото трябва и след двайсет минути онзи дойде.

— Бонджорно — каза г-н Росси.

— Бонджорно, синьори — каза човекът. — Денев. Коми стате?

Нямаше какво толкова да разискват, изпиха кафетата и насядаха по колите. Само след пет минути бяха ла околоръстното и ето че знаменитият шопски кър се появи пред очите им.

Нищо работа — мислеше си най-младият от италианците, на име Джанкарло Джованьоли. И в саваните на Кения така ми се струваше отначало: нищо работа.

Пулсът му се усили. Той обичаше израза „нищо работа“ и особено онова, което очакваше зад него. Саваните на Кения например: една обикновена, суха, голяма ливада, нищо и никаква, а вътре изведнъж — лъвове. Или: момиченцата, които идваха при Джованьоли Сие Фаст да търсят работа — едни парцалени хлапета, а под парцалките...

Джанкарло Джованьоли зяпаше шопския кър, повтаряйки наум „нищо работа“, след което извади пура марка „Шекспир“, освободи я от алуминиевия контейнер и започна да я приготвя за запалване.

Угарката от тази пура Джанкарло стъпка в самата фазанария — пушката бе вече в ръцете му.

Придружителят Денев обясни, че всичко, което лети извън волиера (разбирайте всичко, което би могло да хвъркне), си е за бой.

— О, си! — каза г-н Росси и стреля.

Един фазан се запремята до мрежата. Някой си Боне (който щеше да върви с тях през цялото време) се наведе, усука му шията и това красиво перушинено нещо миряса изведнъж.

Пукотевицата стигна своя апогей двайсетина минути по-късно, когато изневиделица се появи кучката Лора. Тя изръчкваше от трънаците всичко, италианците говореха помежду си възбудено (все още шепнешком) и не прощаваха дори па врабчетата. Нито придружителят Днев, нито пък Боне бяха изненадани — четиримата днешни чуждестранни ловци не им бяха сефте.

— Кррррррр! Кр-крррррррр... — чу се много силно откъм близкия дол.

Италианците замряха.

— Токачка — каза Боне и сам тръгна нататък.

Джанкарло потръпна цял — онова страхотно красиво перце му беше замрежило мозъка още в Милано.

Днев обясни как да направят веригата и всички поеха към мястото на звука.

Пръв забеляза рядката птица Джанкарло. Със сърце в зъбите от вълнение той вдигна пушката, но в същия миг си даде сметка, че между него и токачката има само два метра. Щеше да я пръсне. Можеше, разбира се, да стреля само в главата ѝ, но как да окачиш една птица на висулките си, ако тя няма глава? Постоя така — токачката не помръдваше. Беше се настанила на клона на една леска, обградена с трънак, и го гледаше.

— Шш! — каза човекът, след като прецени, че наоколо, извън трънака, е чисто и тя няма къде да избяга от изстрела.

Токачката го гледаше и си стоеше на мястото като препарирана. Някой от другите стреля. Това изнерви Джанкарло още повече и той се опита да атакува тръните. Беше невъзможно и много глупаво. Помисли си да вземе буца пръст и да измеря птицата, но се страхуваше да се наведе. Знаеше от собствен горчив опит, че това нещо, дивечът — всякаквият дивеч, — чака само да си отместиш очите от него и да потъне в земята.

Идиотско положение — каза си Джанкарло Джованьоли — Да намериш токачка, да се гледате от два метра в очите и да не можеш да я прибереш.

Другите гръмнаха пак и повториха, тогава Джанкарло изведнъж видя решението: протяга пушката напред, колкото може, пренебрегва съпротивата на трънака, напират и бутват токачката с цевта. Той така и направи (о, сладки болки в трънака), токачката само чакаше да я докоснат и литна.

Джанкарло Джованьоли светкавично се издърпа от тръните (които, гадни тръни, първо не го пускаха да влезе в тях, а сега пък не го пускаха да излезе), успя да стреля, но красивата коварна птица в същия миг реши да се приземи и да хукне по поляната като заек.

Човекът стреля още веднъж. Токачката продължи главоломно напред.

Виолетова пелена замрежи очите на младия Джанкарло. Ужасната птица беше на едно посягане от ръката му — рядката птица — и те се зяпаха толкова време, а сега той, идиотът... И ето — тя вече се скри ваше зад гърбицата на поляната към следващите гадни трънаци, а пушката в ръцете му — празна. Джанкарло мислеше всичко това тичешком, така тичешком и опипом той се опитваше да напълни пушката отново, някак си успя и беше готов да стреля още два пъти, но разстоянието между него и токачката вече беше такова, че нямаше никакъв смисъл.

Нямаше смисъл, нямаше смисъл — повтаряше си Джанкарло като в кошмар и тичаше само защото не искаше да спре, не искаше това да се е случвало изобщо, не искаше и да е виждал дива токачка изобщо, тъй както си беше живял великолепно до преди десет минути — без да е виждал дива токачка изобщо, както впрочем той не я вижда и сега, защото тя беше преминала гърбицата на поляната и се бе скрила от погледа му на някакви сто и петдесет — двеста метра.

Джанкарло пробяга и това разстояние (може би с времето на знаменития свой сънародник Менеа) и гърдите му вече се цепеха и наоколо миришеше силно на пури марка „Шекспир“, и тогава изведнъж видя токачката наблизо пред себе си и вдигна пушката, но миг преди да стреля, се отказа. Токачката бе спряла, разперила криле. Тя натискаше главата си в земята и потръпваше все по-слабо.

Пет минути по-късно, по-бодър от всякога, Джанкарло отиде при другите. Той мислеше да не говори, само едва да се усмихне (както токачката меко се шаренее на висулките му), но се оказа, че другите са

ударили седем от красивите ужасни птици и само отбелязаха вяло: „А, и ти си ударил една, браво.“

Той не беше тичал на умирачка за това заспало и превтасало „браво“. Не за него беше цепил гърдите си и изподрал ръцете и лицето си. Ядоса се. Запали пура марка „Шекспир“. Потъна в мислите си. Той всъщност не беше дошъл за фазани и токачки — тоест само да повтаря онова, което другите от Милано вече бяха направили. Планът му, заедно с г-н Росси, предвиждаше наистина нещо изключително.

И вечерта в Ню Отани, след хубавия излет и тези различни перушинени субстанции, четиримата дълго говориха за това.

На другия ден към обед кафявият „Фиат-Абарт 131“ и перленосивата „Алфа Ромео Джулиа Спринт“ потеглиха към Родопите.

Италианците пак пяха в колите си, макар и пресипнали. Джанкарло Джованьоли пак извади пура марка „Ромео и Жулиета“ (а може би пурата бе марка „Шекспир“ — виж първата част на разказа) и пак така я освободи от алуминиевия контейнер, за да я подготви за запалване. Само че сега пейзажът съвсем не беше нищо и никаква работа, а наистина нещо забележително. Страхотна природа наистина, а сред нея ловният дом — като направен от захарчета.

— Бонджорно! — каза г-н Росси на човека, който ги посрещна според уговорката.

— Бонджорно, синьори — каза онзи. — Пенев. Комерс?

Пиха кафе, размениха любезности и когато Пенев извади каталога с цените на трофеите от благородни елени и елени-лопатари, г-н Росси сложи ръката си отгоре.

— Мечка — каза той. — Искаме мечка. Даваме двойно, но искаме мечка, това е.

Пенев се почеса, после запали бавно цигара и каза:

— Ние сега...

— Тройно! — прекъсна го г-н Росси.

Цената за убиване на мечка беше без друго неимоверно висока, а пък това мъжко „тройно“ от страна на решените италианци накара Пенев да си поеме дълбоко дъх, да свие рамене — накрая да ги помоли да си починат до вечерта, пък утре сутринта...

Той не довърши.

— Утре-утре — каза г-н Роси. — Но...

И той не довърши.

Пенев имаше цяла дълга вечер за консултации с когото трябва, за умуване и подготовки.

Работата всъщност не би била толкова сложна, ако в района имаше мечка. Но и Пенев, и горският знаеха отлично, че няма. Те дълго си блъскаха главите заедно, цъкаха с език и попържаха — накрая почти се напиха.

Думата „почти“ за случая е свършено точна, защото пиян човек не може да изобрети това, което Пенев и горският изобретиха, тъй както едва ли го би изобретил и трезвен.

— Абе, Джоро, ти скоро в града беше ли? — попита Пенев внезапно.

— Онзи ден — каза горският.

— Абе, циркът още ли е там?

— Там е.

— Абе, защо не вземем да ги попитаме колко ще искат за една от техните мечки, а? Някоя дърта. Някоя, дето ще я бракуват.

Горският се вторачи в своето пряко началство с отворена уста, после се пресегна да го прегърне. Удариха по още едно — от радост, — дигнаха шофьора и тутакси отпътуваха за града.

Циркът си беше на мястото, циркаджиите също — пазарлъкът трая не повече от десет минути. Една от мечките наистина била вече за пенсия — цената се оказа напълно достъпна, приблизително колкото цената на едно шише уиски в кой да е от вечерно действащите салони на Ню Отани.

— О'кей! — каза човекът от цирка, който предаде животното.

И всичко наистина беше о'кей.

— О'кей! — каза Пенев на италианците сутринта. — Получихме сведенията и разрешението от управата.

— Кои сведения? — попита г-н Роси.

— За района, в който се движи този екземпляр — сви рамене Пенев.

Италианците се спогледаха. Изглежда, им замириса на мечка. На осъществяването на големия им план и на дългите приказки после в Милано.

— Кога можем да тръгнем? — попита г-н Роси.

Пенев отново сви рамене (лесно му беше сега да е спокоен) и каза, че това си било тяхна работа.

Италианците не пожелаха дори да закусят. Очите им светеха. Ръцете им трепереха. Гласовете им отново пресипнаха — този път без никакви песни.

Пенев наистина беше спокоен — когато оставиха с горския мечката под скалния навес в гората, тя веднага си легна и заспа. И въобще през цялото време нямаше вид на животно, което би нервничело за нещо.

— Тръгваме — каза г-н Росси. — Ние просто тръгваме.

Пенев сви рамене за трети път и след малко джипът потегли по каменистия път.

Освен страхотната природа наоколо сега в гърдите на италианците се появи и страхотно вълнение. Защото по един начин изглежда една гора, когато отиваш в нея за гъби, и по друг — когато с пушка тръгваш по следите на мечката.

Пенев даде знак на шофьора да спре и на малката полянка обясни посоката, в която е забелязан зверът. След това той пожела обичайното „наслука“ и като изчака италианците да потънат в гората, седна в джип-ката и се облегна назад със затворени очи. Тежка беше нощта за него и поведението му сега лесно можеше да се обясни. Шофьорът също бе имал силни вечерни емоции — задряма преди самия Пенев.

Италианците напредваха в гората бавно, с пресъхнали устни и разтуптени сърца, когато изведнъж Джанкарло прошепна:

— Вижте!

Другите трима трепнаха и рязко се снишиха. Те очакваха великия миг на срещата със зверя, но Джанкарло добави ясно и прозаично:

— Хижа.

Наистина, пред очите им се откри прекрасна малка хижа — в сърцето на дивата гора.

— Да я заобиколим — предложи г-н Росси. — Мечката няма да дойде тука на чай.

Той беше прав, г-н Росси. Но се и лъжеше. Защото мечката...

— Ссст! — каза Джанкарло и клекна.

Клекнаха със светкавична бързина и другите трима.

Джанкарло Джованьоли сочеше с пръст нещо на земята и това нещо на земята се оказаха огромните следи от огромните лапи на мечка ... Впрочем да — защото мечката, както вече започнахме да изясняваме случая, щом се събуди, заряза неприветливия скален навес и тръгна по същата пътека, по която я бяха довели. Вървя колкото вървя и изведнъж забеляза малката прекрасна хижа. Възбудена изведнъж (тук сигурно имаше хора), тя почти се затича към китната зелена оградка. Но каква беше нейната радост, когато видя момиченцето на горския, което караше в ранното утро по удобната алея своето триколесно велосипедче. О, тя измуча от удоволствие и тутакси хукна към него.

Чуло тежкия тропот, момиченцето се обърна и видя мечката. Разбира се, детето се изплаши много, катурна се със своето велосипедче, но скочи на крака веднага и хукна към хижата презглава.

Тогава мечката с професионално движение изправи катурнатото велосипедче, яхна го и със завидно, забавно умение завъртя педалите по алеята.

Тъкмо Джанкарло Джованьоли я видя така — подал се по следите ѝ в долната част на алеята.

Стиснал пушката, той отвори уста. Така него видяха г-н Росси и другите двама, когато излязоха предпазливо от стръмния страничен дол.

Забелязала публика, мечката бодро изръкжа и започна да прави завойчета.

— Браво — пръв тихичко се обади Джанкарло след около петминутното общо мълчание.

Той пръв се засмя и после, когато с непрекъснати свивания на раменете Пенев върна аванса от неимоверно голямата сума за убиване на мечка в гората и в самия миг на раздялата ухапа предоставената му пура марка „Двамата веронци“, непригответена за запалване и от съвсем обратната ѝ страна.

— Симпатико — каза Пенев с пурата в уста, като имаше предвид Джанкарло. — Молто.

И беше прав.

И все пак този млад и симпатико Джанкарло Джованьоли, който бе имал своето голямо преживяване с токачката в трънака, се сети, че тези думи той трябваше да каже на Пенев, а не Пенев на него, но това беше едва на другия ден, когато двете коли спряха да заредят недалеч от предградията на Милано. Тогава той се сети и какво е трябвало да направят при срещата с мечката и веднага се похвали на другите.

— Какво? — попитаха тримата едновременно.

— Ами просто трябваше да ѝ кажем: „Бабо Мецо, дай по едно кръгче.“ Това е.

Джанкарло сви рамене досуц като Пенев и всичките се разсмяха от сърце.

А по един много стар човешки обичай това бе най-сигурен знак, че ловният излет наистина е завършил успешно.

ЧОРАПИТЕ

Едно момиче продаваше чорапи в дъното на голям магазин. Щандът беше хубав и привличаше купувачите. Тук се нижеше непрекъснато всякакъв шарен народ. Идваха портиери и заместник-министри. Влизаха селянки и попове. Арматуристи от Кремиковци и фаготисти от операта; професори по петрография и рошави хулиганчета; мотаеха се коминочистачи, монахини, хирурзи; белокоси домакини с подути стави и тънкокраки балерини с восъчни носове. Продавачката наблюдаваше тези различни лица, обноски и дрехи, всички идваха отнякъде, бързаха занякъде, някои случайни думи и жестове загатваха на въображението ѝ за тези привлекателни или скучни места.

Чувствуваше се самотна в гъмжилото на големия магазин и странно неподвижна зад щанда си. Като на бряг. Като стрък трева, надвесен над широка река.

В началото работата ѝ беше много приятна и едно естествено предусещане я караше да очаква от всеки клиент не само покупката на чорапите. Не се питаше и не си отговаряше какво точно очаква, но знаеше, че то е хубаво и много важно. Надеждите побеждаваха разочарованията. Представите заместваха събитията. С времето се научи да разделя хората на лоши и добри, те всъщност сами се разделяха по начините си на поведение. Така тя поиска от двайсетте си години определен характер и ясни позиции по всички важни въпроси — веднага след това разбра, че хубавото, важното нещо, което очаква, ще дойде от един човек, а не от всички заедно. Наистина, колко просто, а да не се сети досега: човек си намира един другар, от него очаква всичко, на него дава всичко, а другите — това е реката, която пои корените или разрушава опората ти в брега.

Започна да чака този човек. Търсеше да го познае в стотиците лица, които се изреждаха пред щанда, питаше за него в книгите, които си купуваше, вечер разговаряше наум в леглото си. Все пак той трябваше да дойде някога. Един единствен, силен, различен от всички

останали. Сърдечен, мил и добър. Готов „да падне мъртъв, отколкото да излети без патицата“, както се казваше в онзи хубав разказ за любовта на един паток, който видял пушката на ловеца, насочена към него, но продължил да вика „вак, вак!“ в тръстиката, което значело „литвай, литвай бързо след мен“ и патицата наистина литнала и патокът литнал след нея, ловецът гръмнал, но не ги улучил и после те си продължили любовта, плувайки по тихата вода на реката.

Свикна да се застоява пред огледалото. Искаше да намери приликите си с другите, и разликите, понякога откриваше много свои предимства, а друг път се отчайваше. Така тя ту се заливаше във весела и непрестанна бърливост, ту изпадала в дълго и мрачно мълчание.

Научи се да наблюдава внимателно хората. Откри, че те ѝ говореха като през стъкло. Някои я дразнеха с държанието си, други я успокояваха, но всички — нахални или свенливи — изглеждаха зле под проклетата, вечна неонева светлина. При тази светлина в дъното на магазина човек съвсем лесно можеше да си помисли, че в града живеят само авитаминозни нещастници с някакви трагични, много страшни съдби, успешно изрисувани върху изсмуканите им лица. Лесно беше и да се озлобиш към тези хора. На всичкото отгоре жените, които ѝ се усмихваха — учтиво, дружелюбно и измамно, — с това искаха да им се обърне особено внимание при продажбата. И мъжете, които я гледаха — опипващо, галецо и пробощащо, — на свой ред чакаха същото. Веднага след деловия акт на покупката, усмивките угасваха и погледите клюмнаха над малките пакетчета с чорапи. И като установи всичко това и неговата невероятна повтораемост, момичето направи едно голямо откритие: хората не я забелязваха, защото беше в дъното на магазина.

Така беше, едно и също нещо изглежда по съвсем различни начини в зависимост от мястото, където е поставено. Щом преместиха щанда ѝ отпред, до голямата витрина към улицата, всичко се промени изведнъж. Лицата на клиентите изведнъж станаха по-хубави и приветливи, а усмивките им не така грубо насилени, тоест нещата дойдоха на себе си.

Но най-забележително беше поведението на минувачите отвън. Те се взираха през голямото стъкло, заглеждаха се в нея, някои даже ѝ правеха симпатични мимики и знаци — да я подсетят за най-ласкавите

си намерения. Имаше и такива, които направо спираха на тротоара и направо се прехласнаха по нея. Тя се смуцаваше. Радваше се силно. Стана двойно по-енергична в работата си и вече всичко вървеше чудесно. Направи си косата при фризьор. Прекрои сатенената престилка и се научи да се гримира добре. Беше от онези момичета, на които всичко стои по еднакъв начин — нито кой знае колко лошо, нито кой знае колко добре. Но тази огромна витрина на една от най-големите търговски улици в града просто я откри за света. Спаси я. Направи от нея наистина онова, което тя винаги бе искала да бъде. Продавачката нямаше волята на игуменка, нито амбициите на балерина — както се бе оставила на забравата в дъното на магазина, така се остави и на новия си щастлив жребий.

И ето един ден как се случи най-важното.

Човекът, който се облегна на щанда и избърбори нещо за някакви дълги вълнени чорапи, я гледаше право в зениците. Той явно питаше за нещо повече. Тя му каза, че няма такива чорапи и че много отдавна са се продали. Той се усмихна, отмести се да направи място на следващия клиент и не си отиде веднага. Беше млад и хубав. Достатъчен беше. Тя не искаше да реагира никак, когато го видя втория път, но тъй като дълго бе мислила за него, устата ѝ сама му се усмихна. Той каза „добър ден“, тя му кимна и се изчерви. Обърна се и влезе зад завеската на щанда. Ядоса се на себе си. Върна се и съсредоточено започна да рови някакви кутии. Услужи на една бабичка, после на един офицер и се съвзе. Онзи я попита пак за своите дълги вълнени чорапи, повъртя се още малко и си отиде.

На следващия ден го нямаше. И на другия — също. Когато след още няколко дни тя го забеляза на входа, вълнението отново се показва на бузите ѝ. Сега не изтича зад завеската и му отвърна на поздрава любезно. На забележката му, че тук винаги имало страшна навалица, отвърна с няколко думи. Вече си говореха. Той отново попита за чорапите си, но добави, че минал и да я види.

„Само да не ви преча на работата“ — каза.

„Моля ви се“ — каза тя, като не знаеше какво точно значи това.

„Тук наистина е ужасна блъсканица, не бих ли могъл да ви почакам, като свършите?“

Тя сви рамене, погледна го набързо в очите и продължи да си върши работата зад щанда. Беше ѝ приятно и много неловко.

„На вратата пише, че свършвате в пет. Аз ще ви чакам отвън, на ъгъла. Ще ви благодаря много, ако ми отделите няколко минути. Довиждане.“

Тя му кимна и тревожно се вгледа в следващия клиент, който за щастие се оказа свършено разсеян човек.

През оставащите два часа до края на работното време тя показва какво може. Хората бяха смаяни от нейната услужливост и пъргавина. Търговията вървеше отлично. След пет минути се втурна в гардеробната и се изправи пред огледалото първа.

Дълго време са секундите за човешката памет, толкова много неща бяха притичали сега през главата ѝ. Моменти от детството, в които бе получавала истинско внимание от околните, след това боричкането в междучасията, едно нескопосно „обичам те“, написано на листче от тетрадка, и голяма част от досадните майчини речи, в които работата стигаше неизменно до „умната“ и „един ден мъжът ти“. Трезво и весело си даде сметка, че логиката на тези майчини речи отдавна бе започнала да се топи в мисленето ѝ — както се топи захарното петленце в устата.

Само в мисленето.

Назад в годините всъщност нямаше почти нищо освен една абитуриентска нощ, когато целият свят беше пиян, но — ако всичко това, което ставаше тогава, се нарича пиянство — нека този свят въобще да не изтрезнява. И една целувка ѝ пареше, лепната в царевичната нива край Струма. В самия миг сега видя отново големите тикви, които се белееха на месечината, жълтееха се — огромни твърди луни по земята — купищата мамули дъхтяха на зряло и топло, онзи носеше транзистор, изтърва го в мамулите и после „умната“, разбира се... Твърде хубаво беше, та да е вярно, напразно примките на тиквените мрежи хващаха краката ѝ, докато тичаше към лагера, захапала сърцето си. Ей тъй — почти нищо нямаше в живота ѝ назад. И сега изведнъж този човек с прямите си думи и очи — ей сега щеше да го види отново, „око, което бе отворено и в тъмния му блясък личеше мрачна ревност“ също като на патока в хубавия разказ и ако всичко стане както трябва, в неделя двамата ще идат някъде навън, далеч от всички градове, чорапи и магазини, далеч, където „тревите цъфтят и миризма на глог се носи из полето, и по клоните на старите върби увисваха мъхнатите ресни“.

Страхуваше се от огледалото и от себе си, от онзи, който сега я чакаше на ъгъла, даже от колежките, които се смееха, бутаха се и всъщност не ѝ обръщаха никакво внимание. Облече се и излезе. „Патокът“ я чакаше на ъгъла до чешмата, видяха се тъкмо когато той пиеше вода и бе дигнал към нея очите си. Тръгнаха по тротоара, той се извини още веднъж:

— Неловко е така, както ви поканих. Не се познаваме. Хората гледат на такава постъпка...

Хората нищо не гледаха, бързаха, бутаха се в тях, пречеха им, помагаха им.

— Аз много се учудих на тези дълги вълнени чорапи — каза тя и се засмя. — Ние ги наричаме „бабешките чорапи“. Беше ми смешно, че питате толкова упорито за тях.

Радваше се на гласа си, той се изля толкова естествено и лесно, както всичко дотук. По външния му вид предполагаше, че ще я покани в някоя сладкарница и още отсега реши да си поръча коняк. Защо не? И тя ще бъде пряма като него и тъй ще отпразнуват случая. Ще бъде весела и хубава, другите ще се обръщат да я зяпат. Ще бъде най-сетне човек, а не електронен продавач на чорапи. Всеки се ражда с правото си да е човек.

Той спря, погледна я пак в очите, за кой ли път, и попита:

— Ама вие наистина ли нямате запазени от тези чорапи?

— Не. Защо ми са?

— Искате да кажете, че не знаете защо хората ги купуват така бързо? И не знаете, че те се разплитат и от преждата се плетат най-хубавите пуловери и жилетки. Така ли?

— Не. Никога не ми е идвало наум. И да ме убиеха, нямаше да се сетя. А колко е умно наистина. Четири чифта по два лева. Триста грама. Да, виж ти, като нищо може да се оплете цял пуловер. Колко жалко, че не съм се сетила, наистина да запазя от тези чорапи.

Той я гледаше усмихнат, после стана сериозен и погледна часовника си. Каза: „Колко жалко, наистина“, и гласът му наистина бе жалък. Извини се, от шест бил на кино. Много се радвал, че се запознали. Ако някога пак такава, щял да ѝ се обади, довиждане.

Момичето пропусна няколко мига след ръкуването и като се окопити, него вече го нямаше. Красивият му перчем се вееше делово някъде напред из навалищата. Тя се обърна и тръгна по тротоара. Мина

край своята витрина и се видя цялата, от петите до главата, също като в огледало.

Спря се и се загледа в себе си. Мразеше се. Светът отново бе станал нормално неестествен. Или пък ненормално естествен. Не знаеше. Сега и не можеше да мисли хубаво. Остана малко така, да погледа случайните минувачи, докато се разсее.

И видя как — когато се изравняваха с витрината — те забавят крачките си, вторачват се към щанда и правят симпатични мимики и знаци.

Вътре в магазина нямаше никой, затворено беше от преди половин час. Дори восъчните манекени не се виждаха оттук със своите недостижимо хубави гърци.

И изведнъж направи още едно голямо откритие.

Хората, които минаваха край витрината и се зазяпваха, съвсем не търсеха продавачката. Те сега дори не се интересуваха от своите вечни чорапи. Просто се оглеждаха и мимиките правеха на себе си. Загрижено проверяваха вида си, защото се готвеха за тъй важната среща.

Среща с някой, който се различава от тях.

КАТЕДРАЛАТА

Иван беше на четиресет и осем, с червена и гъста коса — някогашен шампион на четиристотин метра с препятствия.

Мария беше на двайсет, фотомодел на списание „Лада“, в надеждите си — бъдеща кинозвезда.

Той — художник, направил пари и известност от киното.

Тя — бюст, талия и крака, каквито природата-скъперник в обикновените случаи рядко събира на едно място.

Двамата пътуваха за Виена, обядваха един до друг в самолета, а времето и облачният пейзаж зад кръглото прозорче (майсторски фон на профила и косите ѝ) бяха разкошни.

— Това е светът, такъв е животът — усмихна се Иван и си наля бира.

Мария го погледна с нежност и също така се усмихна. В девет от десет случая тя не успяваше да разбере кога той се шегува и кога е сериозен, но това с нищо не пречеше да им бъде добре заедно.

И двамата поотделно бяха установили, че им е добре, когато са заедно, те бяха си го казвали. Това се случи още при първата им среща, тогава той бе се учудил от нейната хубост, а тя поласкана от неговото внимание. Всъщност ето как и защо покрай обичайните, ежевечерни приказки на обичайна ежевечерна маса в клуба на артистите се беше родило едно приятелство, пред което никой не би употребил прилагателни като „аморално“, „ненормално“ и прочие. Работите се усложниха по-късно, при втората им среща (също тъй съвършено случайна) в Пловдив на панаира. Иван там отговаряше за дизайна на палатата, Мария беше изпратена за рекламни снимки от списанието. Вечерта се почерпиха яко и на разсъмване се прибраха в луксозния му хотелски апартамент. Не се искаше кой знае какво, за да се стигне дотук: от Иван малко весело лекомислие и той си го позволи съвършено съзнателно, от Мария малко амбициозност, а тя си я носеше по природа. Беше чудесна нощ, както се казва за такива

случаи, въпреки че зад прозореца отвън просветляваше и хората потегляха в хилядите делови посоки пред себе си.

— Като в сън, като на кино — бе казала след това тя на кафето.

— Изключително точно — бе казал той. — Твоята същност още е сън, а моята е вече кино.

Паметната седмица в Пловдив се изниза (макар и усетно), после те се намериха в София и силно се изненадаха от изненадата, с която установиха, че най-старата и най-популярната треска на белия свят ги е затресла без оглед на възраст и положение.

— Аз съм влюбена в тебе като глупачка — каза Мария.

— Аз пък в тебе като ученик — каза Иван.

Наистина така беше, треската ги уединяваше в някое кафене, пращаше ги на кино и в най-прекия смисъл, а късно вечер ги държеше да зъзнат в градинката, недалеч от нейното жилище. Вътре в това жилище бяха, разбира се, майка ѝ, баща ѝ и брат ѝ, а в неговото — жена му и синът му. Нямаше го киносънния хотелски апартамент вече. Нямаше едно какво да е стайче тука. Но треската не се интересуваше от реални подробности, не намаляваше от тези липси на удобства — тъкмо така се изобрети в ума на художника тази идея да вземе момичето със себе си, когато му казаха, че го командироваат за една седмица до Виена. Не беше проблем да ѝ купи билета за отиване и връщане, нито пък да разделят двамата скромната валутна сумичка, с която той разполагаше. Не искаха луксозен хотел, едно легло напълно им стигаше. Не мечтаеха да закупят примамливата Европа и после да смаят с това предварително недоволните си роднини. Щяха да ходят по улиците ръка за ръка, да дъвчат сандвичи сладко и да се чукат с големи халби бира — ухилени до ушите.

Наистина със слизането от самолета те радостно се устремиха към всичко това, то също така радостно им се предложи — още в ранния следобед намериха непретенциозна, много чиста стаичка в малък хотел, та буквално се хвърлиха към леглото.

За съжаление в четири часа следобед беше срещата на художника с аташето и трябваше да побързат. Иван така се изрази, когато стана от леглото, натъртвайки думите „за съжаление“.

— Не ме интересуват никакви аташета и не искам да мръдна оттук — безцеремонно каза Мария и още по-безцеремонно изрита завивката от себе си. — Твоето аташе ли предпочиташ ти или мене?

Иван се усмихна слабо, зазяпай в неописуемата младост на момичето, и постоя така в средата на стаята. После си пое дълбоко дъх, усмихна се още веднъж и влезе в банята.

Аташето се оказа един дебеланко, натъпкан до дъно с диалектизми от Радомирската Паликария. На всичкото отгоре не млъкваше изобщо, нито пък се стараяше да укроти енергичните жестове и гримаси, които трябваше да дооцветят изобилното слово. Покани ги на кафе и ги представи на консула. Осигури им кола с шофьор от Казичене, въобще отрупа ги с внимание и през цялото това време най-малко десет пъти съблече Мария с очи. Казваше се Гълъбов, макар ирисите му да бяха жълти като на керкenez.

Заведе ги на Пратера и наистина артистично произнесе: „Ех Пратер, Пратер!“... Беше много доволен от това и го повтори няколко пъти — тъкмо тъй развали изцяло ефекта от първото изпълнение. Още по-доволен беше другарят Гълъбов, когато Мария поиска да се качи в едно огромно, тръскащо се и въртящо се сито, после и на шеметната ужасна железничка — Иван през това време предпочете да изпие някоя и друга бирица пред кебапчийницата на някакъв сърбин.

Мария се върна по-радостна и по-зачервена, отколкото беше преди малко в леглото. Другарят Гълъбов бършеше редките си пера над ушите и се тюкваше енергично, че на своята възраст се е повел подир тази луда глава. Лудата глава беше Мария и той повтаряше това с мед на устата, а възрастта му възлизаше на трийсет и една, две. Това беше цял час по-късно, Имен и съдържателят на кебапчийницата вече псуваха братски на тема Балканите и Големият Свят. На раздяла художникът подари на кебапчийята едно красиво джоб-но ножче, произведено в Габрово, от фирмата „Петко Денев“, а онзи на свой ред почерпи всичките по една бира.

Следващото в програмата бе катедралата „Свети Стефан“.

По предложение на Гълъбов Мария седна до шофьора да вижда всичко по пътя по-добре. Той зад гърба ѝ обясняваше непрекъснато. От колата чуждият град изглеждаше на художника мек, крайно естествен за възприемане и възможен — не по-малко от едно Павликени. Не беше така работата, когато слязоха на площадчето пред катедралата и застанаха на краката си. „Тази прочута готика“ — както се изрази другарят Гълъбов, респектиреше още отвън. Иван каза какво си е

мислил и какво му се струва сега, тука, в същия миг получи от аташето като от заредена картечница:

— Така е, точно така е, ето защо онзи гений е казал, че всичко е относително.

Влязоха вътре. Беше ужасно високо и Иван се попита дали не са се стремили — строителите и инвеститорите — човек да се почувствува малък и дребен, когато е тук. Дълго мисли, зазяпан в огромните дялани блокове, които — един върху друг, съвършено изпасвани — образуваха колоните до върха.

Той не се чувствуваше дребен. Никога не беше се чувствувал дребен, когато е имало пред очите му друго. Тези каменни колони сега. Или пистата на времето, където изхвърли най-силните пориви на своята собствена (тогава също неописуема) младост. Или онзи гений, който изрекъл, че всичко е относително.

Синът на зидаря не се чувствуваше и сега различен от хората, които бяха дялали тези каменни блокове и тъй ги бяха нареждали един върху друг, че нагоре те бяха станали за окото нематериални — предали на въздуха в респектиращия всеобхватен навътре купол своята сивкава в светлина мрак материалност.

Бившият бегач на средни разстояния с препятствия не се чувствуваше жалък пред дългата червена писта на живота, която трябва да се обикаля непрекъснато и задъхано до края, нито пред неизбежните бариери, които изникват тъкмо когато най-много си се засилил.

Художникът, който работеше и живееше нормално добре от киното, но всъщност не стана истински художник, какъвто някога мечтаеше да стане, не се чувствуваше малък пред Айнщайн, защото просто не вярваше, че всичко е относително.

Кое е относително? Че той сега е тук ли — в катедралата „Свети Стефан“? Или че преди да влезе, изпуши отвън една цигара?

В какъв смисъл е относително това, че той например има един син на шестнайсет години (трябва да му купи самообръсначка оттука) или че преди осемнайсет години в една такава катедрала, някъде из Унгария, по времето на сватба вътре, неговата състудентка Виолета му бе стиснала ръката и му бе прошепнала: „Хайде да се оженим тайно и ние!“ — а в същия миг органът гръмна страхотно, Бах изрева и проплака отгоре, толкова жив и реален, колкото ръцете и лицата на

зидарите и каменарите, които са строили тази катедрала, ето ги горе в материалния светъл мрак, толкова изпълнен с чувството за духа — единственото, пред което човек е наистина малък и дребен. — А после те наистина се ожениха с Виолета, колкото и да не предполагаха това. И после се роди синът им, и после нямаха пари както обикновено, и чакаха мъчително с годините Иван някак да ги спечели. И когато все пак той ги спечели, мъчителното беше ги обляло отвсякъде и лека-полека си остана отвън по тях и вътре в тях (боже, какво относително има в това, че някога си бил на двайсет години, а после си на четиресет и осем, а още по-после отиваш задължително горе, в материалния светъл мрак на неизвестното, мрак, изпълнен с вопъл и утеха от орган — какво, боже, по-абсолютно от това?) и тъй мъчителното, което се събира неизбежно по дългата, кръговата, червена и безкрайна писта на живота, пълна с препятствия, попива вътре в тялото на човека и отвън по него остава и човекът заприличва просто на една фланелка, пропита с потта на бегача, и за тази фланелка досега никога и никъде не се е чуло някой да е успял да изпере.

Стори му се, че много време е минало, шофьорът отляво се покашля лекичко, отдясно Гълъбов говореше разпалено на Мария, докато тя кимаше и оправяше красивата си до нематериалност коса.

Баща му се казваше Стефан, както и синът му — Иван една сега се сети това. Видя огромното табло-маса, където част от посетителите палеха и оставяха свещи, поиска и той да запали една свещ за своя баща.

Тук, в центъра на Европа, едно малко, нищожно, измислено, но все пак нежно възмездие за това, че бащата зидар почива под недодялания си камък край Дряновското селце, в купчина от буренак и подивели трънесте джанки.

Трябва да оправи този гроб Иван — майсторът на дизайна. Трябва да купи самообръсначка. На Виолета нещичко, на всяка цена. О, и на майка си. Все на последно място, горката. Свети Стефане, да ми простиш всичко това.

Бяха отдавна в колата, говореха за Залцбург, за стария Брьогел — за този низ от прекрасни часове, нощи и дни, които им предстояха.

Пиеше му се. Прие с готовност поканата на Гълъбов да влязат в „една типична виенска кръчмица“ и тъй планът му да се отбият с Мария до хотела и малко да останат сами, без бърборене, преди

официалната вечеря, просто пропадна. Времето си изтече неусетно в типичната виенска кръчмица и мечтаната стаичка в хотела остана празна до сутринта.

На самата официална вечеря присъствието на Мария не подразни никого — Гълъбов я представи едва ли не като своя роднина. Тя няколко пъти каза за него „Митко това, Митко онова“ — в началото Иван не разбра за кого става дума, но после се оказа, че Гълъбов обича и държи да бъде наричан от приятелите си Митко — като един завършен и безцеремонен американец, без друго лепвайки след всяка своя фраза по едно изпълнено със сигурност в живота „о'кей!“

На разсъмване, когато се разделяха, Иван дори го тупна по рамото и на предупреждението му да не закъсняват за обяда, рече:

— О'кей, Мите!

Мария се бави в банята дълго, той изпуши две цигари на прозореца. И над Виена съмваше както над Павликени, разбира се. И тук хората бързаха за работа. Тичаха по своите писти, прескачаха или събаряха препятствията си — както навсякъде по света. Не можеха да се спасят — виенчани — с купчината история, която имат, пред тях беше днешният ден, абсолютен, като всичко което се случва с човека. Имаха кухни — и виенчани, и павликеици, и лосанджелосци, — имаха си жени, деца и предмети, между които минава животът. Любими ъгълчета в къщи си имаха. Само свои спомени, страхове, сметки и надежди.

Мария излезе от банята, отрупа го с целувки и така осуети желанието му също да вземе един душ след толкова пушене през нощта.

В леглото всичко беше о'кей, както би се изразил Митко Гълъбов, даже Иван усети някакво настървение, което учуди и него самия. После той спа лошо и малко, измъкна се тихо и се окъпа. Когато се бръснеше, Мария го извика.

— Какво има? — подаде се от банята.

— Да не закъснеем.

— Няма. На тебе не ти ли се спи?

— Спи ми се страхотно, но не искам да закъсняваме.

Тя скочи и след десетина минути двамата бяха долу на тротоара.

— Сега накъде? — попита Мария, като се отърква-ше нежно около рамото му. — Имаме цял час до срещата с Митко.

Той отвори уста, но се отказа да изговори онова, което грубо и изведнъж бе напъряло на езика му. Просто тръгна и тя го последва. „Да ми купиш това. И това. И това!“ — повтаряше пред всяка витрина Мария. Тя се шегуваше мило, разбира се. Правеше го чудесно. Даваше му да разбере, че нищо не ѝ трябва толкова, колкото той, самият. Това беше най-големият подарък за него, развесели го изведнъж и когато влязоха в един магазин да закусят, по време на кафето каза:

— Всъщност аз ти подарявам цяла Виена. Да не мислиш, че не я заслужаваш?

Тя се засмя и го целуна с искрящи очи.

После Иван я заведе в катедралата и каза още от вратата, като ѝ даде двацет шилинга:

— Купи една прилична свещ и я запали ей там, за баща ми.

Мария с готовност и приятна съсредоточеност се зае с това. Той застана пред каменните колони отново и си помисли, че някогашните големи завоеватели наистина са подарявали градове на любимките си. Попита се не се ли чувства дребен пред тези велики завоеватели и след като изчака пред колоните да изтече онова малко време след смелите въпроси, което ражда рефлекс на заблудата, реши, че не. Тях ги нямаше сега, а той беше тук. (Какво по-абсолютно величие тук на земята освен това, да си жив?) После в онова време подаряването на градове е било възможно, а днес — не. Днес е достатъчно да заведеш любимата си до Виена — напълно е достатъчно. Виж, той беше дребен пред собствения си баща, защото фразата преди малко: „Подарявам ти цяла Виена“, всъщност беше на неукия зидар. Тъй негови и на неуката му съпруга — Ивановата майка, за която той се сещаше накрая — бяха всичките красиви, чисти линии, печелещи конкурсите от кариерата му. С колкото превъзхождаше мнозината си съперници, с толкова беше в простия, мечтателен свят на своите родители. С колкото не успя да стане истински голям художник, с толкова се бе отдалечил от този свят. Иван сега — отивайки към равносметката на петдесетгодишните — отлично знаеше това и никой жив човек не беше в състояние да го излъже. И даже фразата: „Подарявам ти цяла Виена“, съвсем не беше толкова чудесна, колкото думите на стареца, отправени към любимата снаха, няколко дни преди да си отиде завинаги: „Подарявам ти една кофа злато.“ Виолета се бе учудила и успя да каже само: „Цяла кофа?“ От скитническия живот на зидаря можеше наистина да се очаква

всичко, той бе преброял и Влашко, и Швейцария, и Америка с бичкията и теслата — в тези дни пред смъртта му дори Иван не знаеше, че по джобовете на покойника ще се намерят всичко седем лева и жълти стотинки, вероятно най-сигурният атестат за рая. „Цяла кофа, цяла кофа — беше повторил старецът с една от последните си усмивки. — Догоре пълна, с куп!“ Виолета после плака много и се кле пред Иван, че наистина никога не е получавала по-мил подарък от думите на своя свекър. Тя бе разбрала, че няма никаква кофа със злато, а че този човек, преди да си замине завинаги, ѝ беше подарил душата си.

Погледна нагоре. Изведнъж го стресна органът — оказа се, че и сега в катедралата има някаква сватба. Надигна се на пръсти да види церемонията, в този момент усети ръката на Мария в ръката си, а после разкошните ѝ коси на рамото си. Испита ужас, че и тя ще му прошепне: „Хайде да се оженим тайно и ние.“ Ядоса се, че го е помислил, испита отвратителна относителност — силно осезаема, но лъжематериална като медуза. Рефлексът му на момче, което е расло самичко в големия град, го спаси:

— Иди запали още една свещ. Ето ти още пари.

— Аз имам шилинги — каза Мария. — Но за кого сега да паля нова свещ?

— За... Запали още една свещ, като ти казвам! За мене я запали. Хайде.

Тя го погледна неразбиращо, но той упорито я отпрати. Жадно я изгледа, докато тя се отдалечаваше по посока на свещите — толкова съсредоточена, колкото и преди малко, когато палеше свещта за баща му.

Иван се обърна и тръгна към изхода. Пресече площадчето и сви в първата уличка. Изобщо не поглеждаше назад. Не знаеше къде отива, разбира се, само знаеше, че трябва да върви така, докато спре да чува органа. Навътре да върви, в този абсолютно твърд и неестествен за възприемане град, който в момента беше за предпочитане пред силно осезаемата лъжематериална медуза на относителното.

В очите му още беше почитителната, красива походка на Мария, когато си помисли с рязка, неадресирана злоба, че тя с всекиго би била толкова ревностна, хубава и всеотдайна, колкото бе с него преди малко в леглото. Убеждаваше се, че тя има право над себе си и над всичко,

което е свързано с нея. Всеки човек има това божие право. И той самият — не повече от другите. Относително е нашето право над другите, но нашето право над самите нас е абсолютно. Самите ние сме абсолютни за себе си — това измамно човечество просто е прегърнало една удобна теория, защото всичко може да се оправдае чрез нея.

Той не беше длъжен да я приеме. Не беше длъжен да вярва, че Бах и зидарите са умрели, макар да ги няма. Така самият той вече никога нямаше да повтори своя собствен рекорд на пистата, макар че го има — ето го тук в чуждия град, пред някаква витрина, зад която не вижда нито един предмет, а само своето собствено отражение.

— Какво се случи? — попита тихо Мария, когато нейното красиво отражение се появи във витрината до неговото.

— Кога? — попита тихо Иван.

Тя млъкна и много деликатно го хвана за лакътя.

Тръгнаха полека и много дълго мълчаха по уличките и булевардите на Виена. През лакътя си той усещаше как момичето тихо остарява в шума на стъпките им заедно и как неговият собствен рекорд от червената писта с препятствията висеше там — при Бах и зидарите в катедралата, пълен с вопъл и утеха от орган. Там беше и сватбата му. Там — разбира се — беше онова вплитане на ръцете и той не можеше да се излъже в абсолютната истина за времето, което уж също не съществувало.

Стигнаха до големия мост над Дунава. Срещата с Митко отдавна беше пропаднала. Все тъй мълчаха, облеgnати на перилата и загледани във водите, които пътуват на изток.

И тогава художникът си помисли, че тъкмо тъй водите правят вечната река — абсолютно изтичайки в нея.

И си помисли още, че тъкмо тъй човек изпълва светлия мрак на своята вътрешна катедрала — абсолютно изтичайки в нея.

БЛАТОТО

Момчето беше тригодишно, когато отиде за пръв път на лов — тогава снегът от двете страни на пъртината стигаше до пискюла на плетената му шапка и затова през цялото време, освен общата околна белота, виждаше само краката на баща си. Тази картина бе останала в него дълбоко и завинаги, тя се уплътняваше в съзнанието му и извикваше на лицето му най-щастлива гримаса — особено когато се случеше да чуе от околните истинското ѝ заглавие: „По стъпките на баща си“. Момчето и не мечтаеше повече, това съдържаше всичко.

Двамата и сега вървяха така, по стария навик, само че този път въобще нямаше сняг и годините на момчето не бяха три, а цели дванадесет. Пушката, която беше в ръката му, той бе получил тъкмо по този повод — дванадесет навършени — и на приклада освен имената му бе още издълбано: „За 7.XII.1980 от баща му“.

Беше зелено наоколо — толкова, колкото може да бъде зелено в блатистия скътан топлик. Вече години наред — по пътя си от дете до юноша — малкият ловец се бе учудвал как може едно място да бъде толкова хубаво и толкова рязко различно от околността. В самия край на големия град (от последните къщи тук ясно се чуваха гласове) сред скучните ниви, трънаци, боклуци животът в блатистия оазис си съществуваше от векове — за огромно и растящо удивление на онези, които подробно го опознаваха.

Камъшът беше гъст, висок човешки бой и малко отгоре — есен изсъхваше на мястото си, топъл и бозав, пролет зелените копия отново се устремяваха към небето. Туфи острица, меки петна от отава и детелина, тук-там бистро зелени очи от педя водица — с килима на дивата леща.

Нищо не можеше тъй да погали душата, както го правеше този пейзаж. Петнайсет минути с колата от къщи. Никакви алеи от червена сгурия, табели със смешни съвети и уплашени, притичващи преждевременни старци. Никакво „чудо на природата“, а просто самата природа такава, каквато е тя. Дори огромният черен утайник не

можеше да я измени; напротив — тя беше почнала да го надвива. Смрадта се изчистваше от ветровете, върбите и камъшът напирарах неударжимо по бреговете, индустриалната тиня се оцеждаше, макар и бавно ето че патиците започнаха да се виждат на огромни ята и в самия утайник. Момчето вече знаеше отлично, че дивите животни са най-тънкия, най-сигурният уред за измерване на развалата на природата — зяпаше патиците прикрито, притихнало и естествената му омраза към думата „утайник“ също полека се оцеждаше.

Те дълго бяха разговаряли с баща си за тинята, пушеците и вонята, за многото къщи, хора и автомобили, за умрелите, изтровени зайчета, яребици и фазани — за все по-рядката пролетна, радостна, трогателно пълна с надежди песен на пъдпъдъка, идваща от светлата овесена нива, опряла перчем о гората: „Аз съм тук! Аз съм тук! Аз съм тук!“ ...

Ах, колко упование, вяра и дълбоко роднинство с живота носеха малките, странните, кратките звуци от блатото. Забравили пушките си в ръце, бащата и синът замръзваха подобно на кучета в стойка и с отворена уста дълго, дълго слушаха монотонния хор на вечните водни кокошки, внезапния крясък на бекасината, поглеждаха с едно око орела отгоре — очакваха залеза, след който започваше лудият празник.

В тишината, в припадащия здрач, откъм бакърена-та западна ивица на небето най-напред долиташе едно далечно, като от звездите: „Прим! Прим-прим!“ Само след миг-два звукът се чуваше близо или пък вече от източната страна, от южната, от северната: „Прим! Прим-прим!“ Ехо ли беше? Други пернати снаряди ли бяха? „Кр-кррррррр! Кр-крррррр!“ — над главата ти.

„Фиу! Фиу-фиу! Фиу!“ И свистенето на криле, вече десетки, стотици криле, фучене на ятото над главата ти, като че ли вътре в главата ти (звук за сънуване, докато трае животът) и черните силуети изчерта-ват дъгата на инстинкта и на рода си, та след миг чуваш как порват водната, тъмната бляскавост между ка-мъша.

Стрелбата е по-малкото изживяване. Тя нищо не отнема от неизброимото множество. Тя е игра и спорт, и малко суета, разбира се. И после много, много дълго виране в неописуемите шарки на перцата (и те са суета — шарките на перцата — тук, в блатото, всичките думи са прости и лесно възможни като самото естество), и после радост от студа, тъмницата, калта и премръзналия крак — всичко, което създава

мъжете и тяхното външно и вътрешно здраве. Стрелбата всъщност само украсява дивия, прекрасен божи панаир на блатните звуци.

„Ва-ак, вак, вак, вак!“ Вече е съвсем тъмно. След примкарите, чакъркчийките, фишовете идат тежките зеленоглавки. Вече стрелбата е стопроцентово рицарство — в мрака шансовете са на страната на жертвата.

Десетина минути са минали — тишината се възцарява. Само малки плясъци откъм водата. Само тихите, нежните звуци — родовете, роднините и приятелите от пернатото царство се търсят. Някои се намират и се къпят в неизразима радост до другия. Някои с кръгли очи установяват, че близкият е загубен завинаги.

Животът е суров и прекрасен, едно до друго двете, примесени и двете едното в другото и обратно; смъртта е само част от живота, разбира се, тъй както бозавите, нужните останки от лански камъш. Животът е всичките думи, а неговата същност съдържа само една: безкраен.

Вървят към блатото момчето и бащата, наоколо е зелено и тихо. След малко слънцето ще залезе. Те знаят местата стъпка по стъпка, тази игра се повтаря с години. Единият ще застане тук, другият — там. Ако се чуе в тъмното „Запорожец“ — Боян е. Ако през нивата откъм шосето се появи силует — Йордан е. Знае мястото и на бай Колю, и на Геле, и на Анастас.

Вървят бащата и синът — околната проста картина одежда утайките от душите им. Надвива ги. Ветрецьт отнася лошите мисли, неудържимо намира любов към природата и живота.

Те вече са на стотина крачки от местата, където ще чакат прелета, когато забелязват огромен булдозер.

— Това какво е? — несигурно се обажда момчето.

— Булдозер, не виждаш ли.

— Какво прави тука?

Бащата сви рамене и спря, за да запали цигара.

— Здравейте — каза някой и тръгна към тях.

— О, Хадайт, ти ли си — каза бащата и подаде цигарите си към трудовачето. — Здравсти. Какво става тука?

— Ами ние почнахме — каза войничето. — Утре идват още машини и до края на месеца ще може вече да се оре.

— Къде?

— Тука — посочи неопределено войничето.

Бащата и синът направиха още няколко крачки и видяха канала. До него бяха стоварени циментови тръби, водата сред камъша я нямаше.

Те забързаха мълком напред — от най-голямото водно огледало беше останала тиня. Отидоха на друга страна, все така бързо и мълчешката — войничето колебливо остана зад тях.

Нямаше вода. Не се чуваха, нито се виждаха вечните черни кокошчици. Една бекачина изкряска в краката им и отлетя — още тихо стана след нея.

— Свърши — каза бащата дрезгаво, след като дълго бяха мълчали, изправени един до друг.

Те винаги имаха много да си говорят — дните и нощите все не им стигаха за това. Сега мълчаха и не търсеха — както обикновено — очите си.

Откъм шосето, през нивата, се появи силует.

— Чичо Йордан — каза момчето.

Бащата пушеше и мълчеше. След малко човекът дойде, поздрави и си подаде ръката на двамата. После откачи патицата от висулките си и я даде на момчето.

— Не, не искам — каза то и гласът му се скъса.

— Вземи, вземи — каза чичо Йордан. — Това е северна патица. Ние с баща ти сме виждали много.

Момчето склони неохотно и окачи патицата на своите висулки. След това се обърна с гръб и остана така. Чичо Йордан се усмихна сладко — гледаше как патицата е опряна о земята, спомняше си случаите, в които малкият ловец отчаяно надигаше патрондаша с висулките, но дивечът все тъй се влачеше до краката му.

— Свърши — повтори бащата като на себе си.

— Видях — каза Йордан. — Аз обиколих тука следобед.

Здрачът припадаше бързо, момчето събра сила да си извърне главата (сълзите му не се виждаха в тъмното) и каза грубо:

— И аз съм виждал много!

— Какво? — попита чичо Йордан.

— Каквото трябва!

Момчето искаше още да им говори. Да им припомни как толкова пъти бе свалял светкавично мяркащите се силуети, как те тупваха

тежко в снега, във водата и на тревата, как това искрено „Браво!“, произнасяно от възрастните ловци, от старите майстори, беше по-скъпо от всичко в малкия му живот досега, как един ден то, момчето, искаше да има свое момче, да му купи още по-хубава пушка, разбира се, и да го води със себе си и с дядо му тука, да върне достойно, каквото беше получило, по истинския безкраен модел на живота и как това ще бъде — ето — невъзможно вече, къде да го заведе?, къде е блатото?, къде е панаирът на звуците от небето?, мечтаният, сънуван панаир от вечните звуци на блатото — външното и вътрешното здраве на истинските мъже.

О, момчето искаше толкова много сега да изговори, но тъничкият още глас се загуби навътре в гърдите му, потъна там, удавен в неизказуема мъка и то си остана тихо в налитащия, немия мрак — подобно на големите мъже до него.

БУНАР

Когато разбрах, че оставам в това село завинаги (една стая от къщата вече беше готова), погледнах към двора. Тогава поисках тлъстите бурени да превърна в домати и дивия джоджен в пипер. Злакът край дългия каменен зид на съседа започнах да си представям така: хрян, дивисил, тарос, малини; целина, чубрица, магданоз, едри американски къпини; кокичета и зюмбюли, лалета и хризантеми. О, сладостта на представите ни човешки... Видях огромни бели и шарени тикви, трап с моркови и ряпа през зимата, триметрови царевични стъбла. Асмите докоснах с ръка — бъдещите, — плъзнали по широки чардаци, наведох се над златните, треснали се на ранина пъпеша — да ми припомнят как и откъде съм дошъл. Петела чух, врясък на ярета...

Водата от чешмите в това село лете не стигаше и иначе хубавата земя се напукваше. Спичаше се пръстта като кирпич и мечтите ми — още неосъществени — изсъхваха. Прекарах мислената линия между бунарите на съседите, погледнах двора още веднъж и като си спомних под кои диви треви лежи водата (според теориите на милата ми покойна баба Дона), най-сетне забих един кол.

Тук щеше да бъде бунарът.

Първите двама бунарджии, които намерих, ми поискаха за работа осемдесет лева на метър. Аз се изсмях и ги чумосах. Но следващите трима, които дълго търсих из околните села, казаха: сто. Пресмятайки целите на циментовите пръстени, мотора, маркучите — всичко до кофата и синджира, — прибавяйки труда за десетината метра надолу, открих нещо забележително: един бунар сега струва почти колкото половин къщица. Изсмях се още веднъж, плюх си на ръцете и започнах.

Първия ден още до обяд бях изкопал един метър.

— Половината ми надница днес е осемдесет лева — казах на баща ми, когато седнахме да обядваме.

— Чудя се как си завършил гимназия — рече той и се засмя.

— Защо?

— Защото за такива сметки аз направо щях да те изгоня от училището.

Млъкнах. Първо, защото той вече беше твърде стар, за да се горещим както някога в спорове. Второ, защото още от дете помня, че никога не приказва на вятъра. Следобед продължих юнашки и на другия ден челото ми се изравни с тревите край дупката.

Сега разбрах, че един бунар всъщност започва да се копае след първите два метра надолу. Сметнах дори и това, че ако сам си изхвърлям пръстта, надницата ми рязко ще спадне, а ако викам човек, тя трябва да се дели.

— Как е работата? — попита кротко баща ми, когато седнахме.

— Абе, закучва се — казах.

Той се засмя сладко и използва случая да изкрънка една цигара. (Аз всъщност не му забранявах да пуши от време на време — то вече се усещаше, че някоя от тези цигари ще му е за последно.) Загледахме се един в друг.

— Двама ще трябва — рече баща ми.

Кимнах като човек с опит.

— Още двама — добави той. — Един долу, един на кофата и един да разкарва пръстта. Пък и онзи долу през два часа трябва да се сменя.

Кипна ми. Писна ми да бъда все глупав пред този човек — дори когато съм минал четиресет. Въобще не бях се сетил, че копачът долу трябва да се сменя, често, а то е толкова просто. (А, да, и надницата, значи, няма да се разделя на две, а на три.) В смесеното чувство имаше и остра, дълбочинна гордост: висшето образование — ето — нищо не струва пред недоучения баща.

— Още двама — повторих и се опитах да си представя кои са.

Работата всъщност сега се закучи: кои са?

Копая аз долу, товара тежката кал в кофата и някой отгоре я изтегля с въже.

Кой?

— Какво се умисли? — попита баща ми.

— Нищо — казах. — Представях си кой ще държи тежката кофа над главата ми.

— Брат ти — рече старецът. — Да беше брат ти...

Брат ми беше в чужбина и щеше да си дойде след една година.

— Бунарът ми трябва сега.

Баща ми също се умълча. После — през своите осемдесет лета и зими — ме погледна точно така, както често ме гледа осемгодишният му внук. Знаех, разбира се, колко би искал да е поне на седемдесет. Колкото и синът ми — поне на седемнайсет. Виж, боже, как си приличат...

Нямаше кой да държи кофата над главата ми — колкото и цялата вечер да умувах. Вътре в мен нямаше кой. Изредих всичките си приятели. Представих си всичките варианти. Не ставаше дума, разбира се, за умишлено изпускане на кофата върху главата ми. Ставаше дума за изтървяване. За едната случайност. За несигурни ръце ставаше дума. За липса на упование в чужди ръце.

Чужди ръце. Майка ми често повтаряше: „С чужди ръце змии се ловят.“

Свои ръце. Свой човек. Свое.

Господи, тази дума беше изчезнала. Неусетно. Тихичко — като дима от последните цигари на баща ми. Тя иначе си живее в мене, разбира се — моето „свое“, — и щом я няма там, къде да я търся?

Гледай ти: хилядите бунари по селата, през вековете, са изкопани от по трима души поне. Всеки с по-мощта на съседите си. Съседите, някои от които са оципали булката ти или са вдигнали брадвата на междата.

Но не са изпуснали кофата с пръст на главата ти.

Но не си *мислил*, че ще я изпуснат.

Гледай ти: простите селяни. Всичките ни дядовци и баби. Които са пили вода от тези бунари и са поливали своите тикви, домати, надежди да ни отгледат добре.

Е, отгледаха ни. И тук няма капка ирония — питайте самите тях, когато седнат в собствените ни автомобили, пред цветния ви телевизор и срещу тези дяволски копчалъци на суперавтоматичните си перални.

Ужасната тревога, че понятието „свои хора“ все още си съществува (някъде, обективно), а в самия мен е изчезнало, опитах да премахна, като си казвах, че и друг не би искал аз да държа кофата с пръст над главата му. Но понеже не съм чак толкова слаб по математика, разбрах какво значи и още повече се ядосах.

— Идиотска история — казах на баща ми, когато на третия ден ме попита какво става с бунара.

— Има един с една бургия — рече той. — Метър и двацет май й е диаметъра. Дето копае дупки за стълбовете край жепето.

Вярно, бях виждал тази машина. Скочих в колата без дума да кажа и след десетина минути бях на гарата.

— Добър ден.

— Добър ден.

— А бе... бунар искам да...

— Къде?

— Тука, в селото.

— Може ли да влезе машината?

Погледнах я — не беше по-голяма от голям камион.

— Да.

— В сряда.

— Ама...

— В сряда на обед ме чакай, аз се сещам къде ти е къщата.

Момчето дойде в сряда на обяд и от дванайсет без десет до два и пет изкопа бунара. Осем метра. Просто машината вдигна бургията, насочи я като хобот надолу в започнатата от мен дупка и така.

Бликна вода. Кална и жълта, разбира се, но ние с баща ми пихме от нея. (Очите на стареца бяха в този момент неизразимо бистри и чисти.) Вечерта занесох в едно шише и на внука му — той пък подскочи от радост до тавана.

— Казвай сега — рекох на момчето с машината.

— Абе, дай там нещо.

— Как така „нещо“? Цял бунар...

— Цял бунар... ти нали видя?

Извадих сто лева и бях готов да вадя още три-четири пъти по толкова, когато момчето ги взе от ръката ми, върна ми две по десет и се качи в машината.

— Тука ще имаш яка вода, да знаеш! — завика през шума на мотора и си отиде.

През нощта нищо не спях. Дълго правих сметки как ще спускам циментовите пръстени (това човек може сам и не е толкова сложно), как ще сложа мотора, маркучите... После сънувах, че копая надолу като луд и хвърлям пръстта от дупката нагоре. А там — в кръгчето небе над главата ми — се навели баща ми и синът ми. Нещо крещят.

Искат да ми помагат. Но единият е вече много стар. А другият е още много малък.

Копая, мълча и хвърлям пръст високо нагоре. Те крещат: „Татко!“ „Сине!“ Страхуват се ужасно. Къде отивам надолу? Докога ще потъвам и ще мълча и ще хвърлям пръст нагоре?

Ах как треперят и викат двамата горе... Лицата им са украсили небесното кръгче, сълзите им — нощни капчуци в тинестата вода.

Слава богу, събудих се и всичко си беше о'кей.

То и сега си е о'кей.

Но през тези три години оттогава аз нощем често копая и хвърлям пръстта нагоре, баща ми и синът ми крещат нещо в небесното кръгче над мен, а аз чувам само тихия звън на сълзите им в тинестата вода.

Човек тъй копае да търси изчезнало старо съкровище.

Човек тъй хвърля нагоре думите от душата си.

Човек тъй отива към Онзия свят, при своите дядовци и баби, където може би няма автомобили и електронни перални, но може би...

Издание:

Дончо Цончев
ПРАЗНИК БЕЗ ПОДАРЪК

I издание

Рецензент Кръстю Куюмджиев
Редактор Стефан Поптонев
Художник Веселин Павлов
Художествен редактор Александър Хачатурян
Технически редактор Тодор Бъчваров
Коректор Нина Велчева

Издателски № 7082

Дадена за набор на 6.I.1983 г.

Подписана за печат на 10.IV.1983 г.

Излязла м. май

Печатни коли 11,50. Издателски коли 9,59

Условно-издателски коли 9,53.

Формат 84×108/32. Тираж 20 110

Цена 1,20 лв.

Код 22/9536222211/5605-9-83

Партиздат — София, бул. „В.И.Ленин“ № 47

ДП „Д. Благоев“ — София, ул. „Н. Ракитин“ № 2

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.